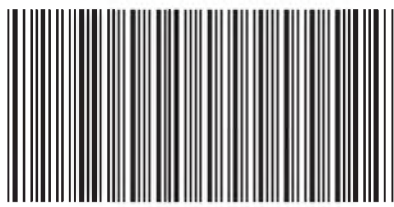

“СЭХЭ УТАҢААР” ХӨӨРЭЛДӨӨН

Мартын 29-дэ, 14-нөө 15 саг болотор
“Буряад үнэн” Хэблэлэй байшанда Республикын физическэ
культура болон спортын талаар агентствын хүтэлбэрилэгшэ
Владислав Матвеевич БУМБОШКИНДО
21-50-96 утаһаар хонходожо болоно.

4640010220201

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН

Дүхэриг

Бүтэдэ арадай сонин

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

2012 оной
мартын 29
Четверг

№ 12 (21860)
№ 12 (775)

Хабарай дупла
харагшан туулай
һарын 7 гарагай 5
www.ynen.ru

Буряад
Унэн

ХҮСЭЛНҮҮД

«Алтаргана» - 2012» найдэрые угтуулан

Фил ХАБИТУЕВАЙ проект
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

БУРЯАДАА, ЗҮДХЭЛИ НЮТАГАА СУУРХУУЛХАБ

САЯН ЦЫМПИЛОВ,
“Мүнгэн сэргэ”
гэһэн буряад дуунай конкурсын Гран-придэ хүртэгшэ. Үнгэрһэн долоон хоногто “Ариг Ус” телекомпаниин генеральна директор Татьяна Мантатова дуушанда гол шан барюулаа юм:

- Би февраль соо конкурсно шэлэн абалгын шатые амжалтатай дабажа гарааб. Түгэсхэлэй шатада хүүгэдэй (14 наһа хүрэтэр) болон ехэшүүлэй (15-наа дээшэ) бүлэгүүдтэ бүхыдөө дүшөөд хүн хабаадаа.

Конкурсно “Наян Наваа”, “Аба эжын захяа” гэһэн буряад арадай дуунууды

гүйсэдхөөб. Би Агын тойрогой Дулдаргын аймагай Зүдхэли тоонтотойб. Эсэгэмни - Цэ-Даши Гомбоевич, эжымни - Балма Цыренгармаевна, гэр бүлэдөө табан хүүгэдбди: гурбан басагад болон эхир хоёр хүбүүд. Соёл бидэ хоёр баганаа хойшо тойрогойнгоо бүхы зохёохы хэмжээ ябуулгануудта хабаадаг хэмди. Яһала һайн, холо ошохо хоёр гүүлэдэг аад, гансал бинь тэрэнээ үргэлжлүүлхээ шийдээб. Соёл мүнөө Агадаа, мори урилдаанда хабаадаг, жокейгээр хүдэлдэг. Гэр бүлымнай гэшүүд булта дууша, нютаг-тамнайшые дууша зон олон. Ямар нэгэн хэмжээ ябуулгаһаа автобусоор бусажа ябахандаа, бүхы харгыгаараа буряад ду-

унуудаа хангюурдахаш. Одоол ямаршые эстрадна концерттээ үлүү байгша һэн.

Нютагайм үзэсхэлэн гоё байгаали бэлигтэй хүнүүдые мүнэлүүлдэг гэжэ һанагшаб. Буряадай арадай артистка, оперно театрай түрүү солистка Билигма Ринчинова энээнине гэршэлнэ. Нютагтам арадай театршые бии.

Мүнөө би хүгжэмэй колледжын 4-дэхи курсда дуунай мэргэжэл шудалнаб, Россиин болон Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Россиин Хүндэлэлэй орденый кавалер Вячеслав Баяндаевич Елбаев багшамни.

Новосибирск, Москва, Волгоград хотонуудта эмхидхэгдэһэн дуунай конкур-

нуудта хабаадаһан байна. «Алтаргана» ехэ нааданда бэлдэнэб.

Колледжоо дүүргээд, һуралсалаа үргэлжлүүлхэ, консерваторидо бэлигээ мүлихэ һанаатайб. Би тенор хоолойтой хадаа, Лучано Паваротти, Джозеф Кауфман, Дугаржап Дашиев, Болот Бороев гэгшэдэй бэлигые үндэрөөр сэгнэдэгби, дуу гүйсэдхэхэ маягыень һайшаадагби.

Дэлхэйн эгээл эрхим тайзанууд дээрэ - Миланай “Ла Скала”, Монте-Карло болон Сидней хотонуудай оперно театрнуудта дуулажа, Буряад орон болон Зүдхэли нютагаа суурхуулха хүсэлтэйб.

СОЁЛОЙ ЭРХИМ ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭДЫЕ ТЭМДЭГЛЭЭ

Буряадай соёлой министр Т.Цыбиков «Ариг Ус» телекомпаниин корреспондент Д-Д.Болотовто Хүндэлэлэй грамота барюулаа

Буряадай Соёлой министерство коллеги дээрээ 2011 оной дүнгүүдые гаргаа. Тимур Цыбиков элидхэл соогоо үнгэрһэн жэлэй амжалтанууд, 2012 оной түсэбүүд тухай хэлээ, ямар бэрхшээлнүүд соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй урда мүнөөдэр байнаб – энээн тухай хөөрөжэ, сугларагшадай һонирхол татаа.

Сампиловай нэрэмжэтэ музей соо Буряадай бүхы аймагудһаа ерэнэн соёлой хүдэлмэрилэгшэд гоё үзэсхэлэнгүүдые хараа. Соёлой министерствын зүгһөө үндэр сэгнэлтэнүүдтэ хүртөө, баярай үгэнүүдые шагнаа. «Лидер культуры», «Меценат года», «Лучшее учреждение культуры» гэнэн номинацинуудаар тэдэниие тэмдэглээ.

Тимур Цыбиков Буряадай Россиин бүридэлдэ ороһоор 350 жэлэй ойн баярые үндэр хэмжээндэ тэмдэглэнэй түлөө республикын бүхы соёлой хүдэлмэрилэгшэдтэ ехэ баярые хүргөө. Удаадахи дугаарта энэ баяр ёһолол тухай дэлгэрэнгыгээр дурдахагдаха.

Дулма БАТОРОВА, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг.

“АЛТАРГАНА-2012” АГАДА ҮНГЭРГЭГДЭХЭ

Буряад үндэһэтэнэй уласхоорондын X “Алтаргана” фестиваль июлиин 20-22-то Забайкалийн хизаарай Агын Буряадай тойрогто үнгэргэгдэхэ. Энэ хэмжээ ябуулгада Буряад Республикын, Эрхүү можын, Забайкалийн хизаарай, Монгол болон Хитад гүрэнүүдэй түлөөлэгшэд, Россиин болон СНГ-гэй буряад яһатанай бүлэгүүд хабаадаха юм.

Эмхидхэлэй хорооние Забайкалийн хизаарай губернатор Равиль Гениатулин хүтэлбэрилнэ, фестивальда бэлдэлгын талаар хүдэлмэрийн бүлэгы Забайкалийн хизаарай правительствын түрүүлэгшын орлогшо-Агын Буряадай тойрогой захиргаанай хүтэлбэрилэгшэ Сокто Мажиев толгойлно. Бэлдэлгын ябаса тухай хүдэлмэрийн бүлэгэй гэшүүн-тойрогой захиргаанай соёл хүгжөөлгын таһагай начальник Рыгзын Цырендоржиев хөөрөжэ үгэбэ.

Монголой талын дурадхалаар хэмжээ ябуулгын эмхидхэгдэхэ болзур июль гарда болгодоо. Юуб гэбэл, июнь соо хүрш гүрэндэмнай Ехэ Хуралда һунгалта болон Наадам үнгэргэгдэхэ. Гадна монголнуудта гүрэнэй хилэ гарахадань туһалха хэрэгтэй. Һайндэрэй үедэ, илангаяа наһатай зон, түүхэтэ уг нутагаа эрьехэ дуратай байха. Жэшээнь, 2010 ондо 30 гүрэнһөө 15 мянган айлшад ерээ юм. Тиимэһээ делегациин гэшүүдэй болон юрэ хабаадагшадай дүн хамтын тоо тухай мэдээнүүдые апрелиин 1 болотор эмхидхэлэй хороондо тушааха шухала.

Фестивалиин бүхы хэмжээ ябуулганууд тойрогой дэбисхэр дээрэ үнгэргэгдэхэ. Зохёохы арбан конкурсын зургааниин тойрогой түб болохо Ага һууринда эмхидхэгдэхэ. Нэрлэбэл, “Дангина”, модельернүүдэй, уран шүлэгэй болон буряад арадай дуунай конкурснууд, һэеи гэрнүүдэй болон буряад арадай гар урлалай бүтээлнүүдэй үзэсхэлэн. Тиимэһээ Могойтодо фольклорно бүлгэмүүдэй конкурс эмхидхэгдэхэ, Алханада буряад эстрадын түлөөлэгшэд мурсысэхэ, Алхана хадын хормойдо үльгэрнүүд түүрээгдэхэ. Спортын хэмжээ ябуулганууд тухай хэлэбэл, буряад шатаршад Могойтодо сугларха, харин барилдаан, нур харбалга болон мори урилдаан Агада болохо. Мүнөө жэлэй “Алтарганын”

шэнэ зүйл гэхэдэ, буряад арадай урданай гэрнүүдэй конкурс хоёр номинацияр үнгэргэгдэхэ: модон болон һэеи гэр. Буряад арадай дуунай конкурсдо үшөө нэгэ бүлэг хараалагдаа, тиин 50-һаа аха наһатайшуул хаба шадалаа туршаха аргатай болобо гээшэ. Арадай гар урлалай конкурс долоон номинацияр үнгэргэгдэхэ. Тиимэһээ Гүрэнэй Дүүмын депутат Иосиф Кобзонной оролдолгоор түгэсхэлэй гала-концертдэ Россиин эстрадын мэдээжэ артистнар хабаадаха.

Агын Буряадай тойрогой захиргаанай толгойлогшо-хүдэлмэрийн бүлэгэй хүтэлбэрилэгшэ Сокто Мажиевай тэмдэглэнээр, “Алтаргана” гансашье буряад угсаатаниин нэгэдүүлһэн һайндэр бэшэ, харин Россиин болон бусад гүрэнүүдэй арадуудай хоорондохы хани барисаанай болон нэгэдэлгын һүлдэ тэмдэг гээшэ.

Людмила ОЧИРОВА. Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото.

Майн 10-да Россиин нислэл хотодо “Гэсэр-Дангина-2012” конкурс үнгэргэгдэхэ. Илагшад “Алтарганада” Москва хотые түлөөлэхэ юм.

ХЭН ЭГЭЭЛ ЭРХИМ БАГШАБ?

Р.-Н. БАЗАРОВАЙ фото-зураг дээрэ: конкурсдо хабаадагшад

Буряадай Эрдэм ухаанай болон һуралсалай министерство, республикын хүтэлбэрилгын ба һуралсалай кадрнуудай институт «Самый классный классный» гэнэн республикын IV конкурс үнгэргэжэ байна. Буряадай бүхы аймагудһаа ерэнэн 25 классай хүтэлбэрилэгшэд тэрээндэ хабаадана.

Гурбан үдэр соо үнгэржэ байһан энэ конкурс бүхы багшанарта ехэ хэрэгтэй гэжэ һангадана. Юундэб гэхэдэ, тэдэнэр олон мэдээжэ зонуудаар хөөрэлдэнэ, хэсхэлнүүдые харана, бэе бээтээ дүй дүршэлөөрөө хубаалдана.

Дулма БАТОРОВА.

Сошордомо дохёо

үгэжэ эхилбэл, ехэ һайн байгаа”, – гээд аймагай захиргаанай гулвагай орлогшо Петр Бакланов хэлэнэ. Энэ хүүргэ Эрхүү голой хойто эрьедэ байһан нютагуудта социальна ехэ үүргэтэй юм. Хүүргын хаагдабал, Далахай, Гужар, Хонгоодор һууринай ажаһуугшад тон муу харгыгаар тойрон ябажа, Хэрэн, Аршан, Улаан-Үдэ хүрэхэ баатай болоно. Гэхэтэй хамта, эдэ нютагуудта асарагдаһан эдээ хоолой, хубсаһа хунарай сэн эрид дээшлэхэ. Мүн хүн зонше гэр бараагаа орхижо, эндэхэ зөөжэ эхилхэ. Тиимэһээ хүүргэ заһабарилха асуудал түргөөр шийдхэгдэхэ бэээ гээд ехээр найдана.

Борис БАЛДАНОВ.

ШЭНЭ ХҮҮРГЭ ХЭРЭГТЭЙ

Далахай ошохо харгын Эрхүү гол дээгүүрхи хүүргэ Дудангүй унажа магадгүй. Энэ һууринай ажаһуугшадай “ехэ газартай” харилсаа тогтоодог хүүргэ амин шухала удхатай гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Далахай һууринай ажаһуугшадай хэлэнээр, Түнхэнэй аймагай захиргаанда, Буряад Республикын Президентдэшье хандаһан байнаб. Арадай Хуралай депутатууд ерэжэ, хэдэн дахин хараһан болоно. Мүнөө үедэ манай захиргаанда 800 гаран хүн гурбан һууринда ажаһууна, – гээд “Далахай” гэнэн хүдөөгэй захиргаанай толгойлогшо Андрей Зайганов хөөрэнэ. – Тигэжэ һургуулидамнай 90-ээд һурагшад тоолодоно, 50 гаран

хүбүүд, басагад сэсэрлигэй наһанай юм. Манай гурбан нютагай ажабайдалда хүүргэ тон ехэ үүргэтэй.

Түнхэнэй аймагай захиргаанай гулвагай орлогшо Петр Баклановай хэлэнээр, энэ хүүргэ заһабарилгада 45 миллион түхэриг хэрэгтэй гээд тоолодо. “Республиканска бюджет соо энэ мүнгэн 2014 ондо үгтэхөөр хараалагдана. Тэрэ болотор хүүргэмнай һандаран унаха. Тиимэһээ тэрэ мүнгые 2012 оной һүүл багта маанадта

Агропромышленна комплексын байдал хэр бэ?

ТУСХАЙТААР БЭЕЛҮҮЛЭГДЭЖЭ ЭХИЛХЭНЬ

Программые үүсхэгшэд: Б.Г.Бальжиров, Аха захатанай соведэй гэшүүд - Бэшүүрэй аймагта

МАЛАЙ НҮРЭГ ОЛОШОРНО

Бурядай Статистикын хорооной мэдээгээр, бүхы түхэлэй ажахынуудта байгша оной мартын 1-нэй байдалаар эбэртэ бодо малай хүрэг 403,8 мянган толгойдо хүрөө. Энэнь недондой энэ үеынхитэй сасуулан харахада, 6,4 процентээр дээшлээ. Гэхэтэй хамта үнээдэй тоо 15,6 процентээр нэмээ. Тиигэжэ 172 мянган толгой болоо. Гахайнуудай тоо 78,9 мянганда хүрөө. Хони, ямаадууд—290,9 мянган толгой болонхой.

Хүдөө ажахын предприятинуудта энэ жэлэй мартын 1-нэй байдалаар, бодо малай хүрэг 13,5 процентээр дээшлээ. Тэрэ тоодо хаамхай малай-11,9, гахайнуудай-5,1, хони, ямаадай-6,2 процентээр нэмээн болоно.

Хүдөө ажахын предприятинуудта нэгэ үнээнхээ дунда зэргээр 436 килограмм хүн хаагдаа. Недондо 362 килограмм хүн хаагдахан байгаа. Багаханаршые хаань, хү хаали нэмэжэ байна гэшэ. Недондойхидоол адли хэмжээндэ тахяагай үндэгэн абтаа. Нэгэ тахяагаа дунда зэргээр 53 үндэгэн абтаа.

ВЫСТАВКЭ ЭМХИДХЭГДЭЭ

Нютагай үйлдбэрлэгшэдые дэмжэхэ зорилготой выставкэ мартын 28-да эмхидхэгдэжэ үнгэргэгдэбэ.

Буряад Республикын Хүдөө ажахын болон эдээ хоолой министрство Худалдаа наймаанай болон промышленноостин министрствэтэй хамта Правительствын дэмжэлгээр тэрэниие үнгэргэбэ.

“Буряад Республикада 2011-2017 онуудта болон 2020 он хүрэтэр агропромышленна комплексые болон хүдөө нютагуудые хүгжөөлгэ”, тиихэдэ “Буряад Республикада 2008-2012 онуудта бага олзын хэрэг эрхилэлгы гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ болон хүгжөөхэ” гэнэн республикын тусхай зорилготой программые бэелүүлгын хэмжээ ябуулгануудай нэгэн болоно.

Буряад ороной дэбисхэртэ үйлдбэрлэгдэдэг продукциян янзануудтай танилсуулаа, олзын хэрэг эрхилэгшэд дүй дүршэлөөрөө хубаалдаха аргатай байба. Продукци үйлдбэрлэгшэд болон худалдаа наймаанай эмхинүүдэй түлөөлэгшэд эндэ хабаадаа гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тэдэ тулд тулдаа үйлдбэрлэгшээ танилсаа, хоорондоо хэлсээ баталжа, дүтэ харилсан хүдэлхэ болоһон эмхинүүдшые бии.

Һүүлэй жэлнүүдтэ Буряад орондо нютагай продукциян хэмжээн дээшлээ гэжэ Бурядай Статистикын хорооной мэдээнүүд гэршэлнэ. Жэшээлхэдэ, 2011 ондо хилээмэ болон талханай зүйлнүүд ехэ элбэгээр үйлдбэрлэгдэһэн байна. Тиихэдэ мяха буйлуулжа бэлдэһэн продукция республикын дэлгүүрнүүдтэ, худалдаа наймаанай таһагуудта элбэгжээ. Наймаанда табигдадаг кондитерска зүйлнүүдэй 50,8 процентнь манай эндэ үйлдбэрлэгдэһэн байна.

ТҮЛИШЭ- ТОҢОДОЛГЫН ХЭРЭГСЭЛНҮҮДЭЙ СЭНГҮҮД ТУХАЙ

Бурядай Хүдөө ажахын министрство хадаа акционернэ

“Бурятнефтепродукт” бүлгэмтэй хэлсээ баталаа. Тэрэнэй ёһоор, түлишэ-тоһодолгын хэрэгсэлнүүдэй зарим зүйлнүүдэйнь сэнгүүдые доошолуулха, хабарай тарилгын хүдэлмэринүүдэй үедэ бараг сэнгээр ажахынуудые, таряашан, фермерэй ажахынуудые хангаха тухай хэлсэгдээ. Тиигэжэ энэ хэлсээнэй ёһоор, 1 тонно дизельнэ түлишын сэн 18 мянга 865 түхэригтэ, бензинэй сэн-21 мянга 875 түхэригтэ хүрэхэ байна. Иймэл сэнгээр республикын таряа таридаг ажахынууд тэдэниие худалдажа абаха болоо. Байгша оной март һараһаа июнь һарын дүүрэтэр иимэ сэнгээр ажахынууднай сольярка, бензин абаха аргатай байха.

ШЭНЭ ТЕХНИКЭ АБТАНА

Манай республикада 2009 онһоо эхилжэ, хүдөөгэй ажа-

хынуудые техникээр хангаха хүдэлмэри эхилэнхэй. Мүнөөнэй хүсэтэй, нөөсэ алмадаг техникэ хүдөө ажахын һалбарида хэрэглэхэдэ, ашагтай гэжэ саг харуулаа. Һүүлэй 3-4 жэлэй туршада иимэ техникэ хэрэглэһэнэй ашаар ажалай бүтээсэ дээшлээ гэжэ ажахынуудай мэдээнүүд гэршэлнэ. Энээнһээ гадна түлишэ-тоһодолгын хэрэгсэлнүүдые, запас хэрэгсэлнүүдые алмаһанай, гаргаша багатайгаар ажаллаһанай ашаар ажахынууд үйлдбэрлэгшэн продукциян өөрын үнэ сэн доошолуулна гэжэ Хүдөө ажахын министрствын мэдээнүүд гэршэлнэ.

ХУРАЛДААНДА ХАБААДАА

Республикын һулиг мал ажалай хүтэлбэрлэгшэд болон

2012 ондо манай республикада тусхай зорилготой программа бэелүүлэгдэхэнь. “2012-2014 онуудта Буряад Республикада бага һуурин тосхонуудые бүрин зандань үлээхэ болон хүгжөөхэ” гэжэ нэрлэгдэнхэй. Энэ программын ёһоор 200-һаа олон бэшэ ажаһуугшадтай нютаг хадаа бага тосхон гэжэ тоологдохо юм.

2011 оной январин 1-нэй байдалаар, Бурядай Статистикын хорооной тоолон гаргаһан мэдээгээр, манай республикада 231 бага тосхон бии. Тэдэнэй аяар 25-ниинь Кабанскын аймагай дэбисхэртэ оршоно. Эгээл үсөөниинь Хойто-Байгалай аймагта тоологдоно.

Багахан нютагуудта хүдөө ажахын үйлдбэри ябуулдаг таряашан, фермерэй, тиихэдэ хувиин ажахынуудые хүгжөөлгэдэ тус программын зорилгонууд шэглүүлэгдэнхэй. Тэдэ 10-һаа 200 толгой хүрэтэр малтай байха ёһотой. Үйлдбэри эрхилдэг газарын хувиин болгогдоһон, үгы гэбэл, арендээр абтаһан байха зэргэтэй.

Багахан нютагуудай шадар хүдөө ажахын үйлдбэри эрхилдэг таряашанай, фермерэй ажахынуудта, хувиин хамһабариин ажахынуудта программын ёһоор 50 процент хэмжээндэ гаргашануудые гүрэнэй талаһаа тэдхэхэ болоно. Жэшэнь, үүлтэртэ мал худалдажа абаха, үбнэ тэжээл бэлдэхэхэ техникэ абаха, байра байдал түхээрхэ, үһа оруулха, дулаагаар хангагдадаг болгохо гэхэ мэтэ хэрэгүүдтэ фермернүүдтэ гүрэн мүнгэ үгэжэ тухалха юм.

Хэрбээ хүдөө нютагуудта элшэ хүсэ алмаха хэрэгсэлнүүдые худалдажа абагшадта баһал 50 процент хэмжээндэ тэдхэмжэ үзүүлэгдэхэ. Жэшээлхэдэ, һалхинай хүсэ, наранай элшэ хэрэглэжэ, зайн гал алмаха, үһа халааха болон бусад онһон түхээрлэгнүүд малшадай буусануудта мүнөө үнэ ехэ хэрэглэгдэдэг боложо байнхай. Тиихэдэ худаг малтаха, зайн гал оруулха болон бусад тухатай хэрэгүүд энэ программаар хараалагданхай.

Эдэ бүгэдэнһөө гадна программын ёһоор малшадай буусануудые Интернет холбоотой болгохо зорилго табигданхай. 2015 ондо 400 малшадай буусанууд Интернет холбоотой болохо комплектнодээр хангагдаха юм. Хэрбээ бага тосхонуудта фельдшерско-акушерскэ пункт үгы байбал, тиигээдшые байгуулха аргагүй һаань, малшадай нэгэ буусанда түрүүшын туһаламжа үзүүлхэ уялга даалгагдаха ёһотой. Тиихын тула тэндэ хэлхээ холбоон байгуулагдаха, тэрэ буусын эзэд ондоо тээхи фельдшерско-акушерскэ пунктнуудтай, нютагай больницануудтай холбоотой болохо аргатай. Тиихэдэ һайн дуранай санитарна инструкторнууд тусхай нуралсал гараха байна. 2015 он болотро 56 багахан нютагуудта түрүүшын туһаламжа үзүүлхэ пунктнууд байгуулагдаха, 25 санинструкторнууд бэлдэхэл гараха юм. Эдэ бүгэдэндэ 2012 ондо 31,5 миллион түхэриг гаргашалагдаха байна.

Эльвира ДАМБАЕВА,
манай корр.
Радна-Нима
БАЗАРОВАИ
фото.

ХҮДӨӨГЭЙ НОМОЙ САНГУУД ИНТЕРНЕТ ХОЛБООТОЙ БОЛОХО

Сэхэ утаһан

"Буряад үнэн" хэблэлэй байшанда соелой министр Тимур Цыбиковтэй сэхэ утаһаар хөөрөлдөөн үнгэргэгдөө. Нэгэ часай туршада соёлой министртэ олон хүнүүд хонходоо.

Хурамхаанай аймагай түбэй библиотекын директор Батор Дашиевич Эрдыниев: Аймагай библиотекэнүүдые Интернет холбоотой болгохын тула 1 миллион түхэриг үгтэдэг, энэ мүнгэниинь түбэй библиотекэдэ болоод аймагай түб хууринай хүүгэдэй номой таһагуудые хангалгада хүрэхэ, харин хүдөө нютагуудай библиотекэнүүдтэ Интернет холбоо оруулха мүнгэн хүрэхгүй.

Информатизаци үнгэргэлгэдэ республикын хан жасаһаа гадуур федеральна бюджетдээ 596 мянга гаран түхэриг үгтэхэ ёһотой. Федеральна бюджетдээ һомологдоһон мүнгөөр интернетэй арга холбохо, харин 1 миллион түхэригөөрнь компьютернуудые худалдажа абаха хэрэгтэй. Интернет оруулалгада тиимэ ехэ гаргашатай бэшэ. Тиимэһээ хүдөө нютагуудай библиотекэнүүдэй зарим хубиенһы онһожоруулхабди гэжэ найдагдана.

Бакалин Васильев, ажаллай ветеран: Жэл урда тээ "АИФ в Бурятии" сониндо ород драмын театрай байшангай оройн нюур талада ямар республикын театр бэ гэжэ зааха тухай бэшэ хэм.

Иимэ асуудалай гарахгүйн тула Буряад драмын театрай оройн нюур талада иигэжэ баһал бэшэхгүй гэжэ шиидһэн байнабди. Бүхы тухайта саарһануудта "Н.А.Бестужевай нэрэмжэтэ гүрэнэй ород драмын театр" (Улан-Үдэ) гэжэ бэшэгдэдэг.

В. Будаева, Яруунын аймаг: Республика "Алтаргана" нааданда хэр бэлдэжэ байнаб?

Республикада шэлэн абалгын хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэжэ эхилэнхэй. Апрель һарада энэ хүдэлмэри дүүрэхэ. Бүхы номинацинуудаар бидэ хабаадахабди. Республикын ехэ делегаци бүридхэгдэхэ, энэ нааданда хабаадаха мүнгэн республикын бюджетдээ һомологдохо байна. Тиихэдэ аймаг бүхэн өөрынгөө делегаци түлөөлхэдэн болохо байна гэшэ. Тэдэнэй гаргашануудые аймагай бюджет даажа абаха ёһотой.

Нэгэ үедэ энэ фестивалие шэнэдхэн эмхидхэхэ хэрэгтэй гэжэ хэлэдэг байгаат...

Мүнөө дээрэе юунһы хубилгагдаагүй, тэрэл янзаараа байна, саг хэрэгтэй хаш даа. Харин удаадахи "Алтаргана" хана үнгэргэгдэхэ гэхэн асуудал мүнөө дээрэе гараад байна.

Эрдэм Дагбаев, "Буряад үнэн" хэблэлэй байшангай генеральна директор:

ВАРК Улаан-Үдэдэ тэрэниие үнгэргэхэ хэрэг үүсхэжэ байнхай.

Соёлой ажалай ветеран,

Россиин соелой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Даша-Доржо Бальжинимаевич Базаров танда хандажа байна: Буряад драмын театрай директор байһан Доржо Норбосампилович Сультимов ямар шалтагаанаар ажалһаа сүлөөлөгдөө гэшэб?

Доржо Норбосампилович хайн дураараа ажалһаа болихо тухай мэдүүлгэ бэшээд, ганса таниие бэшэ, намайешье гайхуулаа, юуб гэхэдэ, тэрэ үеэр театр нэльбэн шэнэлэгдэжэ байгаа гүб даа. Хубиин шалтагаанаар тэрэ директорэй тушаалһаа болихо гэжэ шиидээ. Намда ехэ хүлээгдээгүй ушар болоо. Энэнь өөрын хүсэл байгаа.

Тэрэ театрай дарга байхадаа ехэ ажал хээ.

Тэрэнэй оруулһан хубита ехэ үндэрөөр сэгнэнэбди. Наһанайнгаа амаралтада гараха болзорто хүрөө, ойн баяраа тэмдэглээ, тиигээд энэ тушаалһаа болихом гэжэ мэдүүлээ, ондоо түсэбтэй болоһон байгаа.

Марина Федорова: байгша ондо Улаан-Үдэдэ соелой хуралдаан уласхоорондын хэмжээндэ үнгэргэгдэхэ гү?

ЮНЕСКО-гэй дэргэдэ бүридхэлдэ абтаһан Арадай уран бэлиг хүгжөөлгын талаар уласхоорондын эмхиин табадахи бүхэдэлхэйн конгресс "Евразиин аялганууд" гэхэн фестивалтай нэгэ доро үнгэргэгдэхэ. Мэдээжэ ниитын ажал ябуулагшад, хүгжэмшэд ерэхэ, арадай уран бэлиг бүрин зандань үлээхэ, хүгжөөхэ асуудал зүбшэхэ байна. Тиихэдэ хүгжэмэй искусствын асуудалда горитой анхарал хандуулагдаха, юуб гэхэдэ, Зүүн Сибириин соёлой болон искусствын академин профессор Виктор Китов энэ фестиваль эмхидхэхэ үнгэргэхэ үүсхэл гаргаһан байна.

Сайн байна, би Андрей гэжэ нэрэтэйб, оперо, баледэй театрай труппа уран найханай хүтэлбэрилэгшэ Азат Максutowe дэмжэнгүй гэлсэнэ...

Бидэндэ театраа тиимэ мэдээн ороогүй.

Эрдэм Дагбаев: Тимур Гомбожапович, бидэ "дүхэриг-шэрээ" үнгэргэхэдэмнай, Сагаалгание шэнэлэхэ тухай дуралхал ороһон байна. Бүгэдэ арадай найндэр аад, эмхи, нютаг бүхэнэй эблэлээр хизаарлагдаад тэмдэглэгдэнэ. Шэнэ проект зохёожо, тэрэнэй ёһоор Сагаан харын найндэртэ бүхы дэлхэй дээрэ анхарал хандуулдаг болгохо байгаабди. Жэшээлхэдэ, хитадай Шэнэ жэл тухай бүхы зон мэдэнэ ха юм. Магад, бүгэдэнэй хабаадаха ямар нэгэн фестиваль үнгэргэгдэжэ боложо, энэ хизаарлалгаһаа холодохо, соёлой, олоно мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй хүсэл оролдолгонуудые энэ-

эндэ элсүүлхэ байгаабди.

Соёлой талаар Сагаан харын найндэртэ зорюулагдаһан олон хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэдэг. Тэрэниие найндэрлэхэ шэнэ арга бэдэрхэ хэрэгтэй гэжэ зүбшөөнэб. Энэ асуудал намар болотор хэлсэжэ үзэе.

Би Даша-Рабдан Батожабайн нютагай хүнби. Тэрэндэ хүшөө хаана табихаб гэжэ хэлсэнэ. Буряад драмын театрай хажууда наа, найн байгаа гэжэ ханагдана. Манай нютагаархидай олонхиниинь иигэжэ тоолоно. Батодоржо Ешиев.

Элдэб дуралхалнууд ороно. Гэр булэнэ хадаа байгаагийн музейн хажууда бодхоохо хүсэлтэй, ойронь оршодог Буряад драмын театрай хуушан байшан ханаандань найханаар ханагдана хаш.

Буряад драмын театр мүнөө тэндэ бэшэ. "Ульгэр" театрта тэрэ хабаатай байгаагүй.

"Ульгэрэй" байшан хадаа 3-4 жэл болоод, нэльбэн шэнэлэгдэхэ. Тиихэдэн хүшөө ондоо тээшэн зөөлгэхэ асуудал баһа гараха. Үндэһэтэнэй номой сангай ойро бодхоохо тухай түрэлхидтэнэ дуралхагдаа. Танай ханамжа тухай бодожо үзэхэбди. Зүгөөр энэ театрай Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ ха юм. Хүшөө бодхоохо наа, тэрээндэ табибал, зүб болохо юм ааб даа.

Амар мэндэ, би Елена гэжэ нэрэтэйб. Арадай Хуралда "дүхэриг шэрээдэ"

аймагуудта номой сангуудые түхээрхэ тухай хэлэгдээ. Тэдэ хэрэгтэй юм гү? Зарим аймагуудай түб хууринуудта ёһоор интернет-клубуудшые үгы.

Энэниие муниципальна байгуулганууд дуралдаха. Зарим газарта байра байдалын хуушаранхай, үгы гээбэл, Түнхэнэй аймагай Аршаан хууринда библиотекэ үгы байна. Номой сангууд түлөөһгүй хангалга үзүүлдэг гэшэ ааб даа. Интернет гээшэмнай олзотой хэрэг болоно. Хэрэглэһэн хүн мүнгэ түлэхэ байна.

Тэрэл "дүхэриг-шэрээгэй" дэргэдэ талаан бэлигтэй залуушуул тухай мэдээнүүдэй онһон данса байгуулха тухай хөөрөлдөөн болоо. Залуушуул талаан бэлигтэй гэжэ хэн тодорхойлобо, эдэ мэдээнүүдые бүридхэхэб?

Зүб лэ даа. Талаантай залуушуулай хуби заяа адаглажа байха хэрэгтэй. Жэшээлхэдэ, искусствын колледжын багша конкурснуудта, фестивальнуудта илгаржа гараһан үхибүүд тухай онһон дансаһаа мэдэжэ абаха аргатай. Өөрынгөө хургуулида энэ үхибүү урижа, хургаха аргатай байна.

Людмила Васильева: Москва хотоһоо театр шэнэлгэгшэд ерээд ошоһон байна. Манай эндэхи театрууд тухай тэдэ ямар ханамжатай бусаа хаб?

Нэльбэн шэнэлэгдэһэн гурбан томо театруудай байшан найхашаагаа. Хүүхэлдэйн театр зохёохыгоор хүдэлнэ гэжэ тэм-

дэглээ. Тэрэнэй уран найханай хүтэлбэрилэгшэ байһан Эрдэни Жалцановой хүдэлмэри үндэр сэгнэлтэдэ хүртөө. Анатолий Борисович Баскаковой ород драмын театрай уран найханай хүтэлбэрилэгшэ болонхой байһандань ехэтэ баярлаа.

Сайн байна, Тимур Гомбожапович, би Ольга Михайловна гэшэб. Ивалгын хүгжэмэй хургуулида 1978-86 онуудаар фортепианын багшаар хүдэлөө хэм. Эндэ хүдэлһэн стажни дутана, архивта 75 жэлэй туршада хадагалагдажа байха ёһотой байгаа. Тиихэдэ хэды салин абадаг байһан тухайм бухгалтерийн мэдээнүүд баһал дутуу абтаа, зариманиинь хаягдаһанхай байгаа. Тэдэ жэлнүүдтэ хэдэн ажалда хүдэлдэг хэм. Багшанарай декредтэ гарахада, нэлгэжэ хүдэлдэг байһанби. Минии документнуудые нэргээлгэдэ туһалыт...

Намда энэ хэрэгээрэе ерээрэйгты. Туһалха арга бэдэрхэбди.

Амар мэндэ, би Вячеслав гэжэ нэрэтэйб. Муниципальна Залуушуулай театрай хуби заяанда ханаата болоноб. Министерствын талаһаа энэ театрта туһалха арга бии гэшэ гү?

Энэтнай муниципальна бэшэ, харин автономно коммерческэ бэшэ эмхи. Гол түлэб хэдэн тээ хүдэлдэг хүнүүд эндэ ажаллана. Тэрэл Анатолий Баскаков ород драмын театрта хүдэлнэ. Зарим залуу артистнуудын ород драмын театрта ажаллана. Энэ театрта байгша ондоо шэнэ сценэ нээгдэхэн.

Гүрэн энэ талмай тэдхэхэ. Анатолий Борисович энэһы, тэрэһы театр толгойлно. Залуушуулай театрта туһалха аргатай гэжэ ханагдана.

Екатерина Доржиева: Сергей Сультимович Цырендоржиев мэндэ ябаһаа, 75-тай болохо байгаа. Ямар хэмжээ ябуулганууд энэ ойн баяртай дашарамдуулан эмхидхэгдэхэб?

Үндэһэтэнэй библиотекын хэблэдэг литээр ойн баярнууд тэмдэглэгдэдэг гэшэ. "Байгал" сэтгүүлтэй, "Буряадай залуушуул" сонинтой хамта энэ асуудал зүбшэхэ ёһотойбди. Үндэһэтэнэй библиотекэдэ дурасхаалай үдэш үнгэргэл.

Зундаа театрууд хүдэлхэ гү?

Зунай бүхы харануудта элдэб янзын фестивальнууд, конкурснууд үнгэргэгдэхэ. Жэшээлхэдэ, "Голос кочевников", "Еохорой хүни" болон бусад. Театруудай коллективүүд июнь һарада сезоноо дүүргэхэ.

Музейнүүдэй хүдэлмэри эдэбхижүүлэбди. Июль һарада музейнүүдтэ холын аяншалыгшадые һонирхуулха шэнэ выставкэнүүд эмхидхэгдэхэ хараатай.

Дулма БАТОРОВА, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг. Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

ЭТИГЭЛЭЙ ХАМБА ЛАМАДА – ЭРХИМ ЗОХЁОЛ

Энэ жилд Этигэлэй Хамба лама Даша-Доржо Этигэловэй энэ газар дээр мундэлхөөр 160 жэлэй ой гүйсэхөө байна гэжэ олонхи зон мэдэнэ ёһотой. Зулгы найхан зунай сагта – имагтал июнь нарын 23-най үдэр Ивалгын дасанда энэ Ехэ найрай урманда Россиин Буддын заншалта Сангха, Буряад Республикын соёлой министерство болон Бүгдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл гэгшэд хамтаржа, «Арбан Эрдэни тогтоолгын» фестиваль үнгэргэхөө байна.

бодолоо арюунаар абажа ябаад, үймөөтэ энэ юртэмсын хуурмаг шууяанда, мунгэ зөөридэ шунахайран абтажа, сагай хумхийн тоохон болохо жэжэ божо юумэндэ оронгүй, сэдхэлээ баясуулжа, амида юумэниие хайрлан, буян үйлэжэ ябаха юм гэжэ Этигэлэй Хамба ламын арад зондоо эльгээһэн Бэшэгтэ үшөө дахин зонхой анхарал татаха зорилготой.

ШҮЛЭГЭЙ ТУРНИРТА 17 наһанһаа дээшэ наһатай зон (зохёолшодой бүлгэмүүдтэ ородог, ородоггүйн анхаралда абтахагүй). Тус турнир болбол гурбан номинацар: буряад хэлэн дээрэ сохёогдоһон эрхим шүлэг; ород хэлэн дээрэ сохёогдоһон эрхим шүлэг; ондоо хэлэнүүд дээрэ сохёогдоһон эрхим шүлэг гээд үнгэргэгдэхэ. Шүлэгэй гол темэнь – Этигэлэй Хамба лама тухай, автарай өөрын һанамжа бодол, Хамба ламада зориулагдан байха. Этигэлэй Хамба ламын арад зондоо эльгээһэн Бэшэгтэй энэ сайт соо танилсажа болоно: <http://sanqharussia.ru/persons/khambo-lamas/itigeiov/messaqe.php>;

Конкурсдо илагшад Россиин Буддын заншалта Сангхын тогтоохон I, II, III шатын Дипломуудаар, мунгэн шангуудаар шагнагдаха. Турнирай дунгүүдээр илагшад Этигэлов Хамба ламада сохёолоо бариха аргада хүртэхэ.

Хамба лама Этигэловтэ зориулан шүлэгүүдэй конкурс-турнирта хабаадахын тула «Поэзиин

турнирта» гэжэ бэшгээд, майн 15 болотор анкетэ дээрэ өөр тухайгаа бэшгээд, А4 формадай нэгэ саарһанһаа ехэ бэшэ сохёол (ород хэлэн дээрэ оршуулгатайгаар) – 670000, Улаан-Үдэ хото, Ербановой гудамжын 4-дэхи байшан, Националь-на библиотекын соёл гэгээрэлэй проектүүдэй болон нийтэтэй харилсалгын түбтэ эльгээжэ болоно. Үгы гээд, шүлэгэйнгөө электронно вариантые иимэ электронно хаягаар эльгээжэ болоно: <http://dditigelov@mail.ru>. Анкетэ соогоо өөрынгөө фамили, нэрэ, обог; псевдонимтай хаа бэшгээд, түрэхэн нара жэлээ, хүдэлдэг газараа, хаягыень, телефонуудаа, электронно хаягаа, хуряангы намтараа бэшгээт.

Поэзиин турнирай дунгүүд фестивалиин үнгэргэгдэхэ үдэр гаргагдажа, конкурсдо илагшадай нэрэнүүд нэрлэгдэхэ.

Фестиваль тухай тобшохоноор Соёлой министерствын сайт дээрэ уншажа болоно.

Зай, иигээд энэ конкурсдо хабаадаха дуртайшуудай мэдүүлгэнүүд абтажа эхилбэ. Уран шүлэгшэд, гуурһаая туршажа байдаг зон, бэшэгты, хабаадагты. Энэ жэл эртээр ерэхэн хабарай ирагуу үдэрнүүд таниие уряалжа байна.

Н.ГАРМАЕВА,
Буряадай

Уран сохёолшодой холбооний
правления харюусалгата секретарь.

ҺҮҮЛЭЙ үедэ Россиин Буддын шажанай заншалта Сангха спорт, бэе тамир бүхэжүүлгын наадануудта, залуушуулые элүүр энхээр, сэдхэл дүүрэн ябахаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулжа, олон тоото спортын хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэнэ гэжэ харанабди. Мүнөө энэ үнгэргэгдэхөө байһан фестиваль болбол, хүн гээшэ «гансал хилээмэ эдеэд ябадаггүй», сэдхэл доторойнгоо байдалда баһал ехэ анхаралтайгаар хандажа, һанал

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИИН ТҮСЭБ

2012 оной мартын 26-30

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М. ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:
1. Арадай Хуралай хороонуудай 2012 оной мартын 19-һөө 23 хүрэтэр дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшэнэр)
26.03. 11.00 Арадай Хуралай бага танхим

2. Арадай Хуралай 2012 оной мартын 19-һөө 23 хүрэтэр үнгэргэгдэхэн хэмжээ ябуулганууд тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

3. Арадай Хуралай хиналтын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

4. Буряад Республикын хуулинуудые федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулгын хойноһоо хиналта тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

5. Арадай Хуралай 2012 оной мартын 26-һаа 30 хүрэтэр түсэблэхэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

6. 2012 оной мартын 19-һөө 23 хүрэтэр Хуули ёһоной управлениин дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ А.И.Ускова)

7. 2012 оной мартын 19-һөө 23 хүрэтэр Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын управлениин дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ Э.Б.Намдакова)

8. Арадай Хуралай ажал ябуулга тухай республикын хэблэлнүүдтэ 2012 оной мартын

19-һөө 23 хүрэтэр олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон материалнуудай шэнжэлэл тухай тусхай таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ С.Б.Хайдапова)

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭРХИЛЭГШЭ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭР- ГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Зүблэхэ зүйл:
1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2012 оной мартын 26-һаа 30 болотор түсэблэхэн хэмжээ ябуулганууд тухай
26.03 13.30 Арадай Хуралай бага танхим

2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай
3. Элдэб асуудалнууд

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Д.Э.Доржиев)
Зүблэхэ зүйл:
"Россиин Федерациин Налогой кодексын 2-дохи хувиин 2-дохи пунктын 3-дахи подпунктда хубилалтануудые оруулха тухай" № 20348-6-дахи дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай
28-03 14.00 каб. 235

Россиин Федерациин Налогой кодексын 2-дохи хувида хубилалтануудые оруулха тухай" № 20881-6-дахи дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай

Буряад Республикын Арадай Хуралай экономика политика, байгаагийн нөөсөнүүдые хэрэглэлгын болон оршон тойронхи хамгаалалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын зарим хуули ёһонуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай (инновационно ажал ябуулдаг субъектнүүдые гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ асуудалнуудаар)
29.03 14.00 каб.203

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын зарим хуули ёһонуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
27.03 10.00 каб. 203

"Универсальна электронно карта тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
27,30.03 14.00 каб. 203

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэйн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралда Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын оруулһан хуули ёһоной үүсхэлнүүд тухай
27.03 10.00 каб.322

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политика болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:
"2012 ондо хабарай тарилгын хүдэлмэринүүдые үнгэргэлгэдэ бэлдэлгын ябаса болон ниитын малай үбэлжэлгын дунгүүд тухай" Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай
27.03 10.00 каб.119

"Буряад Республикада хүдөө ажахын үйлэбэриие гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
28.03 10.00 каб.119

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикада хүдөө ажахын страховани хүгжөөлгын хараа түсэбүүд тухай" гэхэн темээр "дүхэриг шэрээ" үнгэргэлгэдэ бэлдэхэ тухай
15.03 10.00 каб. 119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политика талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:
"Политическэ харшалганда орожо хохидогшодые сагааруулха тухай" Россиин Федерациин хуулиин 16.1-дэхи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" 19571-6-дахи федеральна хуулиин түлэб тухай
13.03 10.00 каб. 218

IV. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА А.С. Коренев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо
26.03.13 14.00 – 17.00 каб.326
Ц.Э.Доржиев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай, финансын талаар хорооной түрүүлэгшэ
27.03 14.00- 17.00 каб.235

Хэр ажаһуунат, үндэр наһатайшуул?

ПЕНСИОНЕРНҮҮДЭЙ БАЙДАЛДА ЗАСАГ ТҮРЫН АНХАРАЛ ХЭРЭГТЭЙ

Хүн гэшээ хүсэ шадалтай шамбай наһандаа ажабайдалай боро юрьезн соо эршэм ажаллажа ябахандаа, хэзээл наһанайнгаа амаралтада гараад, одоол амарха гэшээбиб гэжэ хаа-яаханшье наа наһадаг ёһотой. Сэхьень хэлэбэл, үнэн наһанайнгаа амаралтада гараад байһан зоной байдал тиимэшье атаархамаар бэшэл ха. Ажалдаа сүлөөгүй хүдэлжэ ябахандаа, юрэ байдалай элдэб юумэ ойлгоншьегүй ябагдаха.

Харин пенсионер болон гэнээшни, ажабайдалай бүхы шийдхэгдээгүй асуудалнууд гэнтэ адхарһан аадартал толгой дээрэшни бууха. Сүлөө орошоһон хүн хадаа үхибүүдэйнгээ хэрэг, тэдэнэй бүхы шийдхэхэ асуудал өөр дээрээ даажа абахаш. Һара бүри нэгэл сагта үгтэдэг найдамтай пенси-тэдхэмжее баһал үхибүүдтээ үгэхэш. Мүнөө сагта үхибүүд бүхэн ондоо. Гэртэхинэйшье хайрлан гамнаха хүүгэд байха. Мүн эрхэлээд, ганса наажа, боһожо һураһананшье үхибүүд олдого. Алишье газарта мүнөө сагай ехээр хэлсэдэг "Эсэгэ хүүгэд" хоёрой асуудал эндэ эжэлүүдгүй бии болоодхи. Эдэ бүгэдэ асуудалнууд хэзээдэшье байдаг байгаа, зүгөөр ажалда сүлөөгүй ябахаш, холо далда оршоһондол һанагдадаг. Харин ажалгүй пенсионернүүд эдэ бүгэдэ орёон асуудалнуудтаяа өөрөөл гансаараа үлэнэ ха юм даа.

2006 ондо Буряад Республика дотор Росийн Пенсионернүүдэй холбоон байгуулагдажа, тэрэнэй түрүүлэгшээр Вилия Алсантьевна Агалова һунгагданан юм. Тэрэл жэлэй туршада Вилия Алсантьевна бүхы Буря-

ад ороной хүдөө нютагуудаар ябажа, аймаг бүхэндэ эхин шатын эмхинүүдые бии болгоо. Мүнөө энэ нэгэдэл аяр 18 мянган гэшүүдтэй болонхой. Наһанайнгаа амаралтада гараһан наһатайшуулай байдал һайжаруулгын эршэтэй ажал ябуулна.

- Хүнэй эрхэ нүхэсэл хамгаалха зорилготой манай эмхидэ заабол пенсидэ гараад гү, али эрэмдэг зон ородог бэшэ, хэншье орохо аргатай. Юуб гэхэдэ, хүн бүхэн хэзээ нэгэтэ пенсидэ гараха бшуу. Тиигээд пенсидэ гараад, орон дээрэ хэбтэжэ байбал, хэзээдэшье энэ хүн өөрынгөө наһа хорооно, үбшэ хабша өөртөө нүлөөлнэ. Тиимэһээ эдэбхитэйгээр ажабайдалаа зохёоһон хүн ута наһатай байдаг, - гэжэ Вилия Алсантьевна тэмдэглэнэ.

Зарим наһатайшуулай бүхэли наһанда хүдэлһэн газар эмхинүүд үгы боложо, тэдэнэр хэндэшье тоолгогдохоёо болино. Хэзээ нэгэтэ налог түлэһэн мэдээгээрнь пенсидэ гараха наһанда хүрэхэн зоние элирүүлжэ, бэдэржэ, тэдэниие урижа, уулзалга үнгэргэжэ, пенсионерэй үнэмшэлгэ баруулагдадаг.

Тэдэнэй дунда элдэб хуби заяатай зон ушарха. Ажалгүй,

гэр байрагүй болоод, хэншье бэшэ болоод ябаһан зоншье байха. Иигэжэ элирүүлэгдэһэн зон пенсийн үнэмшэлгэ абахандаа, гүрэн бидэниие мартаагүй, хүн зондоо хэрэгтэй байһанаа мэдэржэ, ехэтэ баярладаг юм. Энэ нэгэдэлэй гэшүүд элдэб асуудалаар иишэ хандадаг. Хэн нэгэндэ эмшэлэлгэ хэрэгтэй, наһатайшуулай интернадта һуури олгохо, зарим зондо операц хэхэдэ, мүнгэн тэдхэмжэ хэрэгтэй. Эдэ асуудалнуудай хажуугаар ехэ олон мүнөө үеын орёо байдалай асуудалнууд: гэр бүлын зүрилдөөтэ харилсаан, гэр байраа буляалдаан, үри хүүгэдэйн хайша хэрэг анхарал, үһрилдөөтэ байдал гэхэ мэтэ гажуу үйлэ хэрэг хэндэшье нюуса бэшэ, тойроод лэ байһан үзэгдэл...

- Намда үе болоод лэ нэгэ хүгшэн хандадаг. 80 наһа хүрэнхэй, 2 хүбүүдын наһа бараһан, нэгэ аша хүбүүтэй, тэрэн ажал хэдэггүй. Хүгшэн эжынгээ һара бүриин 15 мянганһаа дээшэ пенсийн мүнгэ архи болгон шуһалдаг. Харин хүгшөө хараа муутай, 17 мянган түхэригэй операц хэбэл, һайн харадаг болохо. Һара бүри хүгшэн мүнгээ нюухадань, аша хүбүүниинь буляжа абадаг. Энэ этэгээдые алишье талаһаа журамлажа болоногүй, хүгшэн ашайа хайрлана, мэдүүлгэ бэшэжэ үгэнэгүй. Иимэ үйлын үзэгдэл олон лэ аабза, гэр соохи богоо олоной хараада табиха хэн дуратай байхаб даа. Анхан сагта эхэнэрнүүдэй зүлөөнэй эмхинүүд, нүхэдэй сүүд г.м. олон ниитэ эмхинүүд эдэбхитэй ажал ябуулжа, ажа-

байдалай буруу ябадал хэгшэдые нэшхэлдэнь оруулжа, хэды олон зоной сэдхэлэй байдал тэниилгэгдэдэг байгааб, - гээд, Вилия Алсантьевна хөөрэнэ. - Мүнөө сагта олон ниитэ дули байал, һохор болонхой. Тиимэл хадань нютаг бүхэндэ пенсионернүүдэй нэгэдэл ажал ябуулна. Захаамнай аймагай Үлэгшэн нютагта наһатайшуул сугларжа, хэлхэ холбооной гэр барья. Бүхы нютагаараа модо бэлдэжэ, хүгшэн залуугүй байһан бодхоогоо. Тэндэнь наймаа нээгдэжэ, пенсийн гаратар наһатайшуул уриһаар эдэе хоолоо абадаг. Мүн лэ наһатайшуул нютагтаа үхибүүдэй талмай барья, зунай лагерь бии болгоо. Түнхэнэй Харбяангууд нютагай наһатайшуул гэртээ архи худалдадаг зоние рейд хэжэ шалгадаг юм. Тэдэнэр хүршэ Монгол ороной хилэ дээрэхэ Турта гэнэн һууринтай харилсажа, бэе бээдэ айлшаладаг. Эгээл түрүүн тэрэ нютаг ошоходонь, больница хүүгэдэй сэсэрлиг хоёрто хартаабха үгы байхадань, намарын өөһэдөө хартаабхая хуряагаад, 12 мэшээг хилэ дээрэ абаашаа. Теэд хари гүрэн руу эдэе гаргаха гэшээ бэлэн хэрэг бэшэ, ехэ шалгалта гараха байхадань, Харбяангуудай наһатайшуул үсэд ябуулга гаргажа, дээдын засаг түрэдэ хандажа, Монголой үхибүүд хартаабхатай болоо. "Аптекэ ошохынгоо орондо библиотекэ ерыш" гэнэн уряа доро номой сангай дэргэдэ хэдэн олон ажал тэдэнэр ябуулдаг. Иигэжэ наһатайшуул өөрынгөө орёохон байдалда диилдэнэ бэшэ, харин өөһэдөө нигүүлэхы хэрэг эрхилнэ.

2007 ондо Түнхэнэй аймагай наһатайшуул тамирай спартакиада эмхидхэжэ, Вилия Агаловае уриһан байна. Аймагай нютаг бүхэн өөһэдынгөө наһатайшуулай команда табижа, үнэн сэхэ жюриин ан-

харал доро шанга мүрысөө эмхидхэ. Эдэ бүгэдые хараад, Вилия Алсантьевна ехэтэ һайхашаагаад, 2009 ондо республикын хэмжээндэ спартакиада Хяагтада үнгэргөө. Иимэ хэмжээ ябуулга хадаа Росси дотор наһатайшуулай эгээл түрүүшын спартакиада гэжэ тэмдэглэгдээд, жэл бүри эмхидхэгдэдэг болонхой.

Республикын пенсионернүүдэй нэгэдэлэй хүтэлбэри ниитэ эрдэмүүдэй университет нээгдэнхэй. Эндэ аяр 12 факультет хүдэлдэг. Наһатайшуул ямаршье түлэбэриггүйгөөр юридическэ, искусствын, энхэ элүүрэй, түүхын, хизаар ороноо шэнжэлгын г.м. ажабайдалда хэрэгтэй эрдэм мэдээдэ һураха аргатай. Энэ һуралсалые ямаршье хүлһэггүйгөөр ниитэ ажал ябуулагшад эрхилдэг. Эндэ баһал онсолхоор. Юуб гэхэдэ, пенсионернүүдэй нэгэдэлдэ ажал ябуулагшад ямаршье хүлһэ, салин абадаггүй. Тиимэһээ олоной түлөө ажаябуулагшадэй сэгнэшгүй габьяа тэмдэглэмээр. Мүнөө Вилия Алсантьевнагай хүтэлбэри доро ехэ олон харюусалгатай ажал хэгдэнэ. Дайнай ветерануудта ямаршье хүнглэлтэ үгы, тэдэн тухай нэгэшье хуули заршам тогтоогдоогүй. Богонихон болзорто энэ талаар хуули ажалагдааад, дээдын зургаанда баталагдаха ёһотой гээд Вилия Агалова тэмдэглэнэ.

Наһатайшуулай өөһэдын мэдэлэй, онсо хүнглэлтэнүүдтэй амаралгын газарнуудые барибал, һайн бэлэй. Хэзээб даа дэлхэй дээрэ буян хэхээ тэгүүлһэн урагшатай үмсын хэрэг эрхилэгшэд энэ хэрэгтэ хамһалсабал, сээргүй байгаа.

**Цырегма САМПИЛОВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.**

Мартын 27-до Театрнуудай уласхоорондын үдэр тэмдэглэгдээ

ШЭДИТЭ ҮЛЬГЭРЭЙ ШЭМЭГ БЭЛЭГЛЭГШЭД

- Энэ зүжэгтэ багаһаа оло дахин наадаһаар, ябан ошон гол парти наадаха болоод байхатаа һонин байна. Зүжэгтэй роль бүхэн өөрын онсо шэнжэтэй, багадаа бултадаа хулганаанууд боложо ха-

ГОМБО ЦЫДЫНЖАПОВАЙ нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй театр нэлбэн шэнэлэгдэһэн ордон соогоо ээлжээтэ театральна хаһаяа нээжэ, балетнэ хэдэн зүжэгүүдые харагшадайнгаа анхаралда дурадхаад байна. Француз композитор Адольф Аданай зохёһон «Жизель» гэхэн зүжэг шэнэлэгдэн театрта табигдаа, хүн зоной олон ондоо һанамжа сэгнэлтэнүүдтэ хүртэбэшье, энэл дүнгөөр балет хужарлан хараха дуратайшуул олошороо гээд тэмдэглэлтэй. 1955 онһоо эхилжэ, түс балетнэ зүжэг нэгэнтэ бэшэ манай театрта табигдаһан, суута артистнууд Лариса Сахьянова, Ольга Короткова, Лариса Протасова, Екатерина Самбуева гээд лэ бусад энэ зүжэгтэ наадаһан байха. Түсхай урилгаар Буряад орон ерэхэн балетмейстер Вячеслав Мухамедов, мүн тэрэнэй хани нүхэр Майя Думнова гэгшэд «Жизель» шэнэлэн табиһан болоно.

Петр Чайковскийн хүгжэм дээрэ найруулагдаһан «Щелкунчик» гэхэн зүжэг Буряадай оперо болон баледэй театрта түрүүшынхээ табигдажа, харагшадайн анхарал татаа. Эрнст Гофманай үльгэрэй удхаар найруулагдаһан энэ зүжэг шэдитэ Шэнэ жэлэй найрта зорюулагданхай. Буряадай оперо болон баледэй труппа республиканска хореографическа колледжтой суг хамта энэ зохёол тайзан дээрэ табиба. Түүхын хуудаһа ирабал, энэ зүжэг Буряад орондо анха түрүүшынхээ Буряадай республиканска хореографическа училищиде 1967 ондо табигдаһан байна. Тэрэ үедэ залуу багша Игорь Есауловай хүтэлбэри дор энэ училищид дүүргэжэ байһан Екатерина Самбуева, Юрий Муруев, Виктор Ганженко болон бусад оюутад дипломно ажаллаа хамгаалжа, «Щелкунчик» гэхэн нуралсаһан найруулга харуулаа бэлэй. Саашадаа эдэ артистнууднай Буряадай баледэй ёһотой одод боложо тодороо. «Щелкунчикта» Маша басаганай гол роль наадаһан Буряадай Гүрэнэй шангай лауреат, Россиин арадай артистка Екатерина Самбуева, принцын парти гүйсэдхэһэн мүн лэ нэрэ түрэтэй Россиин арадай артист Юрий Муруев Гавана хотодо үнгэргэгдэһэн Бүхэдэлхэйн залуушуулай фестивалда хабаадажа, лауреатуудай нэрэ зэргэдэ хүртэһэн намтартай. Хореографическа училищид дүүргэжэ байхатаа, энэ зүжэгтэ эрэшүүлэй сольно партинуудые гүйсэдхэһэн Россиин арадай артист Виктор Ганженко, тиихэдэ «хулганаануудай Хаан» боложо хатарһан Россиин арадай артист Алексей Павленко гэгшэд мүнөө сагта баһал олондо мэдээжэ, суута артистнууд боложо тодороод, дүй дүршэлтэй багшанар болонхой.

Буряад Республикын арадай артистка, Россиин Федерациин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Татьяна Муруева тэрэ түүхэтэ түрүүшын балетнэ зүжэгтэ эхэнэрэй гол партинуудые гүйсэдхэһэн байна. Хэдэн жэл үнгэрөөд байхатаа, мүнөө дүй дүршэлтэй багша Татьяна Владимировна Муруева энэ балетнэ зүжэг театрай тайзан дээрэ найруулан табья. Хореографическа колледждо хураһан шаби бүхэн түрэл хургуулидаа энэ зүжэгтэ хабаадаһан ёһотой.

Үнгэрэгшэ жэлэй эсэстэ хамтын проектын түрүүшын харалганда «Щелкунчикта» Маша басаганай роль Буряадай арадай артистка Вероника Миранова наадаа. Принцын парти театрай солист Булат Раднаев уран бэлигтэйгээр гүйсэдхөө.

тархада согтой һэн, мүнөө принцын роль өөрын үүргэтэй. Зүгөөр эдир наһандаашье, ехэ болоодшье байхатаа, тайзан дээрэ гараха гээшэ артист бүхэндэ сэдхэл хүдэлгэмэ, баяртай мэдэрэл, - гэжэ залуу артист Булат Раднаев тобшолно.

«Щелкунчик» гэхэн зүжэгтэй декораци, үльгэрэй геройнуудай хурсаһа уран гоёор Екатерина Триоль шэмэглээ, зохёогоо. Немец яһанай уран зурааша манай талын урилгаар Буряад орон ержэ, иимэ маягай, баледэй зүжэгтэ түрүүшынхээ уран найханай талаар ажал хээ. «Тиибэшье ехэ оролдосотойгоор, балетнэ зүжэгтэй онсо шанарыень ойлгожо, мэдэржэ, тон лэ нарин шэнжэлэлэй ажал хэжэ гараа» гээд театрай балетмейстер, Россиин габыята артист Баярто Цырендоржиевич Дамбаев тэмдэглэбэ. Анхан сагта Буряадай оперо болон баледэй театр хореографическа колледжтой хамта балетнэ зүжэгүүдые саг үргэлжэ табигдаг байгаа. Мүнөө энэ заншалаа нэргээжэ, шэнэлэгдэһэн ордон соогоо тон лэ түрүүн хамтын хүсөөр «Щелкунчик» гэхэн зүжэг табиһаниинь найшаалтай. Саашадаа манай Буряад орондо оло дахин энэ зүжэг харуулагдажа, театрай репертуарта өөрын онсо һуури эзэлхэ гэжэ наһагдана.

БУРЯАДАА БЭЛИГЭЙ БЭЛЭГЛЭН...

«Пегий пес, бегущий краем моря» гэхэн уран найханай фильм минии түрүүшынхээ хаража байхатаа, ахамни ороод, нэгэ хэды кино хараад, хэлээ бэлэй: «Ямар буряад хүүгэд шэнгээр бархирна гээшэб?». Тиихэдэнь хоюулан энэлдэн, ахамни гараад ошоо бэлэй. Киногой түгэсхэлдэ роль наадагшада дунда Баярто Дамбаев гэжэ нэрэ уншаад, ехэ гайхаа, ахадаа дуулгаа бэлэйб. Ахамнишые ехэ баярлажа, «Хари, буряад лэ хүүгэд бархирна гэжэ наһааб» гэжэ һэн.

Мүнөө Баярто Цырендоржиевич Дамбаевтай балетнэ труппын хүтэлбэрилэгшөөр хүдэлжэ захалаад байхатаа, театрай ажа-ябуулгатай танилсангаа уулзаад, энэ мэдээжэ артистын зохёохы зам тухайнь һонирхонгүй гараха аргагүй байгаа.

Түрэл Хэжэнгэдээ, Могсохон нотагтаа хургуулингаа драмын кружошто наадажа эхилээд лэ, уран найханай замаар дабшаа. «Горький можжевелик» гэхэн уран найханай фильмдэ эдир наһандаа Тудупкын роль наадаһан, саашадаа «Пегий пес, бегущий краем моря»

гэхэн кинодо Сахалин ольтирогой нивх яһатанай эдир заһаһаша хүбүү наадаһан артист балет хатархадаа, заатагүй актер хүнэй бэлиг гэршэлжэ, уранаар хатардаг юм. «Лебединое озеро» гэхэн балетнэ зүжэгтэ шогтойхон наадаша зугааша хүнэй роль абыастайханаар гүйсэдхэһэн байна. Гэбэшье «Ромео и Джульетта» гэхэн зүжэгтэ Меркуционой хэсүү парти бэлиг шадабаритайгаар гүйсэдхэһэн юм.

Баледтэ бээс сүм зорюулжа, арба гаран жэлэй туршада ялас гэмээр олон рольнуудые гүйсэдхэжэ, Россиин габыята артист Баярто Дамбаев харагшадай зүрхэ сэдхэл үнинэй буляһан юм. Тиимэхээ манай хөөрэлдөөн зохёохы замайнь эхин шатаһаа эхилээ.

- Та яагаад балетнэ хургуулида ерээ нэмта?

- Петр Тимофеевич Абашеев намайе Хэжэнгэһээ асарһан юм. Урда тээнь «Горький можжевелик» гэхэн кинодо Тудупкые наадахадаа, уулзаһан хадаа танил байгаабади.

- Аба эжытнай тание дуратайгаар Улаан-Үдэ табиһан гэшэ гү?

- Абанни гансата зүбшөөлөө үгөө һэн, эжымни хээээшье наһаагаа зобоо. Эндэ ерээд хурахадаа, ехэ зобоһоноо һананагүйб, гансал ород хэлэндээ ядалдадаг һэм. Бэшээрээ, багаһаа дуу, хатарта дуратай хадаа, бүри түргөөр, дуратайгаар шэнэ юумэндэ һураа бэшэ гүб. Хургуулидаа драмын кружошто ябадаг, шүлэг хөөрэдэг, дууладаг, хатардаг эдэбхитэн бэлэйб, эгэшэ, ахаяа дахажа ябаад...

- Балетнэ хургуулингаа хаһа мүнөө һанахадатнай ямар гэшэб?

- Тиихэдээ би бага байгаа, юһэтэй. Хайшаашье ошоһоноо, ерэхэнээ ехэ ойлгоогүй бээб. Тиибэшье хатарай зал ороходоо, баледтэ һуража эхилхэдээ, сэдхэлдэмни ехэ зохид, намда тааруу байгаа гэжэ хэлэхэдэ болохо. Хатарха дуран мүнделөө гэшэ гү?

- Мүнөө энэ хореографическа колледждо хурадаг хүбүүд, басагад ондоо гэшэ гү, танай үеынхидхээ?

- Тад ондоо. Мүнөөнэйтнай үхибүүд таба-арбан жэл болоод юу хэхэбибди, хайшаң гээд байхабибди гэжэ булта тухайлна, бодомжолно, түсэблэнэ.

Мүнөө хореографическа колледждо багшалжа, гурбан выпуск гаргаад байхатаа, зэргэсүүлхэдэ, бидэ хонгор залуу, «сэдхэл сэлмэг» ябаабди, манай үеынхид.

- Багшаар хүдэлхэдэ ямар гэшэб?

- Үхибүүн бүхэнэй сэдхэлэйн гол ханал бодолье таажа, бэлигыень тодорүүлжа, арга боломжыень элирүүлжэ шадабал, багшын тон лэ баһаа.

- Энэ кинодо наадахада эгэл хүшэр юун байгаа?

- Нивх хэлэн дээрэ дуу гараха. Кино буулгахын урда тээ бултадаа нивх яһатанай хэлэ үзөө бэлэйбди, хоорондоо энэ хэлэн дээрэ харилсажа наадаа болонобди. Кино буулгагшад, нивх яһатанай заһаһаадые наадагшад бултадаа интернациональна бүлэг байгаабади.

Баабайн роль хальмаг яһанай Александр Сасыков наадаһан, мүнөө наһа баранхай, ехэ харамтай, найхан сэдхэлтэй хүн байгаа, минии эсэгэ боложо, казах яһатанай Досхан Жолжаксынов наадаһан, абгын роль киргиз

«Пегий пес, бегущий краем моря» фильмдэ

Гэр бүлэтэеэ

яһанай Токон Дайырбеков наадаа. Охотско далайн эрьедэ ажамидаг нивх яһатанай гол ажалын хадаа далай гаража заһаһалха агнуури болоно. Ехэ урагшатай заһаһалаад, бусажа ябатараа, далай дээрэ штомр болоод, манан тогтоно. Тиигэжэ хэдэн үдэрэй туршада эдихэ, ууха уһанай дууһаха дүтэлхэдэ, бусадаа абаржа, түрүүн баабайн өөрын дураар далайн эзэдтэ мүргэжэ, бурхандаа харина, һүүлдэнь абга ахань наһа барана, хүбүүгээ хайрлаад, эсгэнь баһал энэ наһантаяа хахасаха баатай болоно. Тиигэжэ хэдэн үдэр туршада эдихэ, ууха уһанай дууһаха дүтэлхэдэ, бусадаа абаржа, түрүүн баабайн өөрын дураар далайн эзэдтэ мүргэжэ, бурхандаа харина, һүүлдэнь абга ахань наһа барана, хүбүүгээ хайрлаад, эсгэнь баһал энэ наһантаяа хахасаха баатай болоно. Тиигэжэ хэдэн үдэр туршада эдихэ, ууха уһанай дууһаха дүтэлхэдэ, бусадаа абаржа, түрүүн баабайн өөрын дураар далайн эзэдтэ мүргэжэ, бурхандаа харина, һүүлдэнь абга ахань наһа барана, хүбүүгээ хайрлаад, эсгэнь баһал энэ наһантаяа хахасаха баатай болоно. Тиигэжэ хэдэн үдэр туршада эдихэ, ууха уһанай дууһаха дүтэлхэдэ, бусадаа абаржа, түрүүн баабайн өөрын дураар далайн эзэдтэ мүргэжэ, бурхандаа харина, һүүлдэнь абга ахань наһа барана, хүбүүгээ хайрлаад, эсгэнь баһал энэ наһантаяа хахасаха баатай болоно.

- Та энэ роль наадахадаа, голхорон ходо уйлаха, бархирха баатай байһан бэшэ гүт?

- Бага ябагдаа, юундэ иимэ хээр уйлаха, бархирха болоо юмбиб гэжэ ехэ ойлгодоггүй байгаабади. Тиихэдэм, минии эсэгэ мэтэ, ходо намайе дахуулаад, абаад ябаһан Досхан Жолжаксынов: «Үнэн дээрэ наһаад үзэ, ши иигээд гэрһээ холо, гансаараа үлэшөө һаа, яахабши, зосоошни ямар байхаб?» гэхэ, тиихэдэнь үнэхөөрөөл, гэрһээ холо ябаһан, гэрээ һананхай намда ехэ юумэн хэрэгтэй һэн гү даа, уйлажал хаяа бээшэ.

- Ехэ һонин лэ даа, олон яһатантай харилсажа хүдэлөөт, тэрэ гурбан жэл соо баһал номоо үзэдэг байгаа бээт?

- Владивостогто, Киевтэ, Севастопольдо гээд лэ нэгэ-гурба һараар лэ хурадаг нэмби, дүтын хургуулида ошожо. Тэрэ сагта зоншые һайн байгаа, багшанар, хурагшад хуушанай хүндэмүүшэ зантай байгаа. Бултада Байгал

далай, Буряад орон гэжэ хөөрөгшэ һэм. Глобус харуулжа байгаад нүхэдтөө хөөрэхэш, тиихэдэшни «аяар тэндэһээ ерээ гүш?» гээд гайхалдадаг һэн.

- Эрэ хүн лэ, хүбүүн хүн нотагтаа бусага ёһотой гээд хэлсэгшэ бэшэ гү. Тиимэхээ Та хэды холо ойроор ябабашье, нотагтаа ажалдаа амжалттай, гэр бүлэдөө жаргалтай ажаһуунат. Танай гэр бүлэ бултадаа театрта хабаатай гэшэ гү?

- Нүхэрни Лена гэжэ нэрэтэй, хоёр хүбүүтэйбди - гурба наһатай, дүрбэ һаратай. Нүхэрни баһа балерина, Лена Протасова байһанаа Дамбаева болонхой. Мэдээжэ балерина, багша Лариса Иннокентьевна Протасовагай басаган болоно.

- Уласхоорондын театрай үдэр нүхэртөө, хадам эжыдээ, суг хамта хүдэлдэг зондоо юу хүсэхэ байнат?

- Бүхэ театрай ажалшадта, гансашье хотын бэшэ, хүдөө нотагуудаар байгуулагдаһан театрай артистнуудые, зохёохы коллективүүдые мэргэжэлтэ һайндэрөөр амаршалжа, бэе бээдээ айлшан ябажа, харилсажа ажаллаа ябуулаа гэжэ уряалха байнаб, дуратай ажаллаа, хэды хүндэ байбашье, хаянгүй, арадаа баярлуулжа, уран найхан наада харуулжа байхадамнай, харагшаднайшые маанадаа дэмжэжэ, театр руу дуратай харгыла болоно. Элүүр энхэ, золтой, жаргалтай ажаһуухамнай болтогой!

Ешигма ЦЫБЕНОВА
хөөрэлдэбэ.
Фото-зурагууд гэр бүлын альбомһоо.

Мэдээжэ уран зохёолшо, поэт, журналист Цырен-Дондок Хамаевич ХАМАЕВАЙ 75 жэлэй ойдо

ДУРАНАЙ БАЯРААР, ГУНИГААР ДҮҮРЭН ДУУШЫН СЭДЬХЭЛ

Газарш гэе наа –
Газарби, наранш гэе наа –
Наранби...

Буряад литературада Цырен-Дондок ХАМАЕВ хадаа ород, буряад хэлэнүүд дээрэ хэблэгдэн юһэн суглуулбарин, олон рассказ, туужануудай автор, бэлигтэй прозаик, поэт байһаараа литературада ороһон юм.

1958 ондо гараһан "Хабарай аялганууд" ("Весенние голоса") гэнэн залуу поэтүүдэй суглуулбари соо хэдэн уянгата зохёолнуудын хэблэгдэе, гэбэшье тэрэнэй шүлэгүүдые литература шэнжэлгэд хүсэд анхараагүй байгаа. Суута поэтесса Ц.Ц.Дондогой иигэжэ бэшэһэн байна: "Ц.Д.Хамаевай поэтическэ зохёолнуудын шэнжэлгэн шүүмжэлгын хүдэлмэринүүд үсөөн. "Дуушын сэдхэл" ("Душа поэта") гэнэн шүлэгүүдэйн суглуулбари шэнжэлгэд зориулагдан шүүмжэлгын хүдэлмэринүүд баһа үсөөн". Тиимэһээ прозонь, поэтическэ зохёолнуудын мүнөө болотороо багаар шэнжэлгэдэнхэй. Тэрэшэлэн Буряадай мэдээжэ уран зохёолшо Ц.Д.Х.Хамаевай үндэр наһанай баяр ёһололые угтуулан, энэ дутагдалын үсадхажа, поэтическэ ажал тухай тон тодорхойгоор хөөрэхэ дуран хүрэнэ.

Ц.Д. Хамаевай уянгата лирикын үндэлэнтэй танилсабал, поэт хадаа микрокосмос ба макрокосмос хоёрой нэгэ ниитэ байһанда анхаралаа хандуулан, нэгэ бүхэй байгааһин оршондо хүн баһал оролсоно гэнэн философско гүн байдалда дүтэрхы байна. Тиихэдэ Зүүн зүгыг ойлгохо сэдхэлтэй хадаа поэт оршон тойронхи байгаали, дэлхэйтэй хүн нэгэ бүхэй, нэгэ ниитэ болонхой, нилэнхэй гэжэ элирхэйлнэ, тиимэһээ геройниин агуухэ Байгааһин нэгэ хуби болоһоноо мэдэрнэ бшуу. Зүгөөр бүхы юртэмсэтэй ниитэхэ ёһо хадаа дэлхэйе тааруулан байгуулха дуранай бии болохоһоо дудыдана, гансал инаг дуранай хүсөөр хүн өөрыгөө, өөрынгөө зорилгоор хэн биб гэжэ харуулна. Иимэ хоёр ойлгосотойо "Дуушын сэдхэл" гэнэн өөрын амиды байхада хэблэгдэн шүлэгүүдэйнгэ суглуулбари соогоо танилсуулна, дуран тухай темэдэ зориулһан хубияа "Дуран-баяр, гуниг, үйдхар..." гэжэ нэрлэнэ. Дуран хадаа ажабайдалай ехэ эдэбхитэй элшэ хүсөөрөө хүнэй ухаан бодол, сэдхэл баяжуулна, үгы гэбэл, тэрэниие бүри хандаргаана, муудхаана.

Инаг дуранай гүн үдые тэмдэглэнэ Ц.Д. Хамаев уянгата һайхан сэдхэлтэй героиния һайшаана, урдань өөрөө һүгдэнэ. Гэхэтэй хамта гансал һайхан нюур шарайгаарнь, хасарайнь, нүдэнэйнь үнгөөр гайхана бэшэ. Инаг дуран, һайхан дүрэ нэгэ бүхэй ойлгосо болоно, тиимэһээ бэеын, шарайн һайханиие бэшэ, харин хүнэй досоохи байдал: баян сэдхэл, гүн ухаань поэт үндэрөөр сэгнэнэ.

"Дурлаһан хүбүүн" гэнэн шүлэг соогоо зохидоһоон басаган тухай поэт хэлэхэ-

дээ, "дулаахан" гэнэн эпитет хэрэглэжэ, арад зоной хэлсэдэг "нюдэндэ дулаан" гэнэн ойлгосотойгоор "дулаахан басаган сонходоо һуунал" гэнэн мурнуудые бэшэнэ. "Дуушын сэдхэл" гэнэн суглуулбари соо "дулаан" гэнэн эпитет олонобди: "Жэгэнүүр дулаан эльгэтэй жэгтэй инаг дүүхэй нэн", "Дулаан" гэнэн эпитет оло дахин хэрэглэжэ, инаг нүхэрэйнгөө

БАСАА Валера ГУЛАМТА

Багадаа нютагтаа хүршэнэр һууһан
Һамаёной (Цырен-Дондок Хамаевай)
дурасхаалда

Эртын хэзээни сагта
Элинсэгэйми тахиһан,
Эдир нүхэдөөрөө хамта
Эндэ минии наадаһан,
Эжы абымни ажаһууһан
Элдин газарай гуламта.
Үни галабай

гуламтаа эрьезгүйб,
Үни удаанай гэрээ ерэжэ
үзөөгүйб,
Эжы баабайнгаа мэндэ һуухада
гараа нэм,
Этигэл найдалай замаар эндэһээ
ошоо нэм.

Сагай дүрбэн сагта ходо
нютагаа һанааб,
Саһан, бороон,
һалхи шуурганһаа һурааб,
Гэрэйнгээ галье дэгжээжэ
сэдхэлдээ ябааб,
Гуламтаа хаанашье мартангүй
дурдажа дуулааб.

Гэрэйми үрхэхөө утаан
бурьялан гараһаар хаяа,
Газаахи хобооорнь уһан
зандаа урдаһаар хаяа,
Минии залгуулһан байшан бүтэн
байһаар хаяа,
Минии нүхэд булта амар мэндэ
һууһаар хаяа.

Булаг ошодог харгы-зүргэмни
эдэгэрээгүй ха гү,
Баясан шагнадаг дуунай аялга
таһалдаагүй ха гү,
Зулажа дархалһан боһоһомни
бүтэн хэбээрээ ха гү,
Зоожо бодхоһон сэргэмни
ардагаа хүлээһээр ха гү.

Гэрэйнгээ үүдэндэ тулаад,
«Мэндээ!» гэнэм,
Ганса бултайһан нюлмаса
нюдэнһөө аршанам,
Балшар наһанай жаргал
бусашагүй ошоо гү,
Баабай эжымни дуран лэ
мүнхэдөө үлөө гү.

Зүб даа,
Жаргал заяаһан
Элинсэгэйми һүлдэ
дуран байнгүй яахаб даа.

образ байгуулхадань удха шанартай байгаа. Нэн түрүүн дулаан гэнэн ойлгосо, хоёрдохор эльгэ нимгэнтэй, зохид, эмээхэй гэнэн ойлгосо болоно. Героинин булганда дулаа дамжуулха, бүхы юмэ дулаасуулха шэнжэ шанарнууд Зүүн зүгэй эхэнэрүүдтэ хабаатай гэжэ элирхэйлнэ.

Геройнуудай образуудта гарнууд, нүдэн тухай ойлгосонууд семиотическа удха шанартай гэжэ литературада мэдээжэ бшуу. Ц.Д. Х. Хамаевай поэздэ дурлаһан сэдхэлые харуулха үндэн арадай шэнжэ шанарнууд, бэе бэедэ инаг дуранай мэдэрэлээр тэгүүлһэн хүнүүдэй байдал зохидоор дамжуулагданхай. Героин досоохи байдал элирхэйлһэн хүнэй гарнуудта поэт саг үргэлжэ анхаралаа хандуулна: "Гар

гараа барилсаха гурим ёһо гое даа", "Таби даа ээмдэм гарнуудаа, таашаанги урдаһаан шэртэ даа". К.Э.Керлотэй "Словарь символов" гэнэн ном соо хүнэй доторой байдал харуулхада гарнууд ехэ удха шанартай гэжэ тэмдэглэгдэнэ. Тэрэһэнэ уламжалан, поэт нүдэндэ ехэ удха шанар олгуулна: "Жаргалаа нүдэн соош бэдэрһэн залирһан согой шэнжэтэй", "Галтайһан нүдөөр сорьёжорхөөд, гасалантай байдалда орхибош", "Зулгы урин нүдыеш зуладал дэгжээхэ". Харин поэтэй героиня – уудам талын басаган – арадайнгаа ёһо заншал сахидаг юрын, ехэрхэдэггүй, абяагүйһэн басаган, тиин өөрынгөө мэдэрэл ехээр бүхы зондо харуулдаггүй, энээн тухайнь нүдэниинь, харасань ойлгуулан харуулха аргатай. В.И. Вернадский, Л.Н. Гумилев гэгшэдтэй адли, мүнөө үеын антропологууд тэмдэглэхэдэ, ямаршые үндэнэ яһатанай эрдэм ухаанда, мэдээсэдэ географическа байдалай нүлөө үзүүлнэ гэжэ хэлэһые дэмжэнэ, мүн лэ элдэб үндэнэ яһатанай түлөөлэгшэдэй нюур шарай, бэе түхэлдэ баһал үрэ нүлөөтэй гэжэ онсолно. Монгол үндэнэ яһатанай нүдэн уйтаншаг, тиимэһээ талада, сүл губида ажаһуудаг зониие шорой тооһонһоо, хүйтэнһөө абарна. Тиихэдэ буряад зоной нүдэн гадаадын нүлөөһөө аршална гэшэ.

Тэрэшэлэн авторай шүлэгүүд соо "хараха" гэнэн ойлгосо хадаа "шагнаха, амилха, бариха, досоогоо бодожо үзэхэ" гэнэн олон ойлгосые нэгдүүлнэ. "Урда урдаһаа нүдэдөөрөө шэрбэлсэн, үгээ ойлголсонобди, мэхэ гохын һүүдэргүй" гэнэн мурнууд хадаа бэеэ бүхэлээр бэе бэедэ дамжуулаад, гээ бэээ хараад байһые элирхэйлнэ гэше. һүүлэй һүүлдэ бэе бэеһээ түбэгшөөгөөд, саашаа дальтирна, удаан дахинаа бэе бэээ хараад абана: "Налгай урин нүдөөрөө шэрбэн байгааш". Тиимэһээ энэ харасань юрын бэшэ, харин инаг дуранай байдалай хараса бшуу. Дуратай хүнэй образ поэт тобойлгон гаргаханда, үндэнэ арадайнгаа абари зангай шэнжэ шанарые харуулна: досоогоо гүн бодолнуудаа нуюгаад, ондоо хүндэ харуулангүй байһаниинь бүри ехэ хүсэ тэрэндэ олгуулна ха юм. Иимэл инаг дуран юрын юрьееэ ажабайдалые илаха арга болмжонудтай гэжэ поэт уран һайханай бодомжлоороо дамжуулна.

Үндэнэ ёһо заншалнуудта үндэнэлһэн уран бэлигтэн эрэ хүнэй бодото образтой танилсуулна. Нүүдэл ажаһуудал хадаа хүнэй эрхэ сүлөөдэ, ажабайдалда нүлөөтэй, тиин эршэтэй хүдэлэсэдэ геройнуудын тэгүүлнэ. Нүүдэл хүниие, морин дээрэ урилдааш хүниие харуулалгада эрмэлзэл хүсэл, шанга хүсэн хэрэгтэй байна, зүгөөр мориной ябадалын, гүйдэлын һуладхаха жолоо бии гэжэ поэт ойлгуулна.

Авторай һанамжа аман зохёолдо дүтэрхы байна: "Эрэ хүнэй досоо эмээлтэ хазаарта багтахы ёһотой". Тиимэһээ нүүдэл хүнэй, морин дээрэ урилдаашын образ хадаа хазаараа татан байлгахы, тиин өөрынгөө уур суһал, дошхон зан барижа шадаха эрэ хүнэй образ болоно бшуу. Тиигэжэ Ц.Д. Х. Хамаевай уянгата геройнууд арадай үндэнэ ёһо заншалнуудтай холбоотой, тиин хүнүүдэй, ажабайдалай, байгааһин өөрын хандасаар тэдэ геройнуудаа автор зураглана.

Арюна МАТУЕВА,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат,
Москвагай Экономикын,
статистикын болон
информатикын университетэй
Буряадай филиалай багша.

Бэлигма ОРБОДОЕВА оршуулба.

АНДА НҮХЭР ТУХАЙГАА...

Цырен-Дондок ХАМАЕВАЙ түрөөр 60 жэлэй ойдо зориулжа, "Балшархан наһанайм нүхэр юм даа" гэнэн гаршагтай хөөрөө "Буряад үнэндэ" февральин 28-най дугаарта толилогдобо. Уран зохёолшо, поэт, дуунай үгэ бэшэгшэ, журналист, телевидениин редактор, радиокомпозици найруулагша гээд нүхэр тухайгаа Валерий Дабаев дурдана.

Манай Агада ажаһуугшад Ц.Д. Хамаевай бэшэһэн зохёолнуудые "Байгал" журналда уншаһан байха. Бишье һонирхон уншаа нэм. "Энэ ехэ бэлигтэй, холо ошохо хүн, буряадай уран зохёолдо шэнэ хуудаһа нээгээ" гэжэ тиихэдэ бодоо бэлэйб. һүүлдэ дуулахадань, Цырен-Дондок Бэлэрын халуун аршаантай хуша модотой ой соо зохёолоо бэшэнэ гэлсээ нэн.

Харин мүнөө Цырен-Дондогой бага наһанайн нүхэртэй "уулзажа", шэнэ, һанагдаагүй, һонин баримтануудые сээжэ зүрхэндөө хадуужа абааб. Аргатай һаа, В. Дабаевай хөөрөө бүри мүнэн дабтахы нэм. Гэбэшье нэгэ баһан хэһэгын уншагшадтаа дурдахы дурам хүрээб.

"Би һургуулида ороогүй балшар, тэнэгхэн наһандаа ябааб. Шимни намайгаа дүү болгон татажа дахуулаад, Шэбэртынгээ оршонхи ой модотой, наһаһа шэрэнгитэ, гүбээ хадата, уһа горхото, намаг болдогто, сээгтэ талай үргэн дайда дэлхэйгээр тэнүүлдэг, баясуулдаг нэмнайш" гэжэ Валерий дурдана.

"Нажарай" ута һайхан үдэрнүүдтэ үглөөһөө үдэшэ орой болотор нютагайнгаа дайда талаар нюсэгэн хүлнүүдээрээ гүйдэжэ зайхадаа, хоһон ябаһанһаа хоршогонһон гэдэхээ хүнды мангир, түүхэй үхэр нүдэ, гүлзөөргэнэ, долоогоно, тэһын шээг эдижэ, жараахай шаража, тибһэ, шэхэр малтажа, жажалжа дүүргэдэг бэлэйбди.

Зунай эхинһээ намарай ольбоний унатар бидэ хүлдөө гутал огто угладаггүй, гансал богонихон үмдэтэй гүйдэдэг нэмди. Минии хүлэй ула зузаан дархи болошоод, үшөө нэеы талаараа олон газарта хахараад, модо, шулуун шэнги хатуу болошоод байгша нэн. Бээмни наранай элшэдэ, боро һалхинда сохюулжа, хүрин хара юмэн мэлигэнэжэ ябаха. Үбшэлхэ гэшье оройдоошье мэдэдэггүй, ёһотойл байгааһин хүдэр бүхэ бээтэй үхибүүд ябаалди даа".

Эдэ мурнуудые уншахадаа, би багынгаа үе сагые һанаадибаб. Мүнөө 70-тай болоһон нүхэд багадаа эгээл тиимэнүүд ябаа ха юмбиди. Үшөө һургуулида ороогүй ябахандаа, зумбараа утажа, нүхэнһөөнь гаргаад, арһыень үбшөөд, хээрэ түүдэгэй галда шаража эдигшэ нэмди.

Заа, Цырен-Дондок Хамаев тухай В.Дабаевай дурсалгада тэхэрие. "Наһаа наһаараа үлүү холо ошоошьегүй һаа, ямар зориг зүрхэтэй, эсэшэгүй хүсэ тамиртай, ехэ һонюуша сэдхэлтэй, нютагайнгаа байгааһинда тон дуратай хүбүүн ябаабши. Ёһоороол байгааһин үхибүүн байһанаа энээнэе хожомын зохёолнууд соогоо тодоор харуулжа, олоной сэдхэл хүлгүүлһэн гэе һаа, алдуу болохогүй юм".

Үнэхөөр Ц.Д.Хамаевай зохёолнууд минии сэдхэл хүдэлгөө нэн. Уран найруулгатай, жэнхэни үндэнэ буряад баян хэлээр бэшэһэн номуудын (Пушкинай бэшэһээр) "хүнэй гарар бүтээгдээгүй" өөрын бодхоһон хүшөө боложо үлэбэ. Уран зохёолшо, гэнэе һүүлдэ мэдэхэдэ, саһаа урид бурханай орондо мордошоһон байгаа.

Цырен-Дондок Хамаевай уран зохёолой замай намтар олондо дамжуулжа дуулагдаха бээе. Буряад Республикаһын уран зохёолшод, суг хүдэлһэн нүхэдын анда нүхэр тухайгаа хөөрэхэ аргатай, уялгатайшье гэжэ һанагдана.

Борис РАБДАНО.

"Толон" газетһээ (1997 оной мартын 12, № 8) абтаба.

ШЭНЭ НОМ

НИМБУУ ЛАМЫН НАНАНАЙ ЗАМ

Уданшьегүй ламые хүсэһэн хүнүүд "Бөөгэй хүзүүн хазайба, тухалыг" – гэбэ. Намжил лама талхаар шубуу хээд, тэрэ шубуунайнгаа хүзүүе нүгөө тээшэнь мушхажархихадань, бөө эдэгээ һэн гэлсэдэг.

Удхатай ушаралнууд Нимбуу ламын ажабайдалдашые болоһон юм. Нэгэдэхинь: 1938 ондо бусад ламануудтай суг Оронго тосхон шадар намнуулжа байхадань, харуулай сэрэгшэдэй дунда дайралдаһан танилынь буугаараа түлхижэ, шэхэндэнь "Тэрьедэ!" гэжэрхибэ. Гүйхэдэнь, хойноһоонь гурба дахин буудаһан хэбэр үзүүлһэн юм. Хоёрдохинь: нэгэтэ ой соо ротоороо амаржа байхадань, нэгэ сэрэгшэн түгсүүл дээрэ һууһан Нимбу Сосоровые түлхижэ унагаажархёо ха. Тэрэ зуура Нимбууе түлхиһэн, үнэн дээрээ амиень абарһан сэрэгшэнэй бэеые хахадлан, үхэр буугай номо түгсэг дээрэ тэһэршоо һэн. Эгээл иимэ ушарнуудта Нимбуу ламада бурхан тухалаа гээ һаа, алдуу бэшэ гээд хүбүүниинь, Нимажап Илюхинов номой авторта интервью соогоо хэлэһэн байна.

Нимбуу ламын нютагтаа субарга бодхооходонь, мүн лэ мүрдэлгэ мүшхэлгэдэ оруулһан бэлэй. Нютагһаань 7 хуудаһан дээрэ гомдолго милицидэ ороо: "Нимбуу лама субарга хада дээрэ бүтээхэ гэжэ шулуу суглуулна. Хадамнай эзэтэй юм гэжэ залуушуулда ойлгуулна. Үхибүүдтэ шажан мүргэл тухай, Сагаалган тухай домогуудые хөөрэнэ, мүнгэ тараана. Совет засагай энэ дайсание һургабал, һайн байгаа". "Бариха байһан субаргамни дайнһаа ерээгүй нютагайм хүбүүдтэ зорюулагдаа. һургуулида туһа болог гэжэ үхибүүдтэ мүнгэ тараанаб", - гэжэ Нимбуу баабай (нютагайн нэрэ) мүрдэлгэдэ ороходоо харюусаһан бэлэй.

Нимбуу лама тухай нютагайн зоной дурдалга толилоё.

Р.Г.Н.Лыгденова, 1932 оной: Минии аба - Галсан-Нима лама Нимбуу баабай хоёр дүтын нүхэд байһан. Үзэл үзэхэдөө, Нимбуу ламын шоо хаядаггүй, номоо харадаггүй хадань, абамни гайхаа. "Галсан-Нима, хэрэгтэй юумые бурхан өөрөө шэхэндэмни шэбэнэдэг юм" гээ ха, Нимбуу нүхэринь.

Ц.М. Цыденова, 1926 оной: Бороо, мундэр зайлуулдаг, ехэ шэдитэй байһан. Эрид хатуу зантай, олон үгэгүй хүн һэн.

Б.Ж.Доржиев: Нимбуу ламын аба Намжил лама бээрээ түрэн Ямандагын ёгозор, хубилгаан, хүниие эмшэлдэг ехэ шэдитэй һэн. Катя һамгантаяа Сагаатайдаа танилса. һамганинь зангаараа һайн, манай Сагаатайн ветеринарна фельдшер, сээрхэн, үндэр эхэнэр бэлэй.

Д.Б. Занаева, 1932 оной: Сагаатайда анхан үзэгдөөгүй капууста, морхооб, үгэрсэ, мангир ургуулдаг байһан юм. Ехэл нягта ажалша, эрилтэ ехэтэй хүн байгаа.

Ц.Ц.Очиров, 1947 оной: Табан хадьха тархидамни гарашоод байхадань, Нимбуу ламын үлээһининь, үглөөдэртөө үгы болошоо һэн. Нимбуу лама сэхэ, нягта хүн байһан. Хүнэй үргэһэн мүнгые Ивалгын дасанда ябуулдаг байгаа.

В.Д.Шарапов: Нимбуу Сосорович Екатерина Ильична хоёр эбтэй, номтой, ехэ гэр бүлэ һэн. Табан үхибүүдые хүл дээрэнь гаргажа, хүн

"Буряад-монгол ном" хэблэлээр "Ногооной багша" (Нимбуу ламын нананай зам) гэхэн баримтата туужа хэблэн гаргагдаба. Буддын шажантанай "Дхарма" эмхиин хүтэлбэрлэгшэ Нимажап Ильич Илюхинов түрэн эсэгынгээ – Сартуул-Гэгээтэйн дасанай гэбшэ лама Нимбуу Сосорович Сосоровой 100 жэлэй ойдо энэ ном зорюулаа юм. Номой найруулан зохиогшонь Дора Хамаганова, буряад хэлэн дээрэ оршуулагшань Баир Жигжитов, фото-редактор Аркадий Зарубин.

Нимбуу лама 1911 ондо Сагаатай нютагта түрэн. 1920 ондо Сартуул-Гэгээтэйн дасанай хубараг болоо. 1930 ондо гэбшэ зиндаатай болоһон. 1938 ондо энэ дасан хаагдажа, тэндэхи ламанартай суг хамалганда ороо һэн. 1941 ондо Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнда мордоо. 1941 ондо гурбан жэлэй туршада Ленинградтай фронтдо дайралдаа. "Ленинградые сүлөөлһэнэй түлөө" медалаар, сэрэгшын Алдар Солын III шатын, Улаан Одонной орденуудаар, дайшалхы бусад шагналнуудаар шагнагдаа бэлэй. 1944 ондо Сагаатайда овоц тардаг бригадые толгойһон юм. "Зэлтэр" госхозые байгуулгада туһалһанай түлөө Монгол ороной шагналнуудта хүртэһэн. Нютаг зоной дунда "Ногооной багша" гэжэ алдаршаһан.

...Нимбуу ламын үбгэн аба Намжил гэжэ эмшэ лама байһан, ашанар гушанараа заатагүй эрдэмтэй болгоод, хүн зондо тухатай ябаһай гэжэ хүсэдэг байһан.

Нэгэ иимэ домог бии. Нэгэтэ Намжил лама Захаамин руу хүниие эмшэлхээе ошоо. Тэндэхи нэгэ бөө Намжил ламада атаархаад, тэрэниие хороохо гэбэ. Харсага боложо хубилаад, бусаха харгыдаа ябаһан ламын нюдые тоншохоо һанаа. Лама тэрэ шубууе баряад, хүзүүень булга мушхажархёо ха.

болгожо табяа. Нимажап хүбүүниинь мүнөө шажан мүргэлэй мэдээжэ ажал ябуулагша, олзын хэрэг эрхилэгшэ байхаһаа гадна эрдэм-һуралсалай, тамирай хүмүүжүүлгын талаар ехэ ажал ябуулга. Тамиршадта ехэ туһа хүргэжэ байдаг. Нютагайнгаа эрхим хүбүүнэй ажал хэрэгүүдээр омогорхонобди. Энэ хүнэй алдар соло элинсэг хулинсагайнь буянгай ашаар дэлгэржэл байна, үшөөшые ехэ үндэртэ хүрэхэ байха гэжэ найданабди.

Т.И.Будаев, 2-дохи интернат-һургуулийн захирал: Нимбуу баабайн хүбүүн Нимажап лама манай 2-дохи интернат Һургуулийн харгалзалгын зүблэлэй толгойлогшо мүн. Нилээн ехэ туһаламжа үзүүлһэнэйн ашаар Һургуулимнай гүрэнэй һуралсалай эмхинүүдэй дунда ходо түрүү һууринуудые эзэлжэ ябадаг.

...Үнгэрһэн ноябрь һарада КСК ЗММК-гай байшан соо сууга эмшэ, зурхайша лама Н.С.Сосоровой 100 жэлэй ойдо Һургуулийн үхибүүдэй хоорондо боксор мурьсөөн үнгэргэгдөө һэн гээд ном соо бэшээтэй. Үүсхэгшэдынь – РСДЮСШОР, "Дхарма" дасангай хүтэлбэри.

"Нимбуу лама бүхы наһаараа хүн зондо туһалжа ябаа. Архи, тамхи хоридог, элүүр энхын түлөө тэмсэдэг байгаа. Тиймэһэн лама хүнэй жэшээгэр, ажабайдалда хандасаарнь амидаралаа зохион ажаһуухыетнай хүсэнэбди", - гэжэ мурьсөөндэ хабаадагшадта захяа үгэ хэлэгдээ.

"Сагаатай нютагта дүтэ үзэсхэлэн добуун дээрэхи субаргын тахилда мүнхэ зула носоно. Тээ саана Нимбуу ламын бодхоон субарга мүнхэ хүшөө, мүнөө сагай, ерээдүйн сагай найдал мэтэ Сагаатайн голоо хамгаалһаар, аршалһаар" гэхэн үгэнүүдээр энэ ном түгэсэнэ.

Галина ДАШЕЕВА.

(Үргэлжэлэл. Эхининь августын 11-эй, 18-ай, 25-ай, сентябриин 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-ой, 29-эй, октябриин 6-ай, 13-ай, 20-ой, 27-ой, ноябриин 3-ай, 10-ай, 17-ой, декабриин 1-эй, 8-ай, 15-ай, 29-эй, январин 12-ой, 19-эй, 26-ай, февралин 2-ой, 9-эй, 16-ай, 23-ай, мартын 1-эй, 7-ой, 15-ай, 22-ой дугаарнуудта).

Зеленый цвет - цвет земли, трав, лесов.

Можжевелник, который является одним из главных компонентов благовония, зеленого цвета. В буддизме зеленый цвет имеет отношение к Зеленой Таре, зеленому коню грядущего будды - Майтреи и т.д.

Желтый цвет - цвет золота и меди. Последователи Дзонхавы называются желтошапочниками. Топленое масло, имеющее отличное качество, тоже желтого цвета. Из него делают лампадки - зула.

Черный цвет тоже нужен. Если говорить о собаках, то лучшие псовые качества обычно показывают собаки черной масти. Что касается

мехов, то мех черной бурой лисы, черного соболя, черной выдры считаются самыми ценными. Но с другой стороны черный цвет - это цвет печали, цвет разлуки. Все грязное, нечистое имеет черный цвет. Водку, которая делает много бед, буряты называют черной - хара архи. В религии черный цвет олицетворяет много отрицательного. Это, в первую очередь, десять черных грехов, черная магия, колдовство, нечистая сила и т.п. В природе тоже много черного: черные тучи, пасмурный тяжелый день, навевающий грустное настроение.

Үргөөн - хунд. - ехэ лама, сан*аартанай байдаг гэрые хундэлжэ, үргөөн гэжэ нэрлэдэг.

* Это ставка, резиденция, дворец монарха или главы духовенства.

Үхибүүнэй заяа(н)ша - энэ үгүүлэл һайнаар сүм ойлгохын тула, түрүүн тэбшэл гэжэ үгэ хаража үзэхэбди. Тэбшэл тэсэбэри гэжэ үгын синоним болоно; тийгэ-

ЗОЛОТЫЕ ЧЕТКИ

Словарь с комментариями

эд тэбшэхэ гэхэдээ, тэсэхэ гэхэдэ болохо. Гэхэтэй хамта бурханай номдо "хүн зоболоние тэсэхэ, жаргалые тэсэхэгүй" гэжэ бэшээтэй. Арад зоной дунда "жаргалаа багтаажа ядаһан хүн" гэхэ гү, али "жаргалдаа дашуурһан хүн" гэлсэхэ. Ямар удхатайгаар иигэжэ хэлэгдэнэб гэхэдэ, хүн ехэ шангаар үбшлөө юм һаа, яажашье шадахагүй, гансал тэсэхэ баатай болоно. Илангаяа сэдхэлэй үбшэндэ абтаа һаа, ямаршые хадын саана гү, агы нүхэн соо гү, ой модон соо хоргодоо юм һаа - туһа болохогүй. Хүн өөрөөл бээрээ тиймэ зоболон дабажа гараха гэхэн үйлөөрөө тэрэниие дабаха ёһотой. Баһа сагай эрьесэ туһална. Угышые һаа - хосорно. Харин жаргал тухай хэлэхэдэ, тэрэниие тон үсөөн хүн тэсэжэ шададаг. Хамаг юмэн һайн, үри хүүгэд элүүр мэндэ, хэрэгтэй зөөри, эд бараан, эдихэ юмэн билтаржа байна, үргэлжэ амта-

тай эдеэн, үндан, нүхэд олон, үдэр бүхэн шог зугаа, энеэдэ наадан соо ойлгогдоншьегүйгөөр үнгэрнэ.

Тийхэдэнь хүн дорюун, ехэрхүү боложо, "нэгэ наһандаа хэһэн буянтай байбалби" гэжэ баярлаад, бурханайнгаа урда олзынгоо дээжэһэн үргэжэ ябахын орондо, баһамаар хүнүүдтэ айхабтар хэрээгыгээр хандадаг, ямаршые арсалдаа тэсэдэггүй, дуран соогоо архи уугаад, һамгандаа урбажа, үхибүүдээшые тоохоёо болишодог. Нүгөөдүүл "зөөримни үшөөл бага байна" гээд, унатар тооной зөөридэ шунахайршадаг. Үнэхөөрөөшые, жаргалые тэсэжэ шадаа һаа, һанаан амар, һэшхэл сээр, юунһээшые айха, эшэхэ шалтагаан үгы, толгойгоо өөдөн үргөөд, сээжээ һэлээд сэхэ сээрээр ябагдаха һааб даа. Архи уухые тэбшэхэ, амитаниие гомдохохые, сохихые, алахые тэбшэхэ, юрэ арбан хара нүгэл

үйлэдэхые тэбшэхэ гэнэбди. Хараад үзэхэдэ, хүн бүхэн хүниие алажа, хулгай хэжэ, хоб зөөжэ ябанагүй ха юм даа.

Любовь НАМЖИЛОН.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Понедельник, 2

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.40, 14.50 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.50 "ЖИТЬ ЗДОРОВО!"
11.55 "МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10 "КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ"
13.45 "ПРАВО НА ЗАЩИТУ"
15.00 "ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.20 "ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
16.15 Т/С "ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО"
18.00 Т/С "СЕРДЦЕ МАРИИ"
19.00 "ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ" С СУБТИТРАМИ
19.45 "ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!"
20.50 "ПУСТЬ ГОВОРЯТ"
22.00 "ВРЕМЯ"
22.30 Т/С "ОТРЫВ"
23.30 Т/С "КРАТКИЙ КУРС СЧАСТЛИВОЙ ЖИЗНИ"
00.35 "ПОЗНЕР"
01.35 "НОЧНЫЕ НОВОСТИ"
01.50 "ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ". "БЕЛЫЙ ВОРОТНИЧОК"
02.45 Х/Ф "КОНЕЦ РОМАНА"
04.50 "ЕВГЕНИЙ МАТВЕЕВ. ВСЕМ СЕРДЦЕМ - РАЗ И НАВСЕГДА"

«РОССИЯ»

06.00 "УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 "С НОВЫМ ДОМОМ!"
10.45 "О САМОМ ГЛАВНОМ"
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.30, 21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.50, 17.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ

13.00 Т/С "КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ"
14.00 Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
15.50 Т/С "ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ"
16.45 Т/С "КРОВИНУШКА"
18.50 "БРАЧНОЕ АГЕНТСТВО НИКОЛАЯ БАСКОВА"
19.50 "ПРЯМОЙ ЭФИР"
21.50 "СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.00 Т/С "ШАПОВАЛОВ"
23.55 Т/С "ЛЕКТОР"
00.55 "ДЕЖУРНЫЙ ПО СТРАНЕ". МИХАИЛ ЖВАНЕЦКИ
01.50 ВЕСТИ +
02.10 "ПРОФИЛАКТИКА"

КУЛЬТУРА

08.00 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.15, 02.40 Т/С "ПЕРРИ МЭЙСОН"
13.10 "БОЛЬШОЕ ВИДИТСЯ НА РАСТОЯНИИ... ОЛЬГА МОИСЕЕВА"
13.50 СКАЗКИ ИЗ ГЛИНЫ И ДЕРЕВА
14.05 "ЛИНИЯ ЖИЗНИ"
15.00, 00.50 Х/Ф "ВЫСОКАЯ НАГРАДА"
16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
16.50 М/Ф "ПРИКЛЮЧЕНИЯ ХОМЫ"
17.00 Д/С "ДНЕВНИК БОЛЬШОЙ КОШКИ"
18.00 ПИСАТЕЛИ НАШЕГО ДЕТСТВА
18.30 ЗВЕЗДЫ МИРОВОЙ ОПЕРЫ
19.40 Д/Ф "КОЛЛЕКТИВНОЕ СОЗНАНИЕ"
20.45 "ГЛАВНАЯ РОЛЬ"
21.00 "САТИ. НЕСКУЧНАЯ КЛАССИКА"
21.40 ОСТРОВА
22.25 ACADEMIA
23.15 "ТЕМ ВРЕМЕНЕМ"
00.00 Д/Ф "ТАРКОВСКИЕ. ОСКОЛКИ ЗЕРКАЛА"
02.25 Д/Ф "КАНДИ. БУДДИЗМ СЕГОДНЯ"
03.35 Ф. ШУБЕРТ. ИНТРОДУКЦИЯ И ВАРИАЦИИ

АРИГ УС

07.00, 08.00, 09.00 "ВСЯ БУРЯТИЯ". ПОГОДА
07.30, 14.00 "БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ"
07.50 М/Ф
08.30 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЯ ПОГОДА
08.50, 14.20 "СМЕШАРИКИ" НА "АРИГ УСЕ". "МУЛЬТИК-ЛАНЧ"
09.30 "ШКОЛЬНАЯ ЛЮБОВЬ-2"
10.30 Т/С "УНИВЕР"
11.40 "ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШИАНЫ"
12.40 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". МИРОВЫЕ НОВОСТИ
13.00 Т/С "ЗОЛОТЫЕ"
14.30 "ДОМ-2. LIVE"
16.05 Х/Ф "ИНДИАНА ДЖОНС И КОРОЛЕВСТВО ХРУСТАЛЬНОГО ЧЕРЕПА"
18.00, 20.00 Т/С "ИНТЕРНЫ"
18.30, 20.30 Т/С "РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ"
19.00 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЯ. ПОГОДА
19.20 "СПОРТИВНЫЙ ЭКСПРЕСС"
19.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС"
21.00 Х/Ф "БОЛЬШИЕ МАМОЧКИ". "СЫН КАК ОТЕЦ"
23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". ПОГОДА
23.35 "ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ"
01.00 Х/Ф "РАДИОВОЛНА"

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.55, 11.25, 17.05, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 "ЗУРХАЙ"
06.20, 09.30 "ОБЪЕКТИВ"
06.50 "ДЕТЕКТОР"
07.00, 09.00 "ПРО-ОБЗОР"
07.30 "УТУМАТА"
07.50, 12.20 "ВРЕМЯ ЖЕНЩИН"
08.00 "ХОРОШЕЕ КИНО"
08.30 "ВКУСНО"
10.05 "ПРОГРАММА 7"

11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.30 НОВОСТИ ДНЯ
11.05 Т/С "УПРАВА"
12.05 "ВАШЕ ПРАВО"
12.30 Х/Ф "АМЕРИКАНСКИЙ ДЕДУШКА"
14.05 "КИКБОКСИНГ. БОИ БЕЗ ПРАВИЛ"
16.05 "БЕЗУМНО КРАСИВЫЕ"
17.05 Д/Ф "ЛЮБЯНКА"
18.05 "ТАЙНЫ ВЕКА"
19.00, 23.30 "ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ"
20.00, 02.00 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"
20.30 Т/С "АТЛАНТИДА"
22.00 Т/С "ЧЕТЫРЕ ЖЕНЩИНЫ И ОДНИ ПОХОРОНЫ"
00.00 "ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ"
02.20 НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ

СТС «БАЙКАЛ»

17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ
06.00 М/С "СОНИК ИКС"
07.00 М/С "ПИНКИ, ЭЛМАЙРА И БРЕЙН"
07.30 М/С "СКУБИ И СКРЕППИ"
08.00 Т/С "СВЕТОФОР"
09.00, 13.30, 20.55, 00.00 "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ" НА СТС-БАЙКАЛ
09.30, 16.50, 23.35, 01.30 6 КАДРОВ
11.30, 14.00 Т/С "ПАПИНЫ ДОЧКИ"
12.30 М/С "АЛАДДИН"
13.00 М/С "МСТИТЕЛИ. ВЕЛИЧАЙШИЕ ГЕРОИ ЗЕМЛИ"
15.00 Х/Ф "ОБМАНУТЬ ВСЕХ"
17.00 Т/С "БОГАТЫЕ И ЗНАМЕНИТЫЕ"
17.30 "ГАЛИЛЕО"
18.30 Т/С "ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ"
19.00 Т/С "МОЛОДОЖЕНЫ"
20.00 Т/С "ВОРОНИНЫ"
21.05 "ЗАКРЫТАЯ ШКОЛА"
22.00 Х/Ф "ДОМ С ПРИВИДЕНИЯМИ"
00.30 "КИНО В ДЕТАЛЯХ" С Ф. БОН-ДАРЧУКОМ
01.45 Х/Ф "ИСТОРИИ ЮГА"

НТВ

06.55 "НТВ УТРОМ"
09.30 Т/С "ЛИТЕЙНЫЙ"
10.30, 16.30, 19.30 ОБЗОР. "ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
11.20 ОБЗОР. "ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ". ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ
11.55 "ДО СУДА"
13.00 "СУД ПРИСЯЖНЫХ"
14.30 Т/С "МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ"
17.25 "ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА"
18.40 "ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ
20.30 Т/С "БРАТАНЫ"
22.25 Т/С "УЧАСТКОВЫЙ"
00.15 "СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
00.35 "ЧЕСТНЫЙ ПОНЕДЕЛЬНИК"
01.25 "ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ"
02.10 "ГЛАВНАЯ ДОРОГА"
02.45 ЦЕНТР ПОМОЩИ "АНАСТАСИЯ"
03.35 "В ЗОНЕ ОСОБОГО РИСКА"
04.00 Т/С "ДЕТЕКТИВ РАШ"
06.00 Т/С "ЗНАКИ СУДЬБЫ"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙЧАС"
07.10, 21.30, 22.15 Т/С "СЛЕД"
08.00 "УТРО НА 5"
05.55 Д/С "ПРОГУЛКИ С ЧУДОВИЩАМИ"
11.45, 13.30 Т/С "ГРУППА ЗЕТА-2"
16.00, 19.00 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"
17.00 "ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ"
20.00, 20.30, 21.00 Т/С "ДЕТЕКТИВЫ"
23.25 "МОМЕНТ ИСТИНЫ"
00.25 Х/Ф "СВОЙ ПАРЕНЬ"
01.50 Х/Ф "КРОВЬ ТАМПИЛЕРОВ"
03.30 Х/Ф "ТРИСТАНА"
05.10 Д/Ф "КРАСНЫЙ ВЕК"
06.20 Д/С "КАЛЕНДАРЬ ПРИРОДЫ. ВЕСНА"

Вторник, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.40, 14.50 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.50 "ЖИТЬ ЗДОРОВО!"
11.55 "МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10 "КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ"
13.45 "ПРАВО НА ЗАЩИТУ"
15.00 "ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.20 "ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
16.15 Т/С "ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО"
18.00 Т/С "СЕРДЦЕ МАРИИ"
19.00 "ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ" С СУБТИТРАМИ
19.45 "ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!"
20.50 "ПУСТЬ ГОВОРЯТ"
22.00 "ВРЕМЯ"
22.30 Т/С "ОТРЫВ"
23.30 Т/С "КРАТКИЙ КУРС СЧАСТЛИВОЙ ЖИЗНИ"
00.35 "НОЧНЫЕ НОВОСТИ"
00.55 К 80-ЛЕТИЮ РЕЖИССЕРА. "ЖЕРТВОПРИНОШЕНИЯ АНДРЕЯ ТАРКОВСКОГО"
02.00 Х/Ф "ЗЕРКАЛО"
04.00 Х/Ф "ПРИМАНКА: ВТОРОЕ ОБОЛЩЕНИЕ"

«РОССИЯ»

06.00 "УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 "С НОВЫМ ДОМОМ!"
10.00 "ТАЙЗАН"
10.15 "УЛГУР"
10.30 "САГАЙ СУУРЯАН"
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.30, 21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ

12.50, 17.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С "КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ"
14.00 Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
15.50 Т/С "ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ"
16.45 Т/С "КРОВИНУШКА"
18.50 "БРАЧНОЕ АГЕНТСТВО НИКОЛАЯ БАСКОВА"
19.50 "ПРЯМОЙ ЭФИР"
21.50 "СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.00 Т/С "ШАПОВАЛОВ"
23.55 "СПЕЦИАЛЬНЫЙ КОРРЕСПОНДЕНТ"
00.55 "АЛБА" ПРОТИВ РЕЙХА"
01.55 ВЕСТИ +
02.15 "ПРОФИЛАКТИКА"

КУЛЬТУРА

07.30 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.15, 02.55 Т/С "ПЕРРИ МЭЙСОН"
13.10 Д/Ф "НАСТОЯЩАЯ СОВЕТСКАЯ ДЕВУШКА"
13.40 Д/Ф "КОЛЛЕКТИВНОЕ СОЗНАНИЕ"
14.25, 03.50 Д/Ф "ГЕРАРД МЕРКАТОР"
14.35 "МОЙ ЭРМИТАЖ"
15.00, 00.50 Х/Ф "ПОЕДИНОК"
16.20 Д/Ф "КАНДИ. БУДДИЗМ СЕГОДНЯ"
16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
16.50 М/Ф "ЭТО ЧТО ЗА ПТИЦА?"
17.00 Д/С "ДНЕВНИК БОЛЬШОЙ КОШКИ"
18.00 ПИСАТЕЛИ НАШЕГО ДЕТСТВА
18.30 ЗВЕЗДЫ МИРОВОЙ ОПЕРЫ
19.40 Д/С "ГРАФИЧЕСКИЕ ОБРАЗЫ МИРА"
20.45 "ГЛАВНАЯ РОЛЬ"
21.00 "ВЛАСТЬ ФАКТА"
21.40 Д/Ф "ТЫСЯЧА ШАГОВ МАРКА РОЗОВСКОГО"
22.25 ACADEMIA
23.15 "ИГРА В БИСЕР" С ИГОРЕМ ВОЛГИНЫМ
00.00 Д/Ф "ТАРКОВСКИЕ. ОСКОЛКИ ЗЕРКАЛА"
02.05 Д/Ф "ВОССТАНАВЛИВАЮЩАЯ ВЕЛИКОЛЕПИЕ РИМА: ВОЗРОЖДЕНИЕ И ДРЕВНИЕ СКУЛЬПТУРЫ"

АРИГ УС

07.00, 08.00, 09.00, 23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". ПОГОДА
07.30, 14.20 "СПОРТИВНЫЙ ЭКСПРЕСС"
07.40 М/Ф
08.30, 19.00 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЯ. ПОГОДА
08.50 "СМЕШАРИКИ" НА "АРИГ УСЕ". "МУЛЬТИК-ЛАНЧ"
09.30 "ОТЧАЯННЫЕ 30-ЛЕТНИЕ"
10.30 Т/С "УНИВЕР"
11.40 М/С "ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ"
12.40 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". МИРОВЫЕ НОВОСТИ
13.00 "ЗОЛОТЫЕ"
14.00 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЯ
14.30 "ДОМ-2. LIVE"
16.20 Х/Ф "БОЛЬШИЕ МАМОЧКИ". "СЫН КАК ОТЕЦ"
18.00, 20.00 Т/С "ИНТЕРНЫ"
18.30, 20.30 Т/С "РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ"
19.20 "ТОЧКА ЗРЕНИЯ"
19.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС"
21.00 Х/Ф "ЭЛВИН И БУРУНДУКИ"
22.40 "КОМЕДИ-КЛАБ: ЛУЧШЕЕ"
23.35 "ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ"
01.00 "ШКОЛЬНЫЕ ВОЙНЫ"

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.55, 11.25, 17.05, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 "ЗУРХАЙ"
06.05, 07.30, 20.00, 23.30, 02.00 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"
06.30, 08.00, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.30 НОВОСТИ ДНЯ
07.00, 09.00 "ПРО-НОВОСТИ"
08.30 "ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ"

10.00 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"
10.30 "ОСТОРОЖНО МОДЕРН"
11.05 Т/С "УПРАВА"
12.05 Д/Ф "ТАЙНЫ ВЕКА"
13.05 Х/Ф "АВАРИЯ - ДОЧЬ МЕНТА"
14.50 "МУЛЬТФИЛЬМЫ"
15.30 "ШКОЛА "ЧЕРНАЯ ДЫРА"
16.05, 20.30 Т/С "АТЛАНТИДА"
17.05 "ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!"
17.35 "ПОРТРЕТЫ НАЦИЙ"
18.00 Х/Ф "ТАЙНЫ ВЕКА"
19.00 "ОТКРЫТЫЙ ГОРОД"
22.00 Т/С "ЧЕТЫРЕ ЖЕНЩИНЫ И ОДНИ ПОХОРОНЫ"
00.00 "ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ"
02.20 НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ
06.00 М/С "СОНИК ИКС"
07.00 М/С "ПИНКИ, ЭЛМАЙРА И БРЕЙН"
07.30 М/С "СКУБИ И СКРЕППИ"
08.00 Т/С "СВЕТОФОР"
09.00, 13.30, 20.55, 00.00 "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ" НА СТС-БАЙКАЛ
09.30, 14.00, 21.05 "ЗАКРЫТАЯ ШКОЛА"
10.30, 17.00, 00.30 Т/С "БОГАТЫЕ И ЗНАМЕНИТЫЕ"
11.00 6 КАДРОВ
11.30 Т/С "ПАПИНЫ ДОЧКИ"
12.30 М/С "АЛАДДИН"
13.00 М/С "МСТИТЕЛИ. ВЕЛИЧАЙШИЕ ГЕРОИ ЗЕМЛИ"
15.00 Х/Ф "ДОСТОПОЧТЕННЫЙ ДЖЕНТЛЬМЕН"
17.30 "ГАЛИЛЕО"
18.30 Т/С "ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ"
19.00 Т/С "МОЛОДОЖЕНЫ"
20.00 Т/С "ВОРОНИНЫ"
22.00 Х/Ф "УЛОВКИ НОРБИТА"
01.00 Х/Ф "ДА НЕ МОЖЕТ БЫТЬ!"

НТВ

06.55 "НТВ УТРОМ"
09.30 Т/С "ЛИТЕЙНЫЙ"
10.30, 16.30, 19.30 ОБЗОР. "ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
11.20 "ВНИМАНИЕ, РОЗЫСК!"
11.55 "ДО СУДА"
13.00 "СУД ПРИСЯЖНЫХ"
14.30 Т/С "МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ"
17.25 "ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА"
18.40 "ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ
20.30 Т/С "БРАТАНЫ"
22.30 Т/С "УЧАСТКОВЫЙ"
00.25 Т/С "МЕНТ В ЗАКОНЕ"
02.25 "КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС"
03.30 ФУТБОЛ. ЛИГА ЧЕМПИОНОВ УЕФА. "БАРСЕЛОНА" (ИСПАНИЯ) - "МИЛАН" ПРЯМАЯ ТРАНСЛЯЦИЯ
05.40 "ЧУДО-ЛЮДИ"
06.10 Т/С "ЗНАКИ СУДЬБЫ"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙЧАС"
07.10, 21.30, 22.15 Т/С "СЛЕД"
08.00 "УТРО НА 5"
06.00 Д/С "ПРОГУЛКИ С ЧУДОВИЩАМИ"
11.45, 13.30 Т/С "ГРУППА ЗЕТА-2"
16.00, 19.00 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"
17.00 "ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ"
20.00, 20.30, 21.00 Т/С "ДЕТЕКТИВЫ"
23.25 Х/Ф "НОЧНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
01.15 Х/Ф "СЛОМАННАЯ ПОДКОВА"
02.45 Д/Ф "БЕЛЫЕ РАБЫ И ЗОЛОТО ПИРАТОВ"
03.40 Д/Ф "ТЕОРИЯ КРИЗИСОВ"
05.15 Д/Ф "КРАСНЫЙ ВЕК"
06.30 Д/С "КАЛЕНДАРЬ ПРИРОДЫ. ВЕСНА"

Среда, 4

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.40, 14.50 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.50 "ЖИТЬ ЗДОРОВО!"
11.55 "МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10 "КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ"
13.45 "ПРАВО НА ЗАЩИТУ"
15.00 "ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.20 "ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
16.15 Т/С "ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО"
18.00 Т/С "СЕРДЦЕ МАРИИ"

«РОССИЯ»

06.00 "УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО

10.00 "С НОВЫМ ДОМОМ!"
10.45 "О САМОМ ГЛАВНОМ"
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.30, 21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.50, 17.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С "КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ"
14.00 Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
15.50 Т/С "ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ"
16.45 Т/С "КРОВИНУШКА"
18.50 "БРАЧНОЕ АГЕНТСТВО НИКОЛАЯ БАСКОВА"
19.50 "ПРЯМОЙ ЭФИР"
21.50 "СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.00 Т/С "ШАПОВАЛОВ"
23.55 "ИСТОРИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС"

01.30 ВЕСТИ +
01.50 "ПРОФИЛАКТИКА"
10.00 "С НОВЫМ ДОМОМ!"
10.45 "О САМОМ ГЛАВНОМ"
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.30, 21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.50, 17.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С "КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ"
14.00 Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
15.50 Т/С "ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ"
16.45 Т/С "КРОВИНУШКА"
18.50 "БРАЧНОЕ АГЕНТСТВО НИКОЛАЯ БАСКОВА"
19.50 "ПРЯМОЙ ЭФИР"
21.50 "СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.00 Т/С "ШАПОВАЛОВ"
23.55 "ИСТОРИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС"

КУЛЬТУРА

07.30 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.15, 02.55 Т/С "ПЕРРИ МЭЙСОН"
13.10 Д/Ф "ХОР ЖАРОВА"
13.40, 19.35 Д/С "ГРАФИЧЕСКИЕ ОБРАЗЫ МИРА"
14.35 "КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!"
15.00, 00.50 Х/Ф "ДЕЛО №306"
16.25 Д/Ф "ТАЙНА РУИН БОЛЬШОГО ЗИМБАБВЕ"
20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
16.50 М/Ф "ХРАБРЫЙ ЗАЯЦ"

17.05 Д/С "ЖИЗНЬ МОРСКИХ ОБИТАТЕЛЕЙ"
18.00 ПИСАТЕЛИ НАШЕГО ДЕТСТВА
18.30 ЗВЕЗДЫ МИРОВОЙ ОПЕРЫ
20.45 "ГЛАВНАЯ РОЛЬ"
21.00 "АБСОЛЮТНЫЙ СЛУХ"
21.40 Д/Ф "МИР И ГАРМОНИЯ ЛЕОНИДА ПАСТЕРНАКА"
22.25 ACADEMIA
23.15 "МАГИЯ КИНО"
00.00 Д/Ф "ТАРКОВСКИЕ. ОСКОЛКИ ЗЕРКАЛА"
02.05 Д/Ф "ВЕЛИЧИЕ РЕНЕССАНСА: ЮЛИЙ ВТОРОЙ И ДВА ВЕЛИКИХ ХУДОЖНИКА"
03.45 Ф. ШОПЕН. БАЛЛАДА №1

НЭРЫЕНЬ

МҮНХЭЛХЭ ЁНОТОЙБДИ

Арадайнгаа урда аша габьяатай

Хэдийхэн жэлэй урда тээ, далаад онуудаар, найман жэлэй туршада Балдан-Доржо Базарович Рыбдыловтэй суг ажаллаа нэмди. Энэ хүнтэй хэзээ нэгэтэ ажабайдалдаа ушархан хүн бүхэн тэрэн тухай найхан үгэнүүдые дурсан хэлэдэг лэ байха. Абари зангаар түни, хүбэлгэн хурса ухаатай, оролдосо ехэтэй, бүхы юумые шүүжэ, сэгнэжэ, зүб шийдхэбэри абаха аргатай, байгаалиһаа зоной удамарша, хүтэлбэрилэгшэ байха гэнэн табисууртай хэн гээд хэлэбэл, хооһон, ехэдүүлхэн үгэнүүд огто бэшэл.

Багша мэргэжэлтэйшье наа, бүхы наһаараа зоной удамарша, ноён боложо, ударидажа ябаха харгытай байгаа. Гансашье нютагтаа хүдэлөөгүй, мүн Түнхэндэ, Хоридо аймагай түрүүлэгшээр ажаллаа. Тиихэдэ ябаһан газартаа хүндэтэй байһан гэжэ зоной хэлсэһээр мэдэнэбди.

Нютагтаа ерэжэ, аймагайнгаа хүгжэлтын түлөө бүхыгөөрөө оролдожо, олон тоото хэмжээ ябуулгануудые эмхидхэжэ, ударидажа ябуулһан. Нургуулин барилгаһаа эхилээд, зоной ажаһуухада тааруу, дулан шулуун гэрнүүд, хүүгэдэй тамирай байшан, олонийтын эмхи зургаанай байшан гэрнүүд тэрэнэй хүдэлхэ үеэр ашаглалгада тушаагдаһан. Хэжэнгынгээ аймагай түб шэнэ үеын эрилтэдэ тааруугаар болбосон түхэлтэй болгохын түлөө нилээд оролдолго гаргаа

гэбэл, алдуу болохогүй. Тиихэдэ хүдөө ажахын хүгжэлтэдэ баһал ехэжэн анхарал хандуудаг байһан. Доржо Базарович хүн зонтой ехэ зохидоор харилсаха, ханамжыень шагнаха, зүбшэхэ. Урдынгаа юумые ула болоо гээд, хэрэгсэхгүй ябадалые буруушаадаг. Зүгөөр мүнөө үеын сагай эгээл гол шугамые баримталан, хүгжэхын замаар зоноороо урагшаа дабшаха гэжэ оролдодог байгаа. Энэ юун дээрэһээ иимэ бодол гаранаб гэбэл, эхэ нютагаа үргэхэ ёһо заншалаа сахиха, буряад хэлээ саашань хүгжөөбди гэжэ хэжэнгээрхидтэ хэлэхэ, урлалхын хажуугаар, ото газетын хуудан дээрэ гаргажа байгаа. Тэрэ нүхэртээ, басагантаяа «Бодод үзэе» гэнэн ном бэшээ бэлэй.

Доржо Базарович ехэ сэхэ, сэбэр зантай, журамтай хүн байгаа. Тиихэдэ тэрэ залуу

наһанһаа спорттой ханилһан. Спорт гэшэ хүнэй хүгжэлтэдэ ехэ нүлөө үзүүлдэг, илангаяа залуу хүбүүд бээ хориходоо хатуу журамтай, наһанһаа хүсэлдүүлхэ гэжэ оролдохо түсэб урдаа табиха, эрмэлзэл ехэтэй болохо гэдэг нэн. Үхибүүн ябахадаа, дайнай үеын хатуу жэлнүүдэй хорилго гараһан Доржо Базарович энэниие найн мэдэдэг, багша болоод ябахадаа, залуу үетэнэй хүгжэлтэдэ нилээд наһаагаа зобоһон, хубитаяа оруулһан байна.

1950-яад онуудаар анха түрүүшынхией боксын секци эмхидхэхэдэ, нилээд урагшаа хараһан, холые бодоһон Доржо Базарович сог залитай ерээдүйе, мүн мүнөө сагта Россиин, тиихэдэ дэлхэйн хэмжээндэ хабаадаха чемпионуудай бии болохын нуури табиһан, уридшалан түсэблэһэн, зүгнэһэн байгаа гэжэ бодохоор байна. Үнэхөөрөөшье, манай Хэжэнгэдэ бокс хүгжэжэ, спортын олон тоото мастернууд урган гараа.

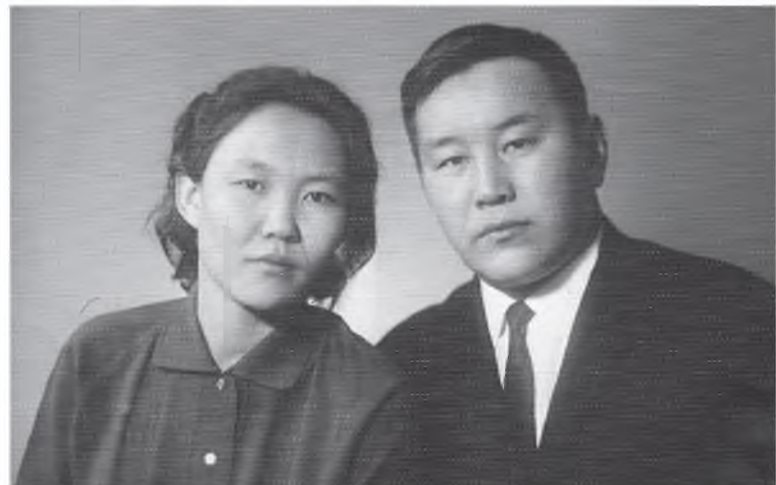
Хүүгэдэй тамирай байшанда ябажа, Олимпиин чемпион Алдар Бальжинмаев, тиихэдэ суута Бата-Мүнхэ Ванкеев, Бэлиг Галанов спортдо дурлахын хажуугаар тус нургуулингаа нэрые холо саагуур сууржуулан ябана бшуу. Энэ найхан хэрэгэй эхин шатада урагшаа наһаатай, олоной хэрэгтэ хам оролсодог, эхэ нютагаа хүгжөөхын түлөө бүхы наһаа зориулһан ударидажашадай нэгэн Балдан-Доржо Базарович Рыбдылов байгаа.

Аймагайнмай «Арадай Хүндэ» гэжэ эгээл хүндэтэ нэрэ зэргэ Доржо Базаровичта олгогдоһон байдаг. Тус нэрэ хүндэ арад зоной тэрэнэй ажалые үндэрөөр сэгнэһые гэршэлнэ. Тиихэдэ Доржо Базаровичай аша үрэтэй ажалые, эдэбхи үүсхэл гаргажа, олон тоото зоной аша тунатай хэрэгүүдые үйлэдэһэниинь сэгнэгдэжэ, гүрэн түрын зүгһөө хайрануудта хүртөөгөө. Манай нютаг зон тэрэнэй хэһэн хэрэгүүдые найн мэдэдэг, дурсадаг байна.

Миний ханамжаар, мүн олоной дэмжэлгээр гүрэн түрын ажалябуулагша, олон жэлдэ амжалта ехэтэйгээр нютагаа хүтэлбэрилэгшэ, багша Доржо Базаровичай нэрые мүнхэлхэ ёһотойбди гэжэ мэдэржэ, нютагайнгаа Хүүгэдэй спортын байшанда нэрыень олгуулаа гэнэн зууршалга дээдын эмхи зургаанда хандажа хэлэхэ байна. Нютагайнмай арад зон ханамжыем тогтоожо, хандалгыем үргэн дэмжэхэ бээ гэжэ ехэтэ найданаб.

Арад зон нютагайнгаа халбарха, хүгжэхын түлөө оролдоһон, бодотоор ажал ябуулһан хүбүүдэ мартаха ёһогүйл даа!

Содном-Доржо РИНЧИНДОРЖИЕВ, Буряад Республикын АПК-гай габьяата хүдэлмэрилэгшэ. Дүрэ зурагууд автарай альбомһоо.

Зинаида Доржиевна нүхэртээ

ШЭНЭ АМИ ОРУУЛЖА...

Түнхэнэй аймагай Хэрэн нууринда ажаһуудаг ондоо нютагуудһаа уг гарбалтайшуул Сагаан нарын үдэрнүүдтэ үүлзалга эмхидхээ.

- Нэн түрүүн Хэжэнгэ, Ярууна, Хори, Загарайһаа уг гарбалтайшуул нэгэ бүлэг болоо. Агынхид үшөө нэгэ бүлэг болон найр наадануудтамнай хабаадалсаа. Хяагта, Зэдэ, Сэлэнгын үшөө нэгэ халбари хамтараад, сугларагшадые баясуулаа, - гээд Хэрэнэй түбэй соёлой байшанай директор Энгельсина Петухаева хөөрэнэ.

Иимэ хэмжээ ябуулга Түнхэндэ анха түрүүшынхией эмхидхэгдээ гээд хэлэхэ шуухала. Энэ хэмжээ ябуулгада буряад эдэе хоолой дээжэ табигдаа, мүн хүгжэм наадан зэдэлээ.

- Иимэ һонирхолтой хэмжээ ябуулга болохонь гэхэдэнэ, ехэ баярлаабди. Өөрынгөө танидаг Хэжэнгынгээ хүнүүдтэ дуулгааб. Харин найр нааданай үедэ нютагайнгаа уг гарбалтантай танилсааб, - гээд Дарима Даданова хэлэнэ.

Түнхэнэй түб номой сангай таһагые даагша Жаргалма Батоцыреновагай хэлэһээр, иимэ үүлзалганууд олоор эмхидхэбэл, найн байгаа.

"Агынхид баян шэрээ дэлгээ, тэндэ хэдэн түхэлэй үрмэн табигдажа, олоной анхарал татаа. Харин миний дүү басаган Баярма (зураг дээрэ) Улаан-Үдэһөө ерээд, хуур дээрэ наадажа, алыга ташалганда хүртөө", - гээд Жаргалма Батоцыренова хөөрэнэ.

Хяагтын аймагһаа уг гарбалтай Мария Баты хоридохи зуун жэлэй 60-аад онуудта дээдэ нургуули дүүргэжэ, Түнхэнэй аймаг руу эльгээгдэһэн намтартай. «Тус найрта хүндэтэ айлшадые угтахандаа, сонгоолоор зугаалхадамни, зон ехэ гайхаа. Миний нютагай олон хүнүүд ерэжэ шадаагүйдэнэ харамтай. Удаадахи үүлзалгада үшөө бүри олоор суглархабди», - гэжэ Мария Баты хэлэнэ.

Найр нааданда иигэжэ шэнэ охи оруулһан Энгельсина Петухаева «үшөө бүри һонирхолтой дурадхалнууд тархидамни оронхой» гэнэ.

Борис БАЛДАНОВ. Автарай фото.

БАЯСХАЛАН-БААТАР ХОТОДО АЖАҢУУХА БАЙГААБДИ

(УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН НЭРЫН ТҮҮХЭНЭЭ)

Буряадай ниислэл Улаан-Үдэ хото Зүблэлтэ гүрэнэй үедэ хүгжэн бодоһон бусад хотонуудһаа ямаршые илгаагүй, үндэһэтэнэй онсолиггүй гэжэ байгаад шүүмжэлэгдэдэг гэшэ ааб даа. Энэнь зүйтэй. Гэхэ зуура хотын гудамжаар жэрыһэн гэр байшангуудай түхэл шэнжэһээ үлүүгээр "Улаан-Үдэ" гэнэн нэрэнь лэ үндэһэтэнэй онсолиг харуулна гээд баталаа. Тиигэжэ мүнөөдэрэй байдалаар 404 мянган хүнэй нюотаг болоһон түрэл хотынгоо "Улаан-Үдэ" гэжэ нэрлэгдэһэн тухай түүхын энэ-тэрэ баримтануудые дурдаха хүсэлтэй байгдана.

СССР-эй Түбэй Гүйсэдхэхы хорооной 1934 оной июлиин 27-ой тогтоолоор Верхнеудинск хотын нэрэ "Улаан-Үдэ" гэжэ өөршлэгдэһэн байна. Үдэ гол Сэлэнгэ мүрэн хоёрой уулзуур дээрэ түбхинэһэн манай хотын нэрэдэ "үдэ" гэнэн үгэ эгээл эхинһэнь хойшо байһан ха юм даа. 1966 ондо Үдын үбэлжөөн (зимовье) баригдажа, 1680 ондо Үдын острог, харин 1775 ондо Верхнеудинск хото гэгдэдэг болоһон байна. Тиихэдээ буряадаар Дээдэ-Үдэ, заримдаа Үдын байшаншые гэгдэдэг нэн ха.

ҮДЭ – ҮҮДЭН БЭШЭ

Монголоор, Үбэр-Монголоор нэгэтэ бэшэ ябахандаа: "Улаан-Үдымби", - гэхэдэ: "Аа, Улаан-Үүдэнһөө ерээ гүш? Мэдэхэ, мэдэхэ!", - гэлсэхэ ушарнууд болодог. Тээд "үдэ" гэшэмнай "үүдэн" бэшэл даа гээд, эндэ-тэндэ уншаһанаа буруу-зүб ойлгуулдагаа дурдая!

"Үдэ" гэнэн үгын удха дээрэ тогтохо болоо хаа, эрдэмтэд элдэбээр тайлбарилна. Сэлэнгэ мүрэн зубшан, бүри Орхон гол хүрэтэр амидардаг байһан удуйт-мэргэдэй нэрэтэй холбохо ушарнууд бии. Буряад-монголоор "үдэ" – үдэрэй тэн болоно гэшэ ааб даа. Домогой ёһоор, нэгэтэ аянда ябаһан монгол сэрэгшэд энэ голдо хүрэхэдэнь, үдэ боложо байһан ха. Тиимэһээл тэдэнэр "Үдэ" гээд, энэ гол нэрлэһэн байгаа гэнэн тайлбарышые бии. Гэхэ зуура урданай монголшууд энэ голые "Зэрлигэй гол" гээд нэрлэдэг байһан ха. Үшөө түнгүүс-манжа хэлэнһээ "үдэ"

гээшые оршуулхада, "аали, аажам, яаралгүй" гэнэн удхатай ха. Мүнөөнэй эрдэмтэд энэл һанамжые үлүү дэмжэдэг байна.

"Үдэ" гэжэ нэрэтэй гол мүрэнүүд, һуурин тосхонууд дэлхэй дээрэ яһала бии ха. Японидо хото, Псковско областьдо һуурин, Хабаровска хизаарта, Харьковска областьдо голнууд байна. Гадна Японидо имэ нэрэтэй император байһан ха. Бултанаймнай мэдэһээр, ородууд загаһа баридаг хахуулияа "уда" гэдэг. Хитадһаа оршуулхада, "у-ди" гэшэ "табан императорай засаг бариһан саг" гэнэ ха.

СТАЛИН-ХОТО ГЭЭД НЭРЛЭЭ!

Үгэдэ гэжэ хэлэхэдэ, Зүблэлтэ гүрэнэй байгуулагдахада, Верхнеудинск хотын нэрэ нэлгэхэ тухай хэлсээн гараад: "Хитад үгэ бү хабшуулагты!" - гэнэн зарлиг дээрэһээ ерэнэн ха. Тиигэжэ 1933 ондо Буряадай ниислэлые **Сталин-Хото** гэжэ нэрлэе гэнэн түрүүшын дурадхал ороо нэн ха. "ВКП(б)-гэй Буряад-Монголой обкомой бюро дээрэ хотын нэрэ тухай хэлсээн гаража, таарамжатай дурадхал оруулһан хүндэ 300 түхэригэй шагнал барюулаа гэнэн мэдүүлгэ ороһон байна. Харин тэрэнь дэмжэгдээгүй", - гээд, Буряад Республикын Үндэһэн архивай ахамад мэргэжэлтэн Е.В. Онетова "Верхнеудинск в Улан-Удэ" гэнэн статья соогоо бэшэнэ. **Улаан-Одон, Баясхалан-Баатар хото, Байгал-Хото, Далай-Хото** гээд, олон ондоо дурадхалнууд ороһон байна.

Одоошые буруунай бэлшээрһээ гараагүй намда Улаан-Үдэ гэшэ гоёл гэжэ һанагдаһаниинь ойлгосотой. Тэрэ гэнээр, Улаан-Үдынгөө түхэл шайрын түргэ-түргөөр хубилжал байхые урматайгаар адаглагшаб. Шэнэ-шэнэ байшан гэрнүүдэй, хүшөөнүүдэй бии болоходо, заримдаа досоогоо асуудал түрүүлдэгшые хаа, яаба-хээбэшые һайн тээшээ хубилалтанууд

болоно гэжэ тобшолол хэгдэдэг лэ даа. Саана-наанаһаа айлшадай ерээд: "Гоё!" – гээл һаань, мэдээжэ, омогорхол түрэхэ. Юуб гэхэдэ, манай гэр тиимэ гудамжаар оршодог тэдыдэхи гэрэй, тэдыдэхи квартираар хизаарланагүй, манай гэр – Улаан-Үдэ. Эзэн ёһоор хандажа, "гэрэйнгээ" түлөө харюусалгатайгаа мэдэрэе!

Даши-Доржо БОЛОТОВ.
Р-Н. Базаровой фото.

Обиццй икит. Верхнеудинска огы Учсолой пл 156 поротё.

Ленинэй гудамжаар «Лексусүүд» урилдадаг болонхой

Г. Верхнеудинскъ, Заб. обл.

Мостъ черезъ р. Уду.

Модон хүүргэ "моодоһоо" гараһаар үнинэй

Һонинойхиие

Улаан-Үдэ хүн зонойнгоо тоогоор Росси дотор 45-дахы һуури эзэлнэ (2011 оной тоо бүридхэлгын дүнгөөр)

1931 оной январийн 6-да Улаан-Үдэдэ эгээл хүйтэн үдэр (-54,4 С) болоһон байна, харин эгээл халууниинь 2010 оной июниин 22-то (+40 С) бүридхэгдэһэн байна.

1695 ондо Үдын зэмьездэ 1 981 хүн ажаһуудаг байгаа, 1825 ондо – 2 024, 1915 ондо – 17 200, 2002 ондо – 359 400 хүн ажаһуудаг байгаа гэнэн түүхын баримтанууд бии.

1741 ондо түрүүшын шулуун байшан – Нангин-Одигитрин-ин хүмэ баригдажа эхилээ.

Анхарыт: шэнэ премьерэ

"ХОКУСАЙН АЯГТАЙ ЗУРАГУУД"

Дайнай хүүлээр мэдээжэ болоһон япон драматург Ясиро Сэйити гэгшын "Хокусайн аягтай зурагууд" ("Гротески Хокусая") гэнэн шэнэ зүжэгэй премьерэ мартын 30-да, 31-дэ Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрта харуулхань.

Шэнэ зүжэгтэй танилсуулгын пресс-конференци хаяхан театр соо эмхидхэгдэжэ, тус зүжэг табижа байһан бэлигтэй режиссер, бэрхэ артист, республикын арадай артист, республикын Гүрэнэй шангай лауреат Баста Цыденов, директорынь Д.Ж. Балданов, зохёохы бүлэг, артистнууд журналистнуудтай уулзаба. Япон тээмэндэ ошожо, баян түүхэтэй, ёһо заншалтай, соёлтой арадтай, хэдэн зуун жэлэй туршада театраа хүгжөөһөн ажал ябуулагшадтай, театрнуудтайнь танилсажа ерэнэн Баста Гуревич, мүн артистнууд шэнэ зүжэг тухай хөөрөбэ, журналистнуудай асуудалнуудта харюусаба.

"Принцесса Турандотһоо" эхилээд, һонин һонин, шэнэ зүжэгүүдээр харагшаддаа һонирхуулха ханаатайбди. Бэлигтэй уран зураашад-сценографууд Мария Вольская (костюмууд), Леонид Шуляков (зүжэг) гэгшэд япон энэ зүжэг шэмэглээ. Мүнөө үедэ шэнэ түхэл, онол аргууды хэрэглэнэбди. Эндэ бэлигтэй режиссернай шэнэ хүдэлмэринүүдтээ танилсуулна, гэжэ театрай директор Д.Ж. Балданов хэлээд, пресс-конференциин хөөрөлдөөнэй "һабагша" татаба.

Агуухэ гүрэн болохо Япон оронтой, өөрын дабтагдашагүй, үгай, агуухэ соёлтой томо оронтой танилсаһанай удаа энэ пьесэ абажа, туһалагша, пластикаар режиссер Евгения Герасимоватай хамта энэ зүжэгөө табижа, япон арадай соёлдо,

Пресс-конференциин үедэ

бэлигтэй автор Ясиро Сэйити гэгшэд, тэрэнэй гүн бодолдо, байгаалида үндэһэлэн, харагшадтаа гүн сэдхэл, инаг дуран, хүниие хүлгөөхэ шанга мэдэрэл, трагеди, шог зугаа, нюуса тайлбарилһан һонин зүжэг харуулха хүсэлтэйбди, - гэжэ Баста Цыденов хөөрөө.

Жараад оноор бэшэгдэһэн пьесэнь югээрээ бидэниие, мүнөө үеын зониие, залуушуулые, гайхуулха, һонирхуулха ёһотой болоноб гэжэ бодолгото болон, ажабайдалһаа бүхы юумэ абажа үрдһэн уран зурааша Хокусайн ажабайдал, тэрэниие тойроһон хүнүүдэй харилсаан, эрхэ сүлөөтэ абари зан, дуран тухай зүжэгтээ танилсуулха ханаан бии, - гэжэ гол героиня, О-Наогий роль гүйсэдхэгшэ, республикын габыяата артистка Надежда Мунконова тэмдэглэһэн байна.

Гол рольнуудта бэлигтэй артистнууд Баярто Ендонов, Цынге Ломбоев (Тэцудзо Хокусай), Надежда Мунконова, Оюна Тудупова (О-Нао), Бэлигто Дамбаев, Солбон Субботин (Сасити Бакин), Болот Динганорбоев, Баир Бадмадоржиев (Накадзима Исэ), Жажан Динганорбоева, Саяна Цыдыпова (О-Хяку), Дарима Цыденова, Ольга Ранжилова (О-Эй), Баир Бартаев (Госкэ) гэгшэд наадана. Олондо рольнуудаараа хадугдадаг, шанга абари зантай, хүхюун, дорюун зантай эхэнэрнүүдэй тобойлгомо дүрэнүүдые бүтээдэг, уян нугархай бээтэй республикын габыяата артистка Дарима Цыденова асуудал табижад амни, харагшадые һонирхуулха япон-эхэнэрэй баян образтой танилсуулха байһанаа мэдүүлбэ. Зүжэгэй удха, образууд тухай бултын хөөрөөд яаханайб, харагшад өөһэдөө мартын 30-да, 31-дэ болохо һонин удхатай япон зүжэгэй премьерэ ерэжэ хараһа бээ гэжэ найдаад, Зүүн зүгэй гайхалтай ороной соёлтой, түүхэтэй, ёһо заншалтай танилсахыень Буряад драмынгаа академическэ театрта урия! **Апрелин 1-дэ эгшэтэрээ энеэлдэхэ түрэл театртаа ырыг гэнэн театрай коллективэй урилга уншагшадтаа хүргэнэбди.**

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд

«Минии Сагаан нара» гэнэн конкурсын дүнгүүд

ЭРХИМ БЭШЭГШЭД ЭЛИРБЭ

"Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангай үүсхэлээр эмхидхэгдэһэн "Минии Сагаан нара" гэнэн уншагшад дунда соносогодон конкурсын дүнгүүдээр илаһан эрхим бэшэгшэд редакцидаманай айлшалба, бэлэг сэлэгүүдтэ, дипломуудта, хэблэлээрнай гарадаг бүхы газетэ, журналнуудта (2012 оной за-

хил) түлөөһэгүйгөөр абаха сертификадуудта хүртэбэ.

Илагшаднай хэд бэ гэхэдэ, нара соо бэшэһэн, Сагаалганайнгаа һайндэрнүүдые дурсаһан, һайхан үгэнүүдээ зориюулһан, ород хэлэн дээрэ бэшэһэн авторнууд – нэгэдэхи һуури эзэлһэн Роосин габыяата уран зурааша **Бальжинима Доржиев**, хоёрдохидо – биологиин эрдэмэй канди-

дат, штатнабэшэ корреспондент **Булат Лхасаранов**, гурбадахида гараһан БГУ-гай журналистикын таһагай оюутан **Елена Трубицына** гэгшэд болоно.

Харин буряад хэлэн дээрэ ехэ удхатайгаар бэшэһэн, баян хэлэтэй **Цырендондок Зандраев** (Бэшүүрэй аймаг) 1-дэхи һуури, тиэхэдэ Хэжэнгэ тоонтотой, ехэ зиндаатай, шүлэгшэ сэдхэлтэй **Цыван Дашицыренов** лама – 2-дохи һуури эзэлһэн байха юм. Харин 3-дахы һуурида залуу гуурһата үетэн – һурагшад **Долгорсурен Ешиева** (Загарайн аймагай Асагад), **Намжилма Цыбилова** (Мухар-Шэбэрэй аймагай Хушуун-Үзүүр) гэгшэд гаража, бэрхээр бэшэдэг, зохёохы ульһатай байһанаа гэршэлээ. Элдэб янзын жанраар, нэрлэбэл, шүлэг, магтал, эссе, очерк, зураглал, поэмэ, бусад түхэлөөр бэшэһэн зоной хүдэлмэринүүд харагдаа. Жэшэнь, Яруунын аймагай Ульдэргэдэ үнгэргэгдэһэн

Редакцида болоһон уулзалгын үедэ

совет үеын анха түрүүшын Сагаалган тухай фото-зурагудтайгаар Александр Гончиков бэшээ. Ерээдүйн энэ конкурс заншалта болохо гэжэ уншагшадтаа мэдээсэе, бүри эдэбхитэйгээр хойто жэлдэ

хабаадахыень урия! **Сагаалган, Сагаан нара тухай гимнгүйбди, тиймэһээ уншагшад, композиторнууд, поэдүүд хабаяа түршыйт гэжэ уряалнабди.**

Энэ хуудаһа Б.ОРБОДОЕВА бэлдэбэ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд

Багшын булан

ЗАЯА ЕХЭТЭЙ БУРЯАД МАЛГАЙ

Зорилго:

Буряад малгайн удха шанар мэдэжэ абаха.

Юумэ шэртэжэ хараад, удха шанарыень ойлгожо, тобшолол хэжэ шадаха: хэрэг тушаа тодоор арадай аман үгэнүүдые хэрэглэжэ шадаха.

Найхан сэдхэл түрүүлхэ.

Хэрэгсэлнүүд магнитна доска дээрэ: буряад малгайн плакадууд.

Музейн экспонат - урданай буряад малгайнууд, дэнээ залаа (бүд), мүнгэн дэнээ залаа.

Толи:

Хамнигад - эвенкнүүд.

Тоорсог - тэбхэр оройтой малгай.

Багша: (Оролто үгэ)

Үхибүүд, айлшад! Амар сайн, амгалан болтогой!

Мүнөөдэр манай заншалта уулзалга "Заяа ехэтэй буряад малгай - хүр хүлдын тэмдэг" гэхэн удхатай.

Энэ уулзалгада хургуулийн музейн гэшүүд Ирина Хазагаева, Сэсэгма Цыбенкова танай анхаралда хөөрэнэд, уран үгэнүүдэй урилдаан, ёно заншал ханаха, дэлхэйн арадуудай соёлтой холболго гэхэ мэтэ гуримаар хөөрөөмнай хубариха.

Тиихэдэ буряад зон тэнгэри - огторгойтой холбоотой малгай үмдэжэ, хүр хүлдээ үргэн ябана гэхэдэ, алдуу болохогүй. Хүн зулайгаараа огторгойтой холбоотой ха юм.

Багша:

Дэнээн залаагай хүр хүлдын тэмдэг болоһон тухай иимэ домог шагнагты:

Уряани сагта Сөөхэр-Ноёной буряадуудай мүнөө һуудаг газар руу ябаһан тухай бидэ Үлэгшэн зоной угай домог соһоо мэдэ-нэбди. Санага, Сагаан-Морин талада Хонгор уула бии гэлсэдэг. Тэндэ хамнигад (эвенк) яһатан һуудаг нэн. Энэ Хонгор уула хүрэхэдэнь, хамнигад Сөөхэр баатарые намнажа, хашажа, тэрэ сагай «харбиинха» гэжэ номоор дэнээн залааень таһа харбажа, тэнгэриһээ холбоотой залааень таһалжа, хүр хүлдыень даража айлган, энэ газарһаа ябуулһан байна. Хаан хүнэй шуһа адхажа болохогүй дээрэһээ иигэжэ диилэһэн гэлсэдэг. Иимэ ёно заншалаа манай буряад алдаа гэшэл даа.

Буряад зоной хубсаһа хунар нютаг голоороо илгардаг гэшэ. Үмдэжэ ябаһан хубсаһамнай байгаалитай, огторгойтой тон нягта холбоотой. Энээн тухай музейн гэшүүн Ирина Хазагаева танай анхаралда хөөрэнэ.

Ирина Хазагаева:

Буряад малгай үбэлэй, зунай, тоорсог, юудэн малгай гэжэ байдаг. Зунай малгай хара баархадар тойруулгатай, үбэлэй - халуугаар гү, али хара хурьгар гоёолгоотой байдаг (плакат дээрэ харуулна).

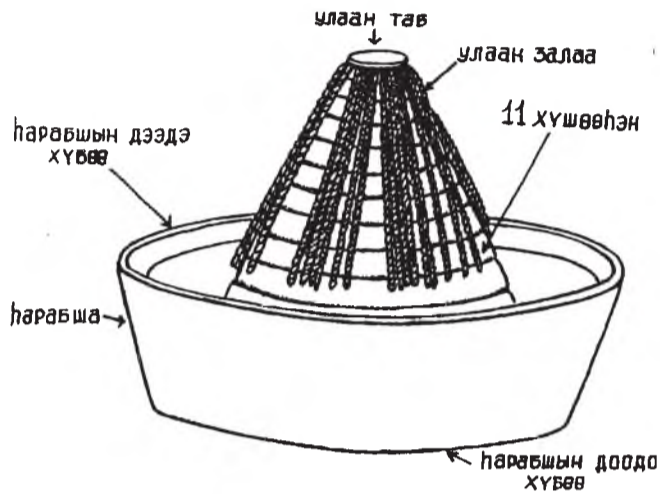
Малгайнууд эрэ эхэнэрэй гэжэ илгардаг. Эхэнэрэй малгай халуун тойруулгатай, эрэ хүнэй - хара хурьган.

Хори буряадай малгай арбан нэгэн хүшөөһэтэй. Энэнь хори буряад арбан нэгэн эсэгын гэжэ харуулна, мүн юһэн хүшөөһэтэй байдаг.

Эхэнхидэе гушан хоёр хүшөөһэтэй малгай оёдог. Сунды бурхадай тоо, мүн гушан хоёр эсэгэһээ буряад зон таража гарраа гэхэн удхатай.

Манай Үлэгшэн нютагта гушан гурбан хүшөөһэтэйгөөр хэдэг, энээнйе гушан гурбан оройтой гэдэг. Юундэ гушан гурбан оройтой? Энэ гушан гурбан Мундарга, гушан гурбан губи, Гэсэрэй гушан гурбан баатар, гушан гурбан хонгоодорой баатарнууд байдаг. Чингис хаан

1. Тойробшо малгай

гушан гурбан баатарнуудда Исүньхэй баатарта албатан болгожо үгэһэн байха.

(Малгай ямар хубиһаа бүридэнэб гэжэ Ирина музейн экспонат малгай дээрэ харуулан хөөрэнэ).

МАЛГАЙН ХУБИНУУД

Малгайн орой хүхэ, энэнь хүхэ номин тэнгэрийн үнгэ. Малгайн оройдонь дэнээ байдаг, мүн тэрэниие жэншэ гэдэг. Залуу хүн мүнгэн дэнээ, наһатай болоходоо, бүд дэнээ хэдэг. Дэнээ дээрэнь эрдэнийн зүйл болохо улаан шүрэ һуулгадаг. Дэнээ дэлхэйе гэрэлтүүлһэн нара тэмдэглэнэ, улаан залаань наранай элшэ туяа болоно.

Иимэ найхан заяатай малгайгаа үмдэжэ ябахадэ буянтай.

Багша: Бүхы дэлхэйн зон мүн огторгойтой холбоо бэдэрдэг. Энээн тухай музейн гэшүүн Сэсэгма Цыбенкова хөөрэнэ.

XII зуун жэлдэ Европын зон огторгойтой холбоо бэдэржэ, церковь - сүмэнүүдэй оройень, сонхонуудынь тэнгэри руу шэглүүлһэн янзатайгаар хэдэг байгаа. Энэ искусствые готико гэдэг.

Багша: Малгайтай холбоотой заншалнууд олон ааб даа, ханаял.

Хуримаар ябахадэ, бурхандань малгайтайгаа байжа тахил үргэлөө үргэдэг.

Малгайгаа үмдэжэ, газаагаа гаража, орон нютагай эзэдтэ, огторгойн бурханда дээжэ үргэдэг.

Айлда ороходоо, малгайгаа абажа мэндэшэлдэг.

Малгай доро газарта хаядаггүй, малгай дээрэ һуудаггүй, хүнэй хэрэг буруутаха.

Малгай бэлэг үгэдэггүй, үгөө хадаа амһарынь өөдөн харуулаад бэлэглэдэг.

Багша: Иимэ найхан ёно заншалаа ходо сахиха ябагты, тиигээ хадаа хүр хүлдэ, хии моринтай өөдөө ябажа, хэрэг зоригтнай урагшатай байхал даа.

Асуудал: Юун гэжэ хананат? Буряад малгай манда таарадаг гү, али үгы гү?

Һурагша: Буряад зон хубсаһанай шэнжэ зохидоор өөртөө тааруулдаг гэжэ

хананаб. Юундэб гэхэдэ, набтар бэеымнай, богони хүлымнай, томо хасарыемнай буряад малгай гоёожо, үндэр хүзүүтэй, үндэр бээтэй болгоходол гэнэ, томо хасарыемнай бага болгоно.

Багша: Малгай тухай олон уран оньһон үгэнүүд бии, ханая:

Малгай табибал, манайхи.

Муу тулюурай шэнжэ - мухар малгай гэлсэдэг.

Жабараар гараһан

наран улаан,

Жалгада хэбтэһэн

үнэгэн улаан,

Жэншэн малгайн

залаа улаан,

Жаргалтай хамганай

хасар улаан.

Малгай толгойгоо бү алдагты.

Багша: Малгай мүн дуунда ороһон байна.

ЁОХОРОЙ ДУУН

Дараб, дараб малгайгаа

Дараад юундэ байхамнайб.

Еэхэр, еэхэр еэхэрье,

Еэхэржэ байжа хатарье.

ШОГ ДУУН

Ирина Хазагаева гүйсэдхэнэ:

Манай нохой хусадга, хусадга,

Янгар, Янгар дуудаарай,

дуудаарай.

Манай эжы харадаг,

харадаг,

Малгайн торгоор

мэхэлээрэй, мэхэлээрэй.

Томо жэншэн шүрымнай

Тоорсог малгай даагаагүй.

Үнэтэй жэншэн шүрымнай

Үнэгэн малгай даагаагүй.

Багша: Заяа ехэтэй буряад малгай үмдэжэ, ёно заншалаа хэрэгжэжэ, уран үгэ, дуугаа эздэлүүлжэ, түүхэ, угаа уудалжа, эрдэм номой эзэд боложо, сагаан сэдхэл бадаража, үбгэ эсэгын буян арьбадхажэ, дэмбэрэлтэ хэрэг үүдхэжэ, хэзээ мүнхэдөө тэгшэ, үлзы тэнюун ябагты, үхибүүд!

Үхибүүд: Болтогой! Дуун: «Үлэгшэн» (арадай дуун).

Ц.Ц.ОЧИРОВАГАЙ
«Фольклорная поэзия улечкинских бурят» гэхэн номһоо.

(Үргэлжэлэл. Эхииньш урдахи дугаарнуудта).

ЖАМБАЛДОРЖО (тиб.) - Благосиятельный алмаз.
ЖАМБАЛЖАМСА (тиб.) - Благосиятельный океан.
ЖАМСА (тиб.) - Море, океан. Бурятское произношение тибетского слова Гьятсо. Входит как обязательное имя в состав имен Далай-лам и других великих лам.

ЖАМСАРАН (тиб.) - Божество воинов.

ЖАМЬЯН (тиб.) - Благозвучный. Эпитет Мандзушри.

ЖАНА (санскр.) - Мудрость. От санскритского слова «Джняна».

ЖАНЧИБ (тиб.) - Просветленный. Тибетский перевод слова «бодхи». Первое значение переводится как просветленный, а второе как дерево мудрости (смоковница), под которым Будда Шакьямуни достиг просветления.

ЖАРГАЛ - Счастье.

ЖАРГАЛМА - Счастье.

ЖАРГАЛСАЙХАН - Красивое счастье.

ЖИГДЕН (тиб.) - Вселенная.

ЖИГЖИТ (тиб.) - Устрашающий хранитель веры.

БУРЯТСКИЕ ИМЕНА

ЖИГМИТ (тиб.) - Неустрашимый, неразрушимый, смелый.
ЖИГМИТДОРЖО (тиб.) - Неустрашимый алмаз, неразрушимый алмаз.

ЖИГМИТЦЭРЭН (тиб.) - Неразрушимая долгая жизнь.

ЖИМБА (тиб.) - Подаяние, милостыня, пожертвование. Щедрость одна из шести парамит см. Абармид.

ЖИМБАЖАМСА (тиб.) - Океан щедрости.

ЖУГДЭР (тиб.) - Ушниша (нарост на темени Будды как один из его замечательных признаков просветления).

ЖУГДЭРДИМЭД (тиб.) - Чистая, незапятнанная ушниша.

ЖУМБРУЛ (тиб.) - Волшебство, магия.

ЖУМБРУЛМА (тиб.) - Волшебство, магия.

ЖЭБЗЭН (тиб.) - Досточтимый, преподобный (применительно к отшельникам, святым, ученым ламам.)

ЖЭБЗЭМА (тиб.) - женская форма Жэбзэн.

ЗАНА - то же, что и Жана.

ЗАНАБАДАР (санскр.) - Благая мудрость.

ЗАНАБАЗАР (санскр.) - Алмаз мудрости. Имя первого монгольского богдо Джебзундамбы, прозванного в народе Ундэргэгээнэом.

ЗАНДАН (санскр.) - Сандаловое дерево.

ЗАНДРА (санскр.) - Луна. Бурятское произношение санскритского слова «чандра».

ЗАЯТА - Счастливая судьба.

ЗОДБО, СОДБО (тиб.) - Терпеливость, терпение одна из шести парамит см. Абармид.

ЗОЛТО - Удачливый, счастливый.

ЗОЛОЗАЯ - Счастливая судьба.

ЗОРИГ, ЗОРИГТО - Смелый, храбрый.

ЗУНДЫ (тиб.) - Прилежный, усердный, старательный.

ЗЭБГЭ (тиб.) - Сложенный, упорядоченный.

ИДАМ (тиб.) - Созерцаемое божество. В тантризме охраняющее божество, которое человек выбирает себе покровителем либо на всю жизнь или для отдельных (особых) случаев.

ИДАМЖАБ (тиб.) - Защищаемый созерцающим божеством.

ЛАЙДАБ (тиб.) - Исполнивший дела.

ЛАЙЖИТ (тиб.) - Счастливая карма.

ЛАЙЖИТХАНДА (тиб.) - Счастливая карма дакини.

ЛАМАЖАБ (тиб.) - Защищенный высшим.

ЛЕНХОБО - Лотос.

ЛУБСАН, ЛУБСАМ (тиб.) - Мудрый, ученый.

ЛУБСАНБАЛДАН (тиб.) - Славный мудрый.

ЛУБСАНДОРЖО (тиб.) - Мудрый алмаз.

ЛУБСАНЦЭРЭН (тиб.) - Мудрая долгая жизнь.

ЛУБСАМА (тиб.) - Мудрая, ученая.

ЛОДОЙ (тиб.) - Мудрость.

ЛОДОЙДАМБА (тиб.) - Святая мудрость.

ЛОДОЙЖАМСА (тиб.) - Океан мудрости.

ЛОДОН (тиб.) - Мудрый.

ЛОДОНДАГБА (тиб.) - Священная мудрость.

ЛОНБО (тиб.) - Высокопоставленный чиновник, советник.

ЛОПИЛ (тиб.) - С развитым умом.

ЛОСОЛ (тиб.) - Ясный ум.

ЛОЧИН, ЛОШОН (тиб.) - Одаренный, талантливый, с большими умственными способностями.

ЛУДУП (тиб.) - Получивший сиддхи от нагов. Имя Нагарджуны, великого индийского учителя во II-III веках.

ЛХАСАРАЙ (тиб.) - Царевич, принц, буквально - сын божества.

ЛХАСАРАН (тиб.) - Защищенный божеством.

ЛЫГЖИМА, ЛЭГЖИМА (тиб.) - Благородженная. Имя матери Будды.

ЛЫГСЫК, ЛЭГСЭК (тиб.) - Накопление хорошего.

ЛЭБРИМА (тиб.) - Хорошо расписанная, т.е. богиня, имеющая на руках рисунок, говорящая о святости.

ЛЭГДЭН, ЛЫГДЭН (тиб.) - Добродетельный, преисполненный всем, что хорошо.

ЛЭГЖИН (тиб.) - Одаривающая всем хорошим, дарующая благо. Эпитет богини Тары.

Издательство Буддийского университета
"Дашин Чойнхорлин" им. Д.Д.Заяева.

Энэ хуудаһа Галина ДАШЕЕВА бэлдэбэ.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time (07.00-19.00) and Program Name (e.g., ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС, ПОГОДА, Точка зрения).

Table with 2 columns: Time (19.20-01.00) and Program Name (e.g., АФИША, ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС).

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time (06.30-15.05) and Program Name (e.g., ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС, МИРОВЫЕ НОВОСТИ).

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time (05.55-17.25) and Program Name (e.g., ШКОЛА ЧЕРНАЯ ДЫРА, Точка зрения).

Table with 2 columns: Time (11.00-22.00) and Program Name (e.g., 23.45 6 КАДРОВ, Папины дочки).

НТВ

Table with 2 columns: Time (06.55-17.25) and Program Name (e.g., НТВ УТРОМ, Литейный).

Table with 2 columns: Time (18.40-05.55) and Program Name (e.g., ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ, Леонидом Закошанским).

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (07.00-06.15) and Program Name (e.g., СЕЙЧАС, След).

Четверг, 5

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (06.00-03.45) and Program Name (e.g., ДОБРОЕ УТРО, Новости).

Table with 2 columns: Time (16.45-01.50) and Program Name (e.g., Крошечная фея, Прямой эфир).

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time (07.30-03.50) and Program Name (e.g., Евроньюс, Наблюдатель).

Table with 2 columns: Time (07.00-11.40) and Program Name (e.g., ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС, Мировые новости).

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time (05.55-01.00) and Program Name (e.g., ШКОЛА ЧЕРНАЯ ДЫРА, Точка зрения).

НТВ

Table with 2 columns: Time (06.55-09.30) and Program Name (e.g., НТВ УТРОМ, Литейный).

Table with 2 columns: Time (10.30-06.10) and Program Name (e.g., Чрезвычайное происшествие, Футбол).

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (07.00-05.45) and Program Name (e.g., СЕЙЧАС, След).

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Пятница, 6

Table with 2 columns: Time (06.00-04.35) and Program Name (e.g., ДОБРОЕ УТРО, Новости).

Table with 2 columns: Time (16.45-02.25) and Program Name (e.g., Крошечная фея, Прямой эфир).

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time (07.30-03.50) and Program Name (e.g., Евроньюс, Наблюдатель).

Table with 2 columns: Time (07.30-11.40) and Program Name (e.g., Точка зрения, Мировые новости).

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time (05.55-00.00) and Program Name (e.g., ШКОЛА ЧЕРНАЯ ДЫРА, Точка зрения).

НТВ

Table with 2 columns: Time (06.55-00.00) and Program Name (e.g., НТВ УТРОМ, Литейный).

Table with 2 columns: Time (00.30-05.05) and Program Name (e.g., Патриот, Хранители сети).

НТВ

Table with 2 columns: Time (06.55-05.45) and Program Name (e.g., НТВ УТРОМ, Литейный).

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (07.00-06.35) and Program Name (e.g., СЕЙЧАС, След).

Суббота, 7

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.50, 07.00, 07.30, 08.30, 09.20, 09.45, 10.00, 10.45, 11.15, 11.55, 13.15, 14.55, 19.00, 19.15, 20.15, 22.00, 22.20, 23.30, 03.45, 05.45, 05.50, 07.35, 08.05, 09.00, 09.10, 09.20, 09.50

«РОССИЯ»

05.50, 07.35, 08.05, 09.00, 09.10, 09.20, 09.50

10.30, 11.05, 11.15, 11.50, 11.25, 12.20, 12.55, 13.25, 15.30, 17.00, 18.55, 20.00, 21.45, 21.00, 00.50, 01.25

КУЛЬТУРА

07.30, 11.00, 11.35, 13.10, 13.35, 14.05, 15.10, 15.35, 16.05, 16.55, 17.50, 18.45, 19.35, 20.00, 22.25, 23.10, 01.35, 02.35, 02.55, 03.50

АРИГ УС

07.30, 09.00, 10.30, 08.00, 08.50, 09.30, 10.00, 11.00, 12.00, 13.30, 13.30, 14.30, 15.30, 16.30, 17.30, 19.30, 19.50, 20.00, 21.00, 23.15, 00.00, 01.00, 01.30

ТИВИКОМ

06.30, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25, 06.05, 06.30, 07.05, 07.50, 08.00

10.30, 11.00, 12.30, 15.00, 15.30, 18.30, 18.40, 19.30, 20.00, 20.10, 23.20, 01.20, 02.20

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 17.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.50, 01.30, 01.50, 06.00, 07.50, 08.30, 09.00, 09.30, 11.00, 12.00, 14.00, 16.30, 18.30, 19.10, 21.00, 23.15, 00.45, 02.35, 04.15

НТВ

06.40, 08.25, 09.00, 09.15, 09.45, 10.20, 11.20, 11.55, 13.00, 14.20, 15.10, 17.20, 18.20, 19.20, 20.55, 22.00, 22.55, 23.55, 01.50, 03.50, 05.35

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 11.10, 20.00, 20.30, 00.15, 03.15, 04.35, 06.00

Воскресенье, 8

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 07.10, 07.35, 09.00, 09.35, 10.00, 10.15, 11.15, 11.35, 12.30, 13.15, 15.00, 16.00, 20.10, 22.00, 23.00, 00.00, 02.40, 04.50

«РОССИЯ»

06.20, 08.20, 08.30, 09.20, 09.50, 10.30, 11.20, 12.00, 12.10, 15.20, 17.05, 19.10, 21.00, 22.05, 00.00, 01.55

КУЛЬТУРА

07.30, 11.00, 11.35, 13.05, 13.35, 14.40, 15.35, 16.25, 19.40, 21.15

22.10, 23.25, 01.30, 02.40, 03.50

АРИГ УС

07.30, 08.00, 08.55, 09.20, 09.40, 10.00, 11.00, 11.30, 11.50, 12.00, 12.30, 13.50, 14.00, 15.00, 16.00, 16.30, 17.00, 19.30, 20.00, 22.20, 22.40, 23.00, 00.00, 00.30

ТИВИКОМ

06.30, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25, 06.30, 07.00, 08.00, 09.00, 10.30, 10.30, 12.00, 12.10, 12.40, 13.05

13.30, 16.50, 17.10, 18.20, 18.30, 19.30, 23.00, 01.00, 02.00

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 06.00, 07.50, 08.30, 09.00, 11.00, 12.00, 12.30, 13.30, 15.20, 17.30, 19.00, 21.00, 23.00, 00.30, 02.35, 04.20

НТВ

06.30, 06.40, 08.25, 09.00, 09.15, 09.45, 10.25, 11.20, 11.55, 13.00, 14.20, 15.10, 17.20, 18.20, 19.20, 20.00, 23.55, 01.00, 03.00, 03.55, 06.00

5 КАНАЛ

07.00, 09.00, 10.00, 11.00, 11.10

12.00, 15.50, 18.30, 19.30, 20.30, 00.15, 03.15

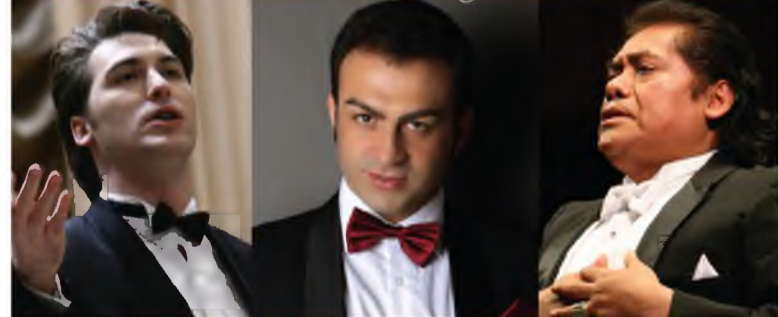
Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэһэтэнэй гуманитарна институт БГПИ-БГУ-гай байгуулагдаһаар 80 жэлэй ойн баярта зорюулагдаһан баяр ёһолоой үдэшэдэ буряад хэлэ бэшэгэй факультет-Үндэһэтэнэй гуманитарна институт дүүргэгшэдые апрелиин 6-да 15 сагта урина.

Хоёр нохой (жэл хүрэнэн) гэр болон дача харууһалхыень һайн эзэдтэ үгэнэбди. Тел.: 643-647.

ФОНД «ТАЛАНТЫ МИРА» ПОД РУКОВОДСТВОМ ДАВИДА ГВИНИАНИДЗЕ

15 апреля 19:00 Бурятский государственный академический театр оперы и балета им.Г.Ц.Цыдынжапова

ГАЛА-КОНЦЕРТ ЗВЕЗД МИРОВОЙ ОПЕРЫ ТРИ ТЕНОРА Страстное и нежное признание в любви

Георг Зинарис, Давид Гвинианидзе, Алехандро Олмедо. ПАРТИЯ ФОРТЕПИАНО - МИХАИЛ ЕГИАЗАРЬЯН. В концерте прозвучат самые популярные оперные арии, неаполитанские песни с их чарующей магией, мелодии Бродвея и Голливуда, а также страстные переливы мелодий Латинской Америки, трепетная страсть русской камерной музыки, народные песни разных стран.

Заказ билетов по тел.: 21-36-00; 64-14-55

Хүн ба тэрэнэй ажал хэрэгүүд

ЗАМБИИН ЗУЛАЙДА ЗАЯА ХУБИЯА ОЛОНХОЙ

Санжимитаб, Римма Цэдашиевтан Наран уласай орондо (2010 он)

Арад зоной аша туһада элүүрые хамгаалгын ба эрдэм нуралсалай эмхи зургаануудта үнэн шударгы ажлаараа гайхамшагта амжалтануудые туйлажа, гүрэн түрын үндэр дээдэ нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн, айл болоһоор шүрэтэ (кораллова) түрэ найраа тэмдэглэжэ байһан Санжимитаб Элдыпович болон Римма Ринчиновна ЦЭДАШИЕВТАН тухай хөөрөхэмни.

ЭРЭ ХҮН

ЗОРИНОНДОО...

Аглаг найхан Агын тойрогой Онон голой эрьээр хабтайн нэмжыдэг Тугшан нютагта тоонтотой Санжимитаб Цэдашиев 1955 оной модон хүхэ Морин жэлэй январин 2-то алтан дэлхэйдэ мүндэлһэн намтартай. Марфа Цэдашиевна эхэнэ түрэл нютагтаа тоо бүридхэгшөөр, бухгалтерар, кассираар хүдэлһэн байгаа.

Дулдаргын аймагай Үзөөн, Табтаанай, Тугшан нютагуудай колхозуудай түрүүлэгшээр хүдэлһэн Цэдаша Элдыпов Долгор Дармаева хоёрой бүлэ 1942 ондо Сталинград шадар болоһон шүһата байлдаанда газар уһан дээрэ ганса Санжимитаб хүбүүгээ алдажа, үйдхар гашуудалда дарагдаа хэн. Хойшодоо арба гаран жэлэй үнгэрбэшье, зүрхэнэй шархын үшөөл яншан шэмшэрһээр байтар, энэ бүлэдэ зээ хүбүүнэй түрэхэдэ, угаа ехэ баяр болоо хааб даа. Тиэхэдэ нагаса абанэ хүбүүнэйнгээ дурасхаалые мүнхэлжэ, зээдэ Санжимитаб гэжэ нэрэ үгөө хэн ха. Тиигэжэ Санжимитаб хүбүүхэн нагаса абандаа үндыжэ, һонюуша һүбэлгэнөөр, жорхой бэрхээр хүмүүжэбэ.

Һургуулин наһа хүрэхэдөө, бишыхан Санжимитаб Тугшанайнгаа һургуулин 1-дэхи класста ороо хэн. Үетэн сасуутандаал адли, тэрэ зунай амаралтын үедэ түрэл колхоздоо туһалжа, элдэб ажал хэдэг байгаа. 1972 ондо нютагайнгаа дунда һургуули амжалтатыйгаар дүүргэдэ, багаһаа сэдхэжэ ябаһан хүсэлөө бэлүүлхээ Шэтын медицинститудта оробо. Хурса хутагата худанса Шарайд угай хадаа эритэ мээсэд бэрхэ хирург болоод, хүнэй ами наһа утадхажа ябахые шиидэ хэн. нуралсалай жэлнүүд хойно хойноһоо үнгэрбэ.

ОЛОНЙ

АША ТУҺАДА

Шэтын медицинскэ институт амжалтатыйгаар дүүргэһэнэй һүүлээр С.Цэдашиев 1978 онһоо Агын окружной больницада врач-хирургаар хүдэлжэ, ажалайнгаа намтар эхилэ хэн. Тиэхэдэ Агын тойрогой мэдээжэ хирургнууд Жалмаев Иван Жалмаевичай, Ральдин Ким Базаржаловичай, Балданов Цыдып Балдановичай, Цындымеев Гарма Бадмаевичай баян дүй дүршэлһөө нуралсажа, орёо нарин операцинуудые хэжэ, зоной этигэл найдалда хүртөө бэлэй. Гурбан жэл соо ажаллаад, Дулдаргын районно больницада хүдэлхээ орожо, хирургическа таһагые даагшаар томилогдоһон байгаа. Хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэһэн

хүнүүдтэ операци хэжэ, эдэнэй ами наһые аршалан абардаг хэн.

Мэргэжэлэ нарижуулан дээшлүүлхын тула Санжимитаб Цэдашиев 1984-1986 онуудта Свердловск хотодохи хирургин талаар клиническэ ординатурада һураһан байгаа. Тэндэ һурахадаа, медицин, операци хэлгын тон шэнэ туйлалтануудтай танилсаһан юм.

1989-1993 онуудта Зүүн Сибириин түмэр замай Улаан-Үдын отделени больницада хүдэлхэдөө, дээдэ гарай хирург болоһон байгаа.

1993 онһоо тэрэ дайнай ветерануудай ба эрэмдэг бэетэйшүүлэй республиканска госпиталиин хирургин таһагые даагшаар табигдаа хэн. Мэдээжэ хирург-уролог Дашинима Дылгырович Аюшиевэй хүтэлбэри доро түрүүшээр хүнэй амид бэсын үбшэнүүдые аргалалгын (урологин) таһаг гэжэ эмхидхэгдэһэн байгаа наа, саашаа тэрэ юрэнхы хирургическа таһаг болгогдон хубилгагдажа байба.

Гол түлэб элдэб үбшэнтэй, тухайлбал, хото ба хотиргойн яра шархатай, амид бэсын булшархайн хабдартай, сами суухын, ханшарай, хүйһэнэй юмэрхэйтэй, һүлһэн, бөөр, сууха соогоо шулуутай, хүлэй һудананай хабдартай, шампаран, гэдэһэ доторой болон нойрой ужаг, һэдэрһэн үбшэнтэй үндэр наһатай, эрэмдэг хүнүүд эндэ аргалуудга, эмшэлүүлдэг гэжээ.

Госпитальдо хирургическа туһаламжа үзүүлхэ бүхы арга боломжонууд бии. Манай республиканска госпиталь Зүүн Сибирьтэ түрүүлэн хирургическа таһагтай болоо хэн. Таһагынь мүнөөнэй тухай аппаратурануудаар, түхээрлэгэ хэрэгсэлнүүдээр (эндоскопическа, тоолон тодорхойлолгын, УЗИ аппаратурануудаар, гало ба барокамерануудаар, үбшэнтэнэй гэдэһэ доторые газар талаһаан халалангүй, операци хэжэ ТУР ба "Лапароскоп" гэжэ мүнөөнэй медицинскэ аппаратуудаар түгэс хангаданхай.

ЭМХИТЭЙ АЖАЛАЙ

ҮРЭ ЕХЭ

Санжимитаб Элдыпович хирургическа таһагые даагшаар хүдэлхэ үедөө ажалдаа абьяастай, бэлигтэй бэрхэ, дүршэл ехэтэй, эрхыдээ эмтэй, долёобортоо домтой хирург, эмхидхэлэй онол шадабаритай хүтэлбэрилэгшэ байһанаа харуулаа. Энэ таһагта 3 врач-хирург, тусхайлбал, Буряад Республикын габьяата врачнууд С.Э. Цэдашиев, С.В. Базаров, залуу хирург-уролог А.С. Тугутов, хорёод медсестра, тэрэ тоодо ахалагша медсестра Л. Ц. Батуева, операционно медсестранууд М.Ж. Дылыкова, М.Г. Егорова болон бусад

эндэ ажалладаг. Таһагые даагша олон тоото үбшэнтэдые аргалхааа гадна, ажалша коллективээ хүтэлбэрилдэг, ажал хэрэгүүдые хинан шалгадаг байна.

Манай Буряад ороной зондо амиды бурхан багша мэтээр ханагадаг Еши - Лодой римбүүшын арба гаран жэлэй урда тээ хүндөөр үбшэлхэдэнь, Санжимитаб Элдыпович нойртонь орёо нарин арга хэжэ болоходоо, зүб шиидхэбэри олохын тула республиканска больницын хирургическа больницые даагша Еши Няноевич Цыбиковтэй, онкологин диспансерэй түрүү хирург Климентий Петрович Дулгановтай, мэдээжэ хирургнууд Бимба Содбоевич Данзановтай, Сергей Владимирович Базаровтай зүбшэн хэлсэһэнэй һүүлээр хэһэн операцинь амжалтатыйгаар үнгэрөө хэн.

Эмшэлэгшэд хүнэй наһа утадхадаа, олохон ушарта өөһэдынгөө наһа хороодог юм гэжэ хэлсэдэгын зүйтэйшье ха. Тээд олоной аша туһада бээе зоржуулаал хадаа яалтай гэшэб? Иимэл уг зорилготой, дашаа тангаригтай зон ха юм даа!

Тэрэ гуша гаран жэл соо хирургаар хүдэлхэдөө, хэды мянган хүнэй ами наһа үхэлэй һабарһаа аршалан абараа гэшэб?!

Санжимитаб Элдыпович 1997 ондо Москва хотын Түбэй эрдэмшэнжэлэлгын институтда пластическа хирургин мэргэжэл шудалаа хэн. Тиэхэдэ тэрэ Улаан-Баатар хотын түрүү пластическа хирургнуудтай нягта харилсаа холбоо тогтоонхой.

Еши-Лодой римбүүшэ госпиталиин эмшэлэгшэдэй дунда

Госпиталиин ахамад врачар хүдэлһэн Владимир Абогевич Тарнуев иигэжэ хөөрөө хэн:

- Бидэ сугтаа хори гаран жэлдэ хүдэлжэ байнабди. Санжимитаб Элдыпович найдамтай хүн, манай республикын эрхим бэрхэ хирургнуудай нэгэн юм. Хүнгэн гартай, ямаршы операци хэхэдэнь, хубилжа һэдэрдэггүй, түргөөр эдэгшэдэг. - Хирургическа таһагта хэбтэхэдэ, дарга Санжимитаб Цэдашиевтай хэдэ дахин хөөрөлдэбэ. Түбшэн даруу, налгай зохид зантай, һөөл хүн байна даа. Иимэ газарта аргалуулахадаа, үбшэнтэд түргөөр эдэгдэг, һайн болодог байна, - гэжэ дайнай ара талын ажалай ветеран Батамунхэ Шойёнов хөөрөөгшэ хэн.

- Үнгэрэгшэ хабар хүндөөр үбдөөд, хуушанаймни шархын һэдэрхэдэ, дахинаа операци хүүлэхэ ушартай болоо нэмэ. Наринаар шалгажа үзөөд, операци хэхэдэнь, түргөөр эдэгдэд гараалби даа, - гэжэ дайнай ветеран, инвалид И.М. Антропов госпиталиин захиргаанда эльгэһэн бэшэг соогоо баяраа мэдүүлнэ. Иимэ бэшэгүүд, баярай үгэнүүд олон.

Үнэн шударгы ажалайнгаа түлөө С.Э. Цэдашиев гүрэн түрын үндэр дээдын хайра шагналнуудта хүртэнхэй. Халхын голой байлдаанай илалтын 65 жэлэй ойн хүндэлэлдэ тэрэ Монголой дурасхалта медалаар шагнагдаа хэн.

Улад зоной элүүрые хамгаалха талаар ехэ ажал ябуулһанайнь түлөө ороной Президентын Зарлигаар дайнай ба ажалай ветерануудай госпиталиин хирургическа таһагые даагша Санжимитаб Элдыпович Цэдашиевта "Россиин Федерациин габьяата врач" гэхэн үндэр нэрэ зэргэ һаяхан олгогдобо.

АДАГАЛИГАЙ ХОЁР ҮНДЭРҮӨӨ

ҮРШӨӨЛТЭЙ

Римма басагахан 1957 оной гал улаагшан Тахья жэлдэ Агын тойрогой Дулдаргын аймагай Адагалигай хоёр үндэрһөө үршөөлтэй Шандали нютагта һуури Бодонгууд угай багшанар Санжимитабай Ринчин Дондогой Сэсэг (Октябрина) хоёрой эбтэй эетэй бүлэдэ түрэнэн намтартай.

Долоотой болоходоо, тэрэ эхэ, эсэгийнгээ багшалдаг байһан һургуулида орожо, 1974 ондо Тугшанай дунда һургуули дүүргээ хэн. Римма Санжимитупова Шэтын медицина амжалтатыйгаар дүүргэһэнэй

сиин Федерациин нуралсалда шэнэ үе сагай номуудые нэбтэрүүлгын асуудалнууд ба зорилгонууд гэхэн бүхэроссиин семинарта, 2004 ондо Новосибирск хотодо "Дээдэ һургуулин нуралсалай ном" гэхэн можо нютагууд хоорондын семинарта тэрэ хабаадаһан байха юм.

Буряад Республикын нуралсалай ба эрдэм ухаанай министрствын "Бэлиг" хэблэлэй коллектив (директорынь С.Д. Будаев) нуралсалай, эрдэм ухаанай, уран зохиолой номуудые буряад хэлэн дээрэ барлажа гаргаха талаар жэл бүрийн номой дугуйланда амжалта туйладаг гэшэ.

"2004 оной ном" гэхэн можо нютагууд хоорондын IX дугуйланда хабаадахадаа, Римма Ринчиновна "Буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэжэ гараһан номой эрхим редактор" гэхэн нэрэ солодо хүртөө хэн. Хойто жэлдэнь номой ойн баярай дугуйланда хэмжээгээр республикын нуралсалай эмхи зургаануудта ном судар ба нуралсалай-туһаламжын номуудые барлажа гаргалгада амжалта туйлаһанайнгаа түлөө Р.Р. Цэдашиева Буряад Республикын нуралсалай ба эрдэм ухаанай министрствын Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаһан байгаа. 2007 ондо нуралсалай талаар амжалта туйлаһанайнь түлөө Римма Ринчиновнада "Буряад Республикын нуралсалай габьяата хүдэлмэрилэгшэ" гэхэн нэрэ зэргэ олгогдоо хэн.

Нёдондо жэл "Россиин Федерациин юрэнхы эрдэм нуралсалай хүндэтэ хүдэлмэрилэгшэ" гэхэн нэрэ зэргэ тэрэндэ олгогдобо.

Римма Ринчиновна Цэдашиева айна хабтар һонин, гүнзэги удхатай, олдхоёо болиһон шухаг номуудые хэблэхэ үүсхэл гаргадаг, буряад хэлэнэй, литературын шэнэ ном судар зохион гаргаха талаар шэнэ авторнуудые, коллективуудые оложо, хабаадуулын тула ехэ ажал ябуулдаг байха юм.

ХҮН ҮХИБҮҮДЭЭРЭЭ

ЖАРГАЛТАЙ

1977 ондо хуби заяагаа холбожо, айл бүлэ болоһоор 35 жэлэйнгээ шүрэтэ түрээ хэжэ байһан Санжимитаб Элдыпович Римма Ринчиновна хоёрой эбтэй эетэй бүлэ гурбан эрдэнин тоогоор үхибүүтэй юм. Оюна басаганиин Новосибирскын гүрэнэй университетэй Буряадай филиалай Зүүн зүгэй факультет (хитад, монгол, англи) дүүргээд, Буряадай Эрдэмэй хүрээлэнгэй ИМБТ-гэй аспирантурада һуража, түүхын эрдэмэй кандидат болонхой. Олег нүхэрын Томскын политехническэ институт дүүргэһэн, физико-математикын эрдэмэй кандидат. Зоригто хүбүүниинь, монгол хүүхэн Золзаяа бэринь Буряадай гүрэнэй Р.В. Филипповэй нэрэмжэтэ хүдөө ажахын академин экономикаческа факультет түгэсхэнхэй. Одхон хүбүүн Заяатань Буряадай үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай 7-дохи класста һурадаг, Улаан-Үдын хүүгэдэй искусствын 8-дахи һургуулида һурахадаа, морин хуур дээрэ наадажа һуража байнхай. Энэ бүлэ дүрбэн аша зээнэрээ үргэлсэжэ, харалсажа байдаг. Хүн үхибүүдээрээ жаргалтай гэжэ хэлсэдэгын зүб лэ байна даа.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист, Россиин
Федерациин соёлой
габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

"Хэжэнгэ" сониной эдэбхитэй штатнабэшэ сурбалжалагша П.Ц. ВУЯНТУЕВАЙ 80 наһанай ойдо

ХОШОН ЗУГАА ҮГЭТЭЙ, ХОМОРОЙ ҺАЙХАН СЭДЬХЭЛТЭЙ

Эрдэмтэ зоотехник мэргэжэлтэй, ажалай ветеран, «Хэжэнгэ» сониной штатна бэшэ сурбалжалагша Петр Цыремпилович ВУЯНТУЕВ гансал түрэл Хэжэнгынгээ аймаг дотор мэдээжэ бэшэ. Бүхы Буряад орон соогоо түрэлхи хэлэн дээрээ шог зугаатай, багахан хэмжүүртэй аад, тон хүхиюутэй нонин рассказуудые бэшэжэ, олоной понирхол татадаг болохоор үнихэнэй юм.

Жэнхэни галзууд угтай Петр Цыремпилович 1931 оной (түмэр Хонин жэлэй) декабриин 17-до Шулуута нютагта түрэнэн намтартай. Худан Хэжэнгынгээ түхэрээн соо нилээд мэдээжэ ябаһан Цыремпил жодшын зээ хүбүүн Дулма гэжэ эхэнээ мүнделөө. Хүхэ-Добын Цыжибуунай гэртэ ном заалгахаяа 8-тайһаа нургуулида ороод, тэрэл 1938-39 онуудаар Жана Цыденовна Дугарова гэжэ багшада ном заалгажа эхилбэ. Хамта нургуулида ороһон нүхэдын гэхэдэ: Сэбэгжабай Дондог, Галсанай Соёл, Доржын Нанзад, Жаншабай Гутаб, Аюшын Бата-Сэбэг, Дугарай Дондог ба Дампилай Даша.

3-4-дэхи класс болотор Жана багшадаа заалгаад, Хэжэнгын дунда нургуули ерэжэ, Бальжама Хоцаевнада нуралсалаа үргэлжэлүүлбэ. Тиихэдэ Надмит Намсараевич Намсараевта (классайн хүтэлбэрилэгшэ) буряад хэлэ, Дамеевтэ тоо бодолго, Хорло Цыбиковнада географы, Балханов болон С.С.Дмитриевтэ физик заалгадаг байгаа.

Петр Цыремпилович гараха түрэхэнөө тоомгүй байһандаа, хүзүүгээ гараад, хүлөө хухараад, хододоо үбдэжэ эхилээд, 7-дохи класһаа нургуулиа орхижо баатай болоо һэн. Хэдэн жэлдэ нуралсалаа гэжэ, өөрөө доогуур наһанай үхибүүдээр нуража, тиигэжэ аяар 1954 ондо 10-дахи класс дүүргэнэй аттестат абаа. 6-дахи класста нурадаг байхадань, Надмит Намсараевич багшань «Зүрхэнэй дуунууд» гэжэ ханын газетэ бии болгоо, тэндэн Петя хүбүүхэн гоёор бэшэдэг, зурадаг һэн хойноо оформитель болобо. Тэрэ сагта А. Жамбалдоржиев, Ч. Батомункуев, Ч. Дарибазарон, Ц.-Д. Базарсауев, Д. Доржогутабай гэгшэд шүлэг, дуу зохёодог байһан. Тэдэ уран шүлэгшэдэй бүтээлнүүдын заһажа, зүб мурөөр холбожо нураһан Петр Буянтуев газетэ гаргахандаа, мастер болоһон. Тэрэ өөрөөшье зохёохо дуратай боложо, тиигээд олон тоото бутархай шүлэгүүдые ба түрүүшынгээ «Хаягдаһан тармуур» рассказ зохёоһон байха юм. Александр Жамбалдоржиевтай 6-дахи класһаа нургуули дүүргэтэрээ хамта партада нуугаа. Бүхы бэшэн шүлэгүүдын гэмэржэ, шүүмжэлжэ байгаад, гоё болотор заһажархидог һэн.

Дулма эхынгээ һүүлдэ дүү басагантаяа хоюулханаа үлөөд, Сталинай колхоздо хүдэлмэри бэдэрхээ ошоожо, полевой бригадын учетчик болобо. Ямпилай Сэрэн-Доржо тракторна бригадын бригадир байха, тэрэ бригадань нэгэл ХТЗ-35 гэнэн түхэлэй мөөртэ тракторһаа бүридэхэ, тракторист бүхэндэ газар хахалха нормонь 8 га, газар хахалагшадын гэхэдэ, хамта нураһан нүхэдын Сэбэгжабай Дондог, Жаншабай Гутаб, Галсанай Соёл болон бусад. Өөрын ажал гэхэдэ, хахалһан газарайн гектарынь гаргаха. Петр Цыремпилович хадаа хойто хадын бүхы ябажа хэмжэнэй: ябагаар асатай модор газар хэмжэхэ, үгы наа, моринойнгоо тэргын мөөрэдэ оһор уяад, тэргэ дээрээ нуугаад, газарайнгаа утыень хэмжэхэ. Элдэб янзын онол аргуудые зохёожо туршаһан байдаг.

Удаань Сталинай, "Ленинэй замай" ба

«Комсомол» колхозуудай нэгэн боложо нилэхэдэнь, Хүхэ-Дободонь ажал үгы болошоо. Юуб гэхэдэ, колхозойн түб Хэжэнгын зүүн заха зөөшөө һэн. Колхозой түрүүлэгшэ А.А. Аюржанаев малай ба конторын учетчик болгобо. Тиигэжэ тоо бодолгодо бэрхэ һэн хойноо тугалнууд болон хурьгадые бэрхэ гэгшээр тоолодог байһан.

Тиигэжэ 1960 ондо дүү басагантаяа эдээлүүлжэ хараһан гахайгаа гаргаад, мүнгэтэй болоод, дээдэ нургуулида орохоёо ошообо. Бурядай хүдөө ажахын институтай зоотехническэ факультедэй оюутан болоод, 5 жэлэй туршада нуралсалаа үргэлжэлүүлбэ. Институдайнгаа хамтын байрада ядамаргүй байгаа. Институдайн хажууда зэргэлээд барахолка байһан. Хажуу тээһээ нэгэшье туһалуулха гэртэхи үгы хүн аад, зарим оюутадһаа һайнаар ябаа, эдээ хоолоор, хубсаһа хунараар дуталдаагүй шахуу. Стипендеэрээ ямар бэ даа хубсаһа абаад, хэды хоноһон хойно тэрэнээ үнэтэйгөөр наймаалаад, үшөө юу хээ наймаалжа, хоолойгоо тэжээдэг һэн.

Нэгэ хирэ дууһан ногоон үнгэтэй хубсаһатай болоод ябаа: кепкэ, пальто, джемпер болон бусад. Тиигэжэ дээдэ нургуулида болоһон хүн. Оюутан ябаһандаа, нургуулида хамта нураһан Александр Жамбалдоржиевтайнгаа һайгаар «Бургизда» шүлэгүүдэ гаргууһан байдаг. Мүнөө болоходо, гар дээрэн суглуулбаринуудта ороһон шүлэгүүдын нэгэшье үгы.

1965 ондо БСХИ дүүргэжэ, кабинет соо «П» үзэг шэнгээр табигдаһан столой дэргэдэ Филиппов ректор олон тоото колхоз, совхозуудһаа ерэнэн ноёд һайдаар собеседовани үнгэргэжэ байба. Тиихэдэнь үнөөхи тоомгүйхэн Петимнай кепкэе харайха дундаа үлгэсэдэ үлгэжэрхихэ ханаатай байтараа, унан алдаад, ректорэй хажууда тогтошоо һэн. СССР-эй Верховно Советэй депутат ябаһан Сэнгэ Буянтуевые һайн мэдэхэ ректор Филиппов Петр Цыремпиловичые «Хэжэнгээ ябахаш» гэжэрхөө бэлэй. Нютагаа ошохоёо тэгүүлһэн хүбүүе «Бурханийн хараа!» гэжэ мэдэхээр.

Түрэл нютагаа эльгээгдэжэ, 1965 оной апрелиин 16-да Хэжэнгын совхозой 1-дэхи отделении зоотехник болгодобо. Отделениин даагшаар Б.-Х.Д. Жамьянова хүдэлөө, тэрэн Ушхайтын Ахангайда байрладаг һэн. Залуу малай үбһэнэй расчет буулгажа, хиналта хэхэ. Удангүй, энэл оноингоо августын 2-ноо 2-дохи отделении хониной бригадын бригадираар табигдаба. Энэл жэлдэ, декабриин 10-да "Ленинэй зам" эльгээгдэжэ, 3-дахи отделении хониной болон үхэрэй бригадираар томилогдобо.

1967 оной октябриин 1-һээ Хориин гүрэнэй племстанциин ахамад зоотехнигээр, 1968 оной августын 8-һаа Хэжэнгын совхозой 2-дохи отделении зоотехнигээр, 1972 онһоо эхилжэ, хүдөө ажахын продукци бэлдэлгын талаар Хэжэнгын совхозой директорэй орлогшын тушаалда дэбжүүлэгдэбэ. 1986 оной июниин 19-һөө Ушхайтын совхозо, удаань Баянголой совхозой ахамад зоотехнигээр, ТБ-гэй инженерээр, тракторно-таряан ажалай бригадын тэжээлэй отделении учетчигор, 1992 оной декабриин 30-һаа пенсидэ гараад, «Ушхайта» гэнэн АФХ-гай «Нэгэдэл» гэжэ таряашадай ажахыда учетчигор ажаллаһан намтартай.

П.Ц. Буянтуев хүдөө ажахын продукци бэлдэлгын талаар Хэжэнгын совхозой директорэй орлогшоор ажаллаха үедөө нилээд олон зоноор уулзаа, холбоо баталаа, хэды олон модо ябаа, ехэ хэрэг бүтээһэн байна. Тэдэниень тоолохо болоо наа, иимэ: 3 дахин аяар хоолын Алтайн хизаар гаража, Алтайн үүлтэрэй 1000-1000 хонидые вагондо тээжэ асаруулаа; Зага-

райн аймагай Эрхирэгэй совхозһоо һүнэй үүлтэрэй 100 үнеэдые асараа; Алтайһаа ороһоо асархын тула хэлсэ баталхаяа ошоо, тэдэниень өөһэдөө вагоноор эльгээгээ; Ставрополиин хизаар ошоожо, 1000 толгой хонидые өөрөө бултые нэгэ нэгээр шгнээд асараа, эльгээгээ. Юундэ өөрөө шгнээдэг бэ гэхэдэ, тэндэхи хонисод хонинойнгоо шгнүүрээр салингаа абадаг байһан.

Петр Цыремпилович 1968 ондо нютагай басаган Шима Рампиловнатай хуби заяанайнгаа үйлөөр айл бүлэ боложо, түбхинэбэ. Сэдьхэл бодолоороо амгалан тэнюун Шима нүхэрын Шүбхын Мархаситанай үргэн угыень үргэлжэлүүлжэ ябаһан үри һэн. Тэрэ гэнээр аяар 40-өөд жэл үнгэршэбэ, мүнөө энэ айлын 8 үри хүүгэдэингээ хүлын дүрөөдэ, гарын ганзагада хүргэжэ, арбаад гаран аша, зэнэрэй үбгэн аба хүгшэн эжы хоёр болонхой.

Наһанайнгаа амаралтада гараад, Петр Цыремпилович өөрыгөө баяжуулхын түлөө огтошье оролдожо ябаагүй, нютагайнгаа зоной гэхэ гү, али нийтэ ажалай түлөө ехэтэ оролдожог гаргаа. Тиигэжэ тэрэнэй үүсхэл оролдогшоорнь, Хүхэ-Дободонь хүдөөгэй клуб бодоо. Нэгэтэ республикын президент Л.Потаповай ерэхэдэнь, оошорто байжа, 13-дахи хүн болоод, клуб бариха тухай туһалмажа эрээ. Унишье болонгүй сомоной гулваа Цыренин Бадмаев хэрэгьтэй бүтээхэм гэжэ хэлээд, долоон хоногой удаа модо

буулгажархөө һэн. Тиигэжэ энэ клуб бодоһон түүхэтэй. Тэндэнь хүүгэдэй спортивна талмай, каток барюулагдаа. Элдэб һайндэрнүүд олон зоной хабадалгатайгаар үнгэргэгдэдэг болонхой. Хүүгэдэй сээрлиг барюулха тухай аймагай нэгэ толгойлогшодо хэлэһыень, мүнөөшье болотор юуншье хэгдэнгүй үлөө.

Совхозуудай халахада, Ушхайтын зонһоо 240 га газар таһалуулжа абаад, тэрэнээ халхалуулаад, 2 центнер талха таряад, моритой харуулшание оложо табяад, намартаа ороһон болгожо, газараа үгэнэн зондоо хубааһан байха юм.

Хүхэ-Добын хүшөөгэй мрамор дээрэ дайнда наһа бараһан сэрэгшэдэй нэрэнүүдые һиилүүлжэ, мүнхэлһэн габьяатай. Улаан гараараа орожо, унаган нүхэр болохо Александр Жамбалдоржиевай нэрэмжэтэ үйлсэ бии болгоо. һүүлээрнь Манжаб-гэбшэдэ зорюулагдаһан субаргын барилгада мүнгэ суглуулжа, ехэ туһа хүргөө.

Һорһо эрьюулхэ дуратай байһан хадаа нютагайнгаа ехэ хүхиюутэй, хөөрөөндэ бэрхэ байһан Буда Цыденович Намдаковые хододоо шагнаха дуратай байгаа. Хөөрөөнь шагнахада тэрэ бэ-еэрэ мартахагүй, досоогоо түлээн шэнгээр ябталаад, хадуужа абаха хүсэтэй һэн. Дуулаһанаа саашань дамжуулжа, хөөрэхыень шагнаха дуратайшуул гэрэйн хоройгоор дүүрэн обоорхо, сугларха. Тэдэнээ зүбөөр саашань дамжуулхын тула

тэсэбэри ехэ хэрэгтэй, ном нудар олоор уншаха хэрэгтэй гэжэ тоолодог юм. Ехэ хүхюутэй, шогууша, хорһондо ба зорёолхо дуратай хэн хойноо, һонин фактын олодоо наа, нэмэжэ байгаад, няаха, нэмэхэ, тиигээд тэрэнэ өөрөгүй хахажа садахаар энээдэтэй зөөри болодог лэ.

Мүнөө Петр Цыремпилович 80 наһанайнгаа үндэр хаяае гэшхэжэ ябаашье наа, хүнгэн дорюун, урагшаа

һанаатай зандаа. Залуу ябахандаа, бэрхэ фотограф болон гармонист байһан, мүн тэрэл хэбээрээ үлэнхэй. Бүхы хэрэгтэ эдэбхитэй удамарша гэжэ нютагайхидын хүндэлдэг юм. Хэрбээ Петр Цыремпиловиче 30 наһаар залуу болгожорхёо наа, Даша Дамбаевай «Урагшаа минии поезд» гэдэгтэл, нэгэ газартаа тогтожо байнгүй, аласай холые ябажархиха залитай хүн. Петр Цыремпилович ахатандаа дэлхэйн

һайн һайхание хүсөөд, үреэльемнай тогтоохын дамжуулнабди:

**Бурхандаа мүргэжэ,
Буянтай һуухатнай болтогой!
Тэнгэридээ зальбаржа,
Тэгшэ һайхан жаргахатнай**

**болтогой!
Үдэр бүхэндэ үреэлэй
һайхание шагнажа,
Үглөө бүхэндэ улаан нараа**

**угтажа,
Үлзы хэшэгтэй, элүүр энхэ,
Үри хүүгэд, аша, зээнэрээ
тойруулжа,
Үндэр заяатай, дүүрэн
хэшэгтэй,
Үнэр баян ажаһуухатнай
болтогой!
Бато-Цырен ДУГАРОВ.**

ЭГШЭТЭРЭЭ ЭНЭЭЛДЭЭ

МАНАЙ НУРГУУЛИН ҮЕЫН ЯБАГАН ШОГУУД

«ГЭЭ БЭЛЭЙ...»

«Зүрхэнэй дуунууд» гэжэ уран зохиолой ханын газетэ минии 6-дахы класста һуража ябаханда бии болоһон үндэһэтэй юм. Тэрэ газетын үндэһэ һуури табиһан хүн - буряад хэлэнэй багша Надмит Намсараев.

Газетын гаргагдаха үедэ тэрэниие уран гоё болгохын ба сэбэрээр бэшэхэ хэрэгүүдые бэлүүлдэг байһан хүн гэшэб. Тэрэ үе саһаа (1940-өөд гаран он һэн) эхи табигдаһан «Зүрхэнэй дуунууднаа» хэбэд номхон Хэжэнгээ, суутай дуутай болгоһон Буряад орон дотороо алдар солотой болоһон хүбүүд: Александр Жамбалдоржиев, Георгий Дашабылов, Чимит Дарибазарон; Цырен Галанов, Дансаран Доржогутабай, Цырен Даша Базарсадуев гурбан, 80-ай хоройдо ороһон «аксакалнууд», гуурһанай хурданиие, ухаан бодол түгэс элүүр энхэ, бага зэргэ «зуугаа» барин татаад ябажа байна.

- Юүндэ мүнөөдэр гараха газеттэй гарабагүй гэшэб? - гэжэ Надмит Намсараевичай наһаа асуухадань, «Юрэдөө, Шура «Найман Намсарай» гэжэ шог зугаатай зураглал асархаб гэһэн аад, үгыл даа, «Долоон Намсарай» болонхой гээ һэн, наймадахи Намсарайнь олдохоёо болёод, асарнагүй юм гү, долоон Намсарайнууд дохолоон шэнги байхадаа, таагүй шэнги гэшэб даа», - гэбэб.

«Хэды болотор хүлээхэби, дохолоһоонь юүндэ айнаш.

Наймадахи Намсарайнь тулгууртай Намсарай болгоод бэшэ саашань, тиихэдэш Намсарайнуудши дохолоһоо болино бээ», - гээ бэлэй.

Нэгэтэ класс соо шанга гэрын энээдэн болошобо.

- Шамһаал муу һайн юүмэ гаржал байха, хэн эндэ агаар поортилбоб, - гээд, Шурын хажууда Надмит Намсараевич ошонхой, - шамһаал гараһан байха, - гээ

дахаяд дабтана. - Би поортилоо бэшэб даа, тэрэ Шанаевһаа һурагты, - гэжэ харюусаба. (Шанаев гэшэнь номгон зантай, муртэй дуушые гарахагүй, аалин хүбүүн һэн. Тиимэ хадань муу юүмэнэй болоходо, Шанаев дээрэ гасаалжа хаядаг байһан).

- Зай, Шанаев, бодол даа, хэшээл соогоо ямар юүмээ алдаба гэшэбши. Шамһае «агаар поортилоо» гэжэ Шура хэлэбэ, дуулаба һэн гүш. Мэгдэһэндээ

Шанаевын: - Би дуулаагүйлби, би балай унгаагүйлби, - гэбэ хаш. - Али юм теэд, һулагүй унгаа хүндэл ха юм ши, - гээ бэлэй.

Хабарайнгаа амаралтын үдэрнүүдтэ һургуулидаа ерэхэ жэлэйнгээ түлээ бэлдэдэг үе байһан юм. Ноормото түлээ бэлдэхээ Тобоев Очир бидэ хоёр хампаани боложо, гар хюрөө, һүхээ үргэлэнхэй, урда хада

ябагаар (3-4-дэхи классуудта һуража байһан саг) ошодог һэмди.

Нэгэтэ һахы һалаг түлээгэ тайража, ябталжа байтарнай, Надмит Намсараевич хажуудамнай бии болонхой. - Томоев Тобоев хоёр яһан бэрхэшүүл гэшэбта, ноормоёо дүүргэхэтнай ха юм, - гэбэ.

- Томоев гэшэстнай хэн гэшэб? - гэжэ би тодон асуубаб.

-«Тобоевшни» Очир газарһаа өөдэ ганса метр ха юм даа, а шинь газарһаа өөдэ метр хахад ха юм ши, тиихэдээ «Томоев» болонош. Томоев Тобоев хоёр гэшэбт, - гээ бэлэй.

Наймадахи класста һурадаг үе, тоо бодолгоор Г.А.Тармаев багшалдаг һэн. һайхан сэдхэлтэй, үхибүүдые харааха гэжэ огто мэдэхгүй багша һэн.

Нэгэтэ хэшээлдэнь, шэнэ материал гаража байһан үедэ, шаг шууян боложо, хододоо Шураһаа энэ тэрэ юүмэн, энээдэ ханяадан, баһал би дээрэнь даһа үбэгэнүүлээшэн, жэбжэгэр гэгшын энээдэнэй боложо байтарнь, багшын «хватит» гэхэдэнь - үнөөхил зандаа, болихогүйдэнь, «наговоритесь» гээд, багша һуушаба.

Тэрэ үедэнь би һамбаашалан: «Григорий Алексеич, эдэнэй «наговоритесь» болотор, на двор ошожо, нагаандажа ерэхэдэ болохо гү?» - гэжэ асуубаб. «Сядь, Буянтуев, нагаандаха еше тут захотел мне», - гээ бэлэй.

Едогор Гыбаан, Ебогор Цыбаан, Ёотогор Иван гурбан

Холын хараа бодолгүйгөөр хубилгаданан, зэрлиг дэлгүүрэй эхи табиһан Ельцинэй политикын ашаар хүн зониие тэжээхэ зорилготойгоор таряашадай болон фермерскэ элдэб ажачынууд бии болгодожо, урагша хойшоо дабшангүйгөөр, гүрэнэй тулга туһаламжагүй дээрэһээ хамтын зөөри зарим нэгэнэй хотын халаһан болоод үнгэрөө, зарим нэгэн үбдэгээрөө газаршые тулгалһан байгаа нааб даа. Энэ үеэр хүн зон ажалгүй болон, хоолойгоо хайшан гэжэ тэжээхэ, ажамадарха арга бэдэрхэ эрхэ бэшэ тохёолдоһон гайхалаар «тохёолгон» толгой дээрэ тудеа бэлэй.

Энэ гайхама «тохёолгондо» барилгын дарга Еотогор Иван мастер Едогор Гыбаан, эдэ хоёрой унаган нүхэр исполком - Ебогор Цыбаан гурбан «КГБ»-гэй (круглогодичные безработные) гэшүүд мэдээгүйдөө болошоһон байба хаш.

Мастер Едогор Гыбаанинь Ебогор Цыбаандаа «Эндэ иимэ ажал хэгдэбэ, тэндэ тиимэ юүмэн заһагдаба» гэхэн худал наряд зохиёжо, Еотогор Иван гэжэ даргадаа баталуулжа, бэлэн мүрөөр мүнгэ дархалдаг һэн ха. Ебогор Цыбаанай ямар ажал хэжэ, мүнгэ олодогые хэншые мэдэдэггүй һэн хаш. Салингаа абаха бүхэндөө Цыбаанинь Иван Гыбаан хоёроо «олоошын һайнда уугаашан» болодог бэлэй.

Хамтын ажалай халахада, худал наряд зохиёгдохоёо болижо, «кто не работает, тот не ест» гэхэн уриа үгы боложо, «кто работает, тот ест» гэшэ «үнэн юүмэ үнөөрөө, үнэгэн малгай үнгөөрөө» гэдэг зүб тээшээ зүглэжэ, худал юүмэ хуурмаг тээшээ хуу хаража, хум-

хиин тоһон болон хийдээ.

«КГБ»-гэй гурбанда «хүнгэн мүнгэн» олдохоо болижо, шуһаа дэбтээхэ сагань хэсүүхэн болоо, хүйхэр ёстой «тохёолгон» гэжэ гү, али архиин засуһа һунаажа эхилбэ.

Тээд эдэш тархитайхан хүбүүд. «Кто ищет, тот всегда найдет», «Кто с песней по жизни шагает, тот никогда и нигде не пропадет» гэжэ ород арадай гайхамшагта «урагшаа дабшагты» гэхэн гоё һайхан дуун һанагдажа, Ебогор Цыбаан Еотогор Иван даа:

- Зэрлиг дэлгүүрэй байгаа сагта, юушые хэхэд хүнэй дуран - самовыживание, юрэдөө, совет үедэ орхигдожо хаягдаһан техникын үлэгдэлнүүд дээгүүр торожо, бүдэржэ ябана гүбдии, «хоть пруд пруди», зариман эдэниие суглуулжа, хотын «Вторчермет» заводто тушаана, тонно түмэрые гурбан мянганда хүргэнэ, үни болонгүй, машинын мүнгэ суглуулжа арга олоно ха юм, - гэжэ хөөрөбэ. - Эндэш түмэр түдэгэ абадаг айлууд олон, 1 кг солхообор абана, архиин мүнгэн, оказываеа, под ногами валяется. - Битнай ябаган тэргээр суглуулжа тушаадаг приемно газар мэдэхэб. Тэндэ сраза «ты - мне, я - тебе» гэжэ тоосодог юм гүбэ, - гэбэ Ебогор Цыбаан. Тэрэ ёһотой һонин деловой предлодени оруулһан янзатай, «метр курум, два бросаем» гэн, ташаа туланхай, ответ хүлээн, тамхяа бааюулжа һууна. - Да, дельный совет, головка у Ебогора не продолжение шеи, а Дом Советов, какой базар, - гэжэ Едогор Гыбаан Ебогор Цыбаанда һорһон малгай угалба.

Как исполнительная организация Ебогор Цыбаан ябаган тэргээр торожо унадаг түмэрнүүдэ дары түргэн суглуулжа тушаагаад, литр водка хоёр халаһандаа гудараңхай, «амитан бүхэндэ арга олдоод лэ байха, только надо захотеть» гэнхэй, холоһоо эльгэлһэн ерэбэ.

- Давайте, ребята, түрүүшынгээ түмэр тушаанай олзо угааябди, - гэбэ. Уужа, нилээн халаһан Гыбаанинь: «Будет солнце или буря, будем вместе навсегда», «Тамын хүн тамдаа жаргалтай», ажалайшые олдоогүй наа, зуун грамм олдохо арга байнаби ши даа, «завтра будет, пища будет», - гэбэ хаш.

Совет гүрэнэй байхада, һарадаа хоёр дахин салингаа абаад, ядамаргүйхэн ябагдадаг һэн. - Юрэдөө, минии һанахада, - гэжэ Ебогор Цыбаан дуугарна. - Коммунизмда ажана тэниглэн ажаһууһан шэнгээр һанагдаха юм.

- Хамаг юүмэн бараңдаа хубилаа, хүнэй абари зан аргагүй ондоо болоо, ажабайдал гансал мүнгэнэй үнгэтэй болонхой, тээд бидэ гурбан хубилгажа шадахаа болёо гүбдии, «Всеу свое время», «Саг сагтаа, сахилза хүхэдөө» гэлсээд лэ, өөрыгөө абархаһаа бэшэ зүг шэг үгы шэнги болоод байна гэхэдэ, алдуу болохогүй ёһотой, - гэжэ Еотогор Иван ёһын тэды хөөргэдэбэ.

Танил нүхэдын эдэ гурбантай уулзахадаа, «һонин юун биб, лагшан тайбан ябана гүт», - гэхэдэнь, Колымагай гурбандал, «һонин торожо унама олон ааб даа» гэлдэхэ.

Маанадаар хамжаха гүш, «КГБ»-гэй гэшүүд болохо гүт? - гэжэ энээдэн асууха.

Эгээн түрүүн маанадаар хамжаха наа, вступительна взнос валютаар гү, али ногооноор абадаг заншалтайбди, угышые наа, натураар гэжэ гү даа, али мүнөөнхээр бартераар 2 л, сам знаешь... Иимэрхүү ажалтай зон энэ орондо почти 0,5% населени байдаг юм гэлсэгшэ.

Если маанадаар хамжабал, завтра в это же время, место встречи мы не изменяем, эндээл байхабди, но не забудь, что мы предложили. Пока, до встречи, - гэлдэн, тарабад.

Гайхалтай һонин саг ерээ, хари гүрэн гарабал, там говорят работы - море, тэндэш ногооноор тоосодог, илангаяа Урда Солонгос орон, аргагүй баян, рабочиц рук не хватает, газар бүхэнһөө ажал бэдэржэ, мүнгэ хэхээ ошоно, зариман баяшуулай батрагууд, барлагууд болоод, хахад жэл соо машинын мүнгэ дархалаад ерэнэ гэлсэгшэ. - Ебогор Цыбаан тэндэ ошобол, үни болонгүй, боошхотой водка соо шунгамаар ха, - гэжэ хүхихэдэнь, - нүхэдын: яагаашье түргөөр торхотой байһан тоһондо толгойгоо шэхээд абааш гэшээдэл болонош даа, - гэнэ. - Нүхэр, хубаа, тэндэш, ажалай заршам железный, раз попал, сразу за борт, одоол саһан дээрэ салдагаар садись болгохо, Россиин бомжо ябана гэлсэдэг юм.

Тиигэнхаар нютагтаа «боро гэртээ богдо» ябаа наа, лучше. - Ерээдүйн һайхан саг манайш нютагта нэгэтэ нэгэ мандахал байха, - гэжэ Едогор Гыбаан Ебогор Цыбаан хоёртоо Еотогор Иван үнэн зүрхэнэй үрээл шэнги үгэ үрээгэ бэлэй.

П.БУЯНТУЕВ.

ХАКУХО М.ДАВААЖАРГАЛ 22 ДАХЬ ТҮРҮҮГЭЭ АВЛАА

Японы мэргэжлийн сумо бөхийн хаврын барилдаан өндөрлөж, Их аварга Хакухо М.Даваажаргал 22 дахиа түрүүлж, эзэн хааны цом хүртлээ.

Тэрбээр сүүлийн мөчид нутгийн бөх Какурюү М.Анандтай нэмэлт барилдаан хийж, өрсөлдөгчөө ялав.

Хару башёд сэкиваки цолтой хүч үзсэн Какурюү М.Анандын хувьд тэмцээн дуусахаас нэг өдрийн өмнө Болгарын хүчит бөх озеки Котоошюү илүүрхэн давснаар сэкиваки цолтойгоор 33 дахь даваагаа авч, озеки цолны болзол хангаад байгаа юм.

М.Анандын хувьд сүүлийн өдрийн барилдаанд маэгаширагийн зургаагаас босч барилдсан Гоёдод өвдөг шороодсоноор 13 даваа хоёр унаатай болсон байв.

Их аварга Хакухо М.Даваажаргалын хувьд озеки Барутог давснаар 13 даваа хоёр унаатай болж, Какурюү М.Анандтай тэнцсэн тул Монголын хоёр хүчтэн хару башёгийн түрүү булаалдах нэмэлт барилдаан хийсэн юм.

Энэ барилдаанд их аварга шинэхэн озекиг давснаар Японы мэргэжлийн сумо бөхийн дэвжээнд 22 дахиа түрүүллээ.

Хакухо М.Даваажаргал, Какурюү М.Ананд нарын хувьд башёгийн ес дэх өдөр хоорондоо таарч барилдан, Какурюү М.Ананд аваргыг унагаасан юм.

news.mn

Холливүүдийн алдарт жүжигчин, буддын шашинт Стивен Сигал Орос Уласай Бүгд Найрамдах Хальмаг улсын нийслэл Элстэй хотод зочилжээ. Тэрээр Хальмаг Европт байрлах Буддын хамгийн том сүм болох Бурхан багшийн алтан сүмд зочлох мөн Европийн боксын аварга шалгаруулах оюутны тэмцээнд оролцохоор ирсэн аж.

СТИВЕН СИГАЛ ХАЛЬМАГ РЕСПУБЛИКЫН ХҮНДЭТЭ ИРГЭН БОЛЛОО

Стивен Сигал олон жилийн өмнөөс буддын шашин шүтэж эхэлсэн бөгөөд Халимагийн буддын шашны хөгжлийг сонирхож байгаагаа хэлснийг тус орны хэвлэлүүд онцолсон байна. Хальмагийн Ерөнхийлөгч асан Кирсан Илюмжинов Сигалыг Элстэй хотод болох Оюутны боксын аварга шалгаруулах тэмцээнд

хүндэт зочиноор оролцохыг хүсч урилга явуулсан байжээ.

Алдарт жүжигчин урилгыг хүлээн авч боксын тэмцэнийг нээж, Элстэй хотоор аялба.

Хальмагийн ерөнхийлөгч асан Стивен Сигалд "Хальмагийн хүндэт иргэн" цол өргөмжлөх хүсэлт гаргажээ.

КЕМБРИЖИЙН СТАНДАРТЫГ ХЭРЭГЖҮҮЛНЭ

«Шинэ эрин» дунд сургууль дээр ерөнхий сайд С. Батболд Кембрижийн олон улсын сургалтын хөтөлбөртэй уялдуулан бага дунд боловсролын шинэчилсэн хөтөлбөрийг турших үндэсний лаборатори 31 сургуулийн 300 багштай уулзаба.

Ерөнхий сайд Кембрижийн стандартыг монголын боловсролд хэрэгжүүлэхийг анхлан санаачилсан.

Энэ ажлын хүрээнд хөдөө орон нутгаас 300 багш ирж сургалтанд хамрагдаж байгаа билээ. Өнөөдрийн арга хэмжээний үеэр БСШУ-ны сайд Ё.Отгонбаяр "British Columbia" их сургуультай хамтарч ажиллах гэрээнд гарын үсэг зурах юм байна.

24tsag.mn

ТАВАН ИХЭР ХУРГА МЭНДЭЛЖЭЭ

Баянхонгор аймгийн Баян-Овоо сумын малчин Т.Содномдаржаагийнх Хөх хад гэдэг газарт хаваржиж байгаа ажээ.

Өчигдөр тэдний халзан зүсмийн хонь таван ихэр хурга гаргажээ. Ихэр төлүүд бүгд эр бөгөөд халзан хонь өмнө нь гурван ч удаа хоёр ихэрлэж байжээ. Ихэр төлүүдийн эзэн Т.Содномдаржаа 20 гаруй настай агаад аавынхаа малчин удмыг залгамжилж яваа нэгэн аж.

МАЙКРОСОФТ КОМПАНИДА ОДОО ХЭДЭН МОНГОЛЧУУД АЖИЛЛАЖ БАЙНА ВЭ?

Майкрософтын монгол менежер ЛУВСАНВАТЫН Бат-Өлзий:

Майкрософтын хэмжээнд нийтдээ 12 монгол залуус ажилладаг. Майкрософтын төвд 9, Сан-Францискод 1, Монголд 1, Японд 1 ажиллаж байна. Янз бүрийн чиглэлээр ажиллана. Бид "Майкрософтын Монголчууд" гэсэн өөрийн групптэй, хоорондоо холбоотой ажилладаг.

ШОГ ЗУРАГУУД

Стресс

Архидалтын хорон гүршиг

Эмэгтэйшүүлэй хүдэлмэри

«Алтаргана» - 2012» уласхоорондын найдэрые угтуулан

ҮНДЭН АРАДТАА ҮНДЭР ЗАЯАТАЙ

“СҮҮГЭЛЭЙ ДАСАН” НОМ ТУХАЙ

Агын Гомбожаб Цыбиковэй нэрэмжэтэ хиза-Ар шэнжэлэлгын музейн ажалшад тээмэндэ намда хандахадаа, байгша оной хабар мэдээжэ багша, уран зурааша, уран зохёолшо, ниитын эдэбхитэн байһан Дамбинима Цырендашиевай ажабайдал, ажаябуулгада зориулагдаһан дурасхаалай үдэш үнгэргэжээ байһан тухайгаа мэдээсээ һэн. “Сүүгэлэй дасан” (Цугольский дацан. Легенды и были. Художественно-этнографическая повесть) гэхэн ном тухайнь өөрынгөө һанамжануудые бэшэхьемни дурдахадаһан, би зүбшөөлөө үгэһэн байнаб.

Дамбинима – аха (1923-2011 онууд) ехэ баян үйлэ хэрэгүүдтэй ажабайдал хараа, бэе дээрэ үзөө. Агын нургуулинуудта хэдэн арбаад жэлдэ багшалһан, түрэл арадайнгаа түүхэтэй, ёһо заншалнуудтай, соёл, искусстватай хүүгэдые танилсуулһан, гэгээрүүлһэн байха юм. Уран зурагай искусствээр ехэ һонирходог байгаа. Хубилган шэнэдхэлгын үедэ Дамбинима Цырендашиевич үндэһэн соёлоо, арадай болон шажанай ёһо заншалнуудые, түрэл хэлэ, бэшгээг хэргээн хүгжөөхэ зорилготой тэмсэлшэдэй тоодо ороһьены би мартадаггүйб. Республиканска газетэнүүдтэ бэшгэдэһэн статьянуудын, «дүхэриг шэрээгэй» хөөрлөөндөндэ, арсалдаата асуудалнуудта хабаадаһаниинь олоной һонирхол татадаг бэлэй. Д. Цырендашиевай бэлүүлһэн габыята ажал горитой байха. Тэрэнэй ажабайдалда, зохёохы ажалда зориулагдаһан үдэшые эмхидхэхээ байһан Агын хизаар шэнжэлэлгын музейн хүдэлмэрилгэшэдэй эдэбхи үүсхэл магтан тэмдэглэхээр.

һүүлэй арбаад жэлнүүд соо Буряад орондо, Агын Буряадай автономито округто буряад, ород хэлэнүүд дээрэ нилээд олон хүдэлмэринүүд, номууд, статьянууд хэблэгдэжэ, буряад дасангуудай түүхэдэ, мүнөө үеын байдалда зориулагдаһан юм.

Т. Менжигийн “Буряад ороной сартуул уг изагууртан” гэхэн номые барлажа, Сэлэнгын, Зэдын хизаарта буддын шажанай дэлгэрһэн, алдар суута сартуул ламанар, дасангууд тухай түүхэ, домогуудые бэшэһэн байна. Яруунын түлөөлгшэ, ульгэршэн **Р. Эрдынеев** “Эгэтын дасанай түүхэнээ” гэхэн хүдэлмэри соогоо Эгэтын дасан, Хори буряадууд соо буддын шажанай дэлгэрһэн тухай хөөрэнэ. “Ацагатский дацан (1825 – 1937). История, события и люди” гэхэн хүдэлмэри **Г. Митыпова**, “Агинский дацан” гэхэн ном **Д. Санжиева**, “Прошлое и настоящее Хойморского дацана” гэхэн ном **Д. Шаглахаев** гэгшэд хэблүүлээ. Тиэхэдэ **Ц. Ванчиковагай, Д. Чимитдоржинагай** “История буддизма в Бурятии (1945-2000)” гэхэн монографи соо ехэ үнэтэй сэнтэй материалнууд дасангууд тухай хөөрэнэ.

“Буряад үнэн”, “Бурятия”, “Правда Бурятии”, “Байгал” журналда дасангууд тухай ехэ үдхэ шанартай статьянууд, нэрлэбэл, Сүүгэл дасан тухай Д. Цырендашиев, Д. Дарижапова, Гусинозерский (Тамчын) дасан тухай Н. Бадмаринчинов, Н. Васильева, Н. Петунова, Сонгоол дасан тухай Р. Цыдендамбаев, Сартуул-Гэгэстэйн дасан тухай – Т. Менжигийн, Янгаажанай дасан тухай С. Бардалеева, Ц.-Д. Цыденов, Баргажанайхиие – Ж. Сажинов, Бургалтайнхиие – М. Гончигов, Санагынхиие – С. Бабуев, Хандагайтын – Д. Замбалов, Хохюртын – Г. Очирова, Чисаанын – Ц.-Д. Чимитов, Худанай (Хэжэнгын аймаг) П. Балдандоржин, Санкт-Петербургийн дасан тухай – Э. Дабаев, Ю. Будаев, М. Зонхийев, Д. Дондубон гэгшэд бэшэһэн байна.

“Сүүгэлэй дасан (Цугольский дацан. Легенды и были. XIX век. Художественно-этнографическая повесть. Улан-Удэ, 2008)” гэхэн номой автор Дамбинима Цырендашиев болоно. 2001 онһоо энэ номдо материалнуудые бэдэржэ эхилһэн автор үндэр наһатай – 78-тай байгаа. Ухаан һонор, бүхы юумэ һайн мэдээдэ, урданай саг тухай һайн эрдэм мэдээтэй байһандаа, энэ хүдэлмэри бэшэхээ тэгүүлээ. Мүнгэ зөөриин талаар дэмжэлгэгүй байбашье, Дамбинима-аха өөрынгөө эдэбхи үүсхэлээр материалнуудые суглуулжа эхилээ гэжэ эрдэмэй доктор Лубсан Шагдаров бэшэнэ. Урдахи үетэнүүдһээ дамжан ерэхэн

хөөрөөнүүдые, домог, түүхэнүүдые мэдэхэ зонһоо “амиды” материалнууд тон хэрэгтэй байгаа бушуу. Материалнуудаа суглуулхаяа өөрынгөө мүнгөөр Агын округой, республикынгаа хүдөө нутагуудаар ябадаг һэн. Нэгэ нутагһаа нүгөө нутаг абаашаһан залуу зондо, буряад ёһоор эдээ хоолоор, хонолгоор хангаһан бүхы зондо үнэн зүрхэнэйнгөө баяр баясхалан хүргэдэг байгаа.

Өөрынгөө ном соо хэрэгтэй материалнуудые суглуулжа хэрэгтэ туһалһан зоной нэрэнүүдые бэшээд, үнэн сэдхэлһээ баяраа тэдэндэ мэдүүлһэн юм. Агын Буряадай автономито округой гулваа Баир Жамсуевта, тэдэнэй туһалагшадта, олзын хэрэг эрхилгшэдтэ, мүнгэ зөөрээр туһалһан зондо, эрдэмтэдтэ, багшанарта, журналистнуудта, ажалдань туһалһан, номын хэблэһэн зондо баяр баясхалангаа автор мэдүүлээ.

Агын буряадай түүхын энциклопеди болоно

Һайн материалнуудай үндэһэн дээрэ “Сүүгэлэй дасан гэхэн номын бэшгэдэнхэй. Буряадай түүхэ бэшгүүд, түүхын угай бэшгүүд соо байһан архивай материалнуудые үргэнөөр хэрэглэһэн байна. Буряад эгээл ехэ дасангуудай нэгэн байһан Сүүгэлэй дасанай бүхэли түүхэ энэ ном соо бэшгэдэнхэй. Цырендашиевай горитой ажал хадаа Агын талада ажаһууһан буряад арадай оюун ухаанай соёл, ажаһуудал харуулһан түүхын энциклопеди болоно гэшэ. XVIII зуун жэлһээ эхилээд XX зуун жэлэй гурбанай түрүүшын хубийн үнгэртэр харуулһан үе саг энэ ажалын болоно.

Агын буряадуудай богонихон түүхээр энэ номын эхилнэ. Удаань Сүүгэлэй дасанай түүхэ тухай автор хөөрэнэ. Дасанай байшангуудай барилгын жэлнүүд, уран дархашуул, уран зураашад, барилгашад, мүнгэ зөөриин талаар дэмжэгшэд (меценатууд) тухай бэшгэдэнхэй. Шэрээтэнүүдһээ эхилээд, дасанай нургуули эмхидхэгшэд, нуралсалай факультедүүд, эндэ хэблэгдэһэн хүдэлмэринүүд тухай мэдээсэлнүүд үгтэнхэй байна.

Хамба ламын дасан барюулха үүргэ даа-баритай Хэжэнгэһээ Сүүгэл ерэхэн Лубсан Сүндэб Дандаров – Сүүгэлэй эгээл түрүүшын шэрээтэ тухай баян материалтай энэ ном танилсуулна. Дандаровай шэрээтэ байха үедэ гол һүмэ, элдэб бурхадай дасангууд, философёор, түбэдэ медицинээр буддын нуралсалай нургуулинууд байгуулагдаһан, оршуулгын хэблэлэй ажал ябуулагдаһан, да-

санай библиотекэ бүридхүүлэгдэһэн байна. Удангүй Сүүгэлэй дасан хадаа Забайкалийн буддын шажанда һүзэгшэдэй суута горитой ехэ түб болоо һэн.

Энэ ном соо тус дасанай суута ажал ябуулагшад, Шойрын эрдэм шудалагшад Лубсан Чойбсон, хоёрдохы шэрээтэ Галсан Жимба Дэлгэрэй, эрдэмтэ ламанар Галсан Жимба Түгэлдэрэй, Данжанай Ринчэн Самбу, Сультим Бадмаев, Аняа багша, Даа ламбагай, Намнанай бүтээлшэ, Шара Цэдэн, Вашуула хубилгаан, бусад тухай баян намтарнуудтайнь үгтэнхэй байна. Ононой эрьедэхи Буддын шажанай түб хүгжэлтэдэ, һалбаран мандалгада ухаангүй ехэ хубитаа эдэ гэгээн ехэ эрдэм номтой зон оруулаа гэжэ хэлэгдэнэ. Дамбинима Цырендашиев хадаа дүй дүршэлтэй багша, уран гартай уран зурааша, бэлигтэй түмэр дээрэ һиилгшэ-мастер һэн тула хубилган шэнэдхэлгын үедэ ниитын эдэбхитэй ажал ябуулагша байгаа. Агын округто, бүхы Буряадта тэрэнэй нэрэ мэдээжэ болоһон юм. Орон соомнай эхилһэн хубилган шэнэдхэлгын үедэ арадайнгаа заншалта соёл, хэлэ бэшэг, түрэл зонойнгоо ёһо заншал нэргээхэ хэрэгтэ ехэ эдэбхи үүсхэлтэйгээр хабаадаһан юм. Д.-Н. Цырендашиевай гүн удхатай, программа статьянууд республиканска, окружной болон аймагай газетэнүүд барлагдаа. Улаан-Үдэдэ, Агын Буряадай автономито округто эмхидхэгдэһэн «дүхэриг шэрээгэй» хөөрлөөндөндө хабаадажа, үндэһэн ёһо заншалаа, хэлэ литератураа нэргээхэ, хүгжөөхэ асуудалнуудаар өөрынгөө һанамжануудаар хубаалдаа.

Д. Цырендашиев хадаа ехэ угай бэлигтэй уран зохёолшо байгаа. “Сүүгэлэй дасанһаа” гадна “Жимба Хамба” (Дарима Кимтэй сүг бэшээ), тиэхэдэ “Гунигтай гурбан уулзалга” (туужа ба рассказы), “Сэмүүн саг” гэхэн дабтагдашагүй, һонин удхатай хүдэлмэринүүдые, номуудые бэлдэһэн байна.

Нэн түрүүн “Сүүгэлэй дасан” гэхэн горитой ехэ ажалынгаа, тиэхэдэ буряад арадай хэдэн үеын үндэһэн соёлые, тэрэнэй ёһо заншал, Будда бурханай шажанай ёһо гуримуудые нэргээн хүгжөөхэ хэрэгтэ габыятай байһанай түлөө Дамбинима Цырендашиев гүн удхатай номуудаараа, статьянуудаараа түрэл арадай баяр баясхаланда хүртээхэ дүүрэн эрхэтэй гэжэ тэмдэглэхээр.

Ширап ЧИМИТДОРЖИЕВ,
түүхын эрдэмэй доктор,
профессор.
Бэлигма ОРБОДОЕВА оршуулба.

Доржо БАНЗАРОВАЙ нэрэмжэтэ багшанарай институтдай 80 жэлэй оие угтуулан

ЗУЛА ШЭНГИ БАДАРАГ ЛЭ

Һаял шэнги һанагдана... Хэбэд номхон Хэжэнгын дунда нургуули дүүргээд, багша болохо хүсэлтэй Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшын институтта ороо бэлэйб. Намарай һайхан намжаа саг һэн. Арбаад үхибүүд, нэрлэбэл, Лыкшитова Гая, Батадоржиева Тамара, Мункин Витя, Дамбадаржаев Петя, Цыренжапов Цыдып, Дамдинова Цымжидма, Глазкова Тоня, би, Луданова Дарима гэгшэд оюутад болообди. Институдайнгаа хажууда хамтын байрада байжа, багшын эрдэмэй гүнзэги харгыда ороо һэмди.

Ямар гоё саг байгаа да! Залуу һанан, үетэн нүхэд, эрдэмтэ багшанар.

Аргагүй дээгүүр зиндаатай, суутай, нэрэ солотой багшанар манда заагаа: П.Н. Матханов – институтдай директор, Н.Д. Шулунов – директорэй орлогшо, М.П. Хабаев, бусад багшанар. Манай буряад хэлэнэй факультэдэй ударидагша, эрхим багша Д.Д. Амаголонов, профессор, дээдын зиндаатай эрдэмтэн һэн. Һаял лекцие эхилбэ гэжэ һанаһанар байтар, хэшээлын дүүршэдэг бэлэй.

Агын тойрог тоонготой эрдэмтэ багшанар Ц.Ц. Цыдыпов, Д.Д. Доржиев үндэһэн хэлээ гүнзэггээр мэдээдгээрэ мание гайхуулдаг һэн. Аргагүй гоё һайханаар хубсалһан, хүнгэн гэшхэдэлтэй, уран үгэтэй эрдэмтэн А.А. Баранникова ород хэлэнэй багшаар хүдэлдэг байгаа.

Манай бүлэгтэ 20 гаран оюутад һуража гараабди, бултал багшын ажал хэжэ амжалтатай хүдэлөөл даа. Дугаров Нимамнай эрдэмтэн боложо, кандидадай нэрэ зэргэ хамгаалжа, түрэл институтта багшалаа. Заримамнай нургуулийн директорээр, завчуур хүдэлөө. Е.Т. Цыденов гуша гаран жэлэй туршада Хурамхаанай нургуулида директорээр ажаллажа, Буряадай, “Россиин габыята багша” гэхэн зиндаатай болоо. М.Г. Полусурова-Орбодоева ба Д.Н. Цыденова “Арадай нуралсалай эрдэм гэгээрэлэй отличник” гэхэн нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна.

Оюутан ябаһан сагнай сэдхэлдэ һайханаар һанагдадаг даа. Алтан намартаа хүдөө нутаг ошожо, колхоз, совхозуудта тарья хуряалганда хабаадалсадаг бэлэйбди. Полевой

станда гү, али айлда байрлаха. Ямар ехэ орооһо тарья хуряадаг байгаа даа?! Хада уула шэнги обоо хүбөө байдаг һэн. Үдэшндөө колхозой клуб ошожо хүхидэг бэлэйбди, заримдаа түүдэг табяад, тойрожо хөөрлэдэхэ, хүхихэш, одо мүшэд доро ёхоор хатархаш, дуулалдаха, хани нүхэд болохош. Һара, 2 һара хүдэлөөд, институтта ерэхэ, нуралсалаа үргэлжлүүлжэ баясахаш, 2 һарынгаа стипенди абажа хүхихэш. Стипендиндай 20 түхэриг байдаг һэн ха. 10 түхэригөө хамтын эдэндэ коммунада оруулхаш даа. Магазинһаа маргарин, ливернэ колбаса, ногоон базаарһаа хартаабха абажа эдээлээд байгша бэлэйбди. Гэдэһээ үлдэһэнөө һанадаггүйб, харин дайнай үедэ үлдэһэн даараһанаа мартагдадаггүй.

Үлэхэн 10 түхэригөөрөө кинодо, театрта ошохош, магазинһаа мулине гэжэ янза бүрийн үнгэтэй утаһа абажа, элдэб сээсэг, набша, зураг нэхэжэ, таһалгаа шэмэглэжэ, ханадаа үлгэхэш даа.

Үдэшндөө институтаймнай актова зал соо Октябрийн хубисха-

лай, Майн 1-нэй болоод Илалтын һайндэрнүүдтэ зориулан суглаан, концерт болохо, түгэхэлдэн танца болохо, баясахаш даа. Эдэ үдэрнүүдтэ зориулан парад Сөвөдүүдэй талмай дээрэ болодог һэн. Ехэ бэлэдхэл болохо, колонноёо гоёохо, лозунг, плакат бэлдэхэш. Шанга журамтай саг байгаа. Парадта ябаагүйдэш, гэртэшни һайндэртэ табихагүйл даа. Шалгалтын үедэ сүлөөгүй болохош. Библиотекэдэ һуужа, номоо үзэхэдэмнай, һуури

дугалдадаг бэлэй. Эртэ бодожо ошожо, һуури бэе бээдээ эзлэхэбди. Мэдэнгүй 5 жэл үнгэржэ, булта дипломтой багшанар боложо, нутаг бүхэнөөр эльгээгдэлди даа. Мүнөө болоходо наһанайнгаа амаралтада гараад, ан-бун аша эзэнэрэйнгээ дүхэригтэ ажаһуунабди. Энээнһээ дээрэ ямар жаргал байха даа!

Дарима ХАШИТОВА-ЛУДАНОВА,
1958 ондо багшын нургуули дүүргэһэн.

Зүбшэн хэлсээл!

ШАЖАН ШУДАЛАЛГА - НУРГУУЛИНУУДАТ

Шэнэ нуралсалай жэлдэ Россиин нургуулинуудта "Основы религиозных культур и светской этики" (хуряангыгаар ОРГСЭ) – светской этикин предмет шудалагдажа эхилхэнэ. Энэ предмет 6 хубиһаа (модуль) бүридэхэ, нэрлэбэл, үнэн алдартанай соёл, ислам соёлой, буддын шажанай соёлой, иудейн соёлой, бүхэдэлхэйн

шажанай соёлой болон светскэ этикин эхин үндэһэнүүдээр нуралсалай номууд элдэб конфессинүүдэй түлөөлгшэнүүдээр бэшгэдэнхэй байна. Али нэгэ модуль гэртэхинэй, тэдэнэй тусхай түлөөлгшэдэй зүбшэнэй, шэлэнэй ёһоор нурагшадта заагдаха юм.

ХАЛЬМАГА ЭДЭХИТЭЙ ДЭМЖЭБЭ
2010 ондо туршалга эмхидхэгдэжэ, һүүлэй хоёр жэл соо Россиин 21 субъектдэ тусхай курс заагдажа эхилээ һэн. Тэрэ тоодо буддын шажантай аха дүү Хальмаг тэндэ ороһон байна. "Основы буддийской

культуры" гэнэ нуралсалай ном Россиин Буддын шажанай Заншалта Сангхын зүгһөө Агын Буддын шажанай академиин ректор, Владимир (Бабу) Чимитдоржиев лама бэшэжэ, авторын болоһон юм. ОРГСЭ-гэй туршалгын үедэ энэ ном һайн үрэ нүлөө

үзүүлбэ. Энэ шэнэ предмет шудалжа эхилһэн хүүгэд һайн сэдхэлтэй, бэе бэдээ һайн хандасатай, тэсэмгэй боложо, гэртэхинтээ, тойроңхи зонтоёо һайн харилсаатай болоһон байна. Хальмагай багшанар XIV Далай ламада хандахадань, буддын шажанай

философидо анхаралаа ехээр хандуулхые тэрэ дурадхан байха юм. Үндэр түрэлтэ Далай ламын хэлһээр, буддын шажанай философитой танилсаһан үхибүүн шажанда ехэ этигэншьегүйгөөр зол жаргалай, туйлалтын, зоболонһоо гарахын ёһоо гуримуудые мэдэхэ болохо, танилсаха аргатай гэжэ мэдүүлээ. Буддын шажанай ашаар һайн юумэндэ гүн бодолоороо абтаха, муу үрэ нүлөөнһөө халаха аргатай болоно.

АСУУДАЛНУУДЫН ХАРИУНУУДНАА ОЛОН

Мартын 26-да БГУ-гай түүхын факультет ОРГСЭ залгада зориулагдаһан шухала асуудалнуудаар, багшанарай, нурагшадтай, шажанай ажал ябуулагшадтай шийдхэгдээгүй асуудалнуудаар "дүхэриг шэрээгэй" хөөрлөө эмхидхэн байна. Ород үнэн алдартанай түлөөлгшэ Юрий Юренкин хэлһэнэй ёһоор, туршалгын үедэ олон регионуудай хүтэлбэрлэгшэдэй талаһаа ехэ дутуу дунданууд нэрлэгдээ, зарим газарта гэртэхиндэ али нэгэ модуль шэлэхыень баадхан байха юм. Тэрэшэлэн, жэшэнь, нуралсалай ном гаргалгада олзын хэрэг эрхилэгшэд хабаадажа, 1 миллион түхэригтэ мүнгэ зөөридэ хомхойрон талын зоной, эндэ хабаатай бэшэ хүнүүдэй оролсолго олоной, илангаяа РДЦ-гэй һанаа зобоно. Виноградовагай редакци доро хэблэгдэһэн "Основы православной культуры" гэнэ нуралсалай ном нургуулида хэрэглэгдэхэ ёһогүй гэжэ Юренко тэмдэглэнэ.

"Буряад орон – Россиин буддын шажанай түб һэн тула "Основы буддийской культуры" гэнэ предмет олондо мэдээжэ болохо байна. Буддын шажан хадаа ганса шажан бэшэ, мүн филосо-

фи, дэлхэйн байдал тухай нуралсал, тиймэһээ дүрбэдэхи классай нурагшадта шажан шудалалга ехэ аша тунһатай байха. Бидэ мүнөө үедэ Интернетдэй, мэдээсэлэй оршондо ажаһуунабди, тиймэһээ заншалта конфессинүүд шажан мургэл, этигэл тухай зүбөөр мэдээсэхэ ёһотой" гэжэ Радна Содномов лама, Дамба-Даржаа Заяевай нэрэмжэтэ "Даши Чойнхорлин" гэнэ Буддын шажанай университэдэй багша хөөрэнэ. "Дүхэриг шэрээгэй" үедэ асуудалнууд харюунууднаа олон байба. ОРГСЭ-дэ зориулагдаха саг, энэ ороо хүшэр предмет зааха багшанарые бэлдэхэ асуудал тухай хөөрлөөдөө болобо. ОРГСЭ заахада хэрэгтэй эрдэм нурагшад тухай эхин классуудай багшанар һайн мэдэхгүй байна. Эндэ түүхэ заадаг багшанар тунһалха аргатай байгаа, зүгөөр тэдэнэр эхин классай хүүгэдтэ зааха методико мэдэхгүй байшоо. Тийгээд олон багшанар совет үедэ түрһэн, өөдөө үндыһэн, атеизмын үедэ хүдэлһэн, нураһан хадаа шажанай темдэ орохонь хэсүү хүндэ байна. Гадна эдэ бүхы шэнэ юумэн ухаангүй ехэ ажалтай багшанарта даалгаданал! Бага сагай үлөөд байхада, энэ предмет зааха ажалые багахан болзор соо дүүрэнээр багшанарта даалгаданал! Сентябрьин 1 болотор ехэ эршэтэй бэлдэхэ ёһотой болоно. Зүгөөр гол юумэн гэхэдэ, заабол бээлүүлэгдэхэ тус предмет нуралсалай программа оруулагдаһаниинь һайн үрэ дүн гэжэ "дүхэриг шэрээгэй" хабаадагшад гаргаа. Энэһнээ ямар үрэ дүн гарахаб – саг харуулха.

Буда БУДАЕВ.
Авторай фото.
Бэлигма ОРБОДОЕВА
оршуулба.

АХА ЗОН, НЭРГЭГ БАЙЯЛ!

Һанаа зобоомо асуула!

БУРЯАДАТ ХҮҮГЭД ЮУНДЭ БЭЭ ХОРООНОБ?

Росси соо Буряад оромнай хүүгэдэ бээе хороһон ушарнуудаар шалгаржа байһаниинь голхормоор байна. Ондоо гүрэнүүдтэй сасуулбал, тэдэһнээ 2,7 дахин олон манай ороной эдиршүүл бээе хороодог байһаниинь ехэл муу байнал даа.

Тийгээдшые Буряад Республика бүхы дэлхэй дээрэ экономикын талаар шахардуу байдалтай болонхой бшуу. Тыва, Саха (Яхад) хуршэнэртээ адли бидэ иимэ муухай ушарнуудтай дайралданабди. Статистикын дүнгүүдые абажа харабал, 100 мянган үхибүүдэй (10-һаа 14 наһа хүрэтэр наһанай) Тыва, Саха(Яхадта), Буряад республикануудта (удаа дараалан) бээе хороһон 15,6, 13,4 ба 12, 6 ушарнууд тоологдоно. Харин 15 наһанһаа 19 хүрэтэр наһатай үхибүүд сооһоо сасуулбал, Тывада 100 мянган хүнэй 120,6, Буряадта – 86,6, харин Яхадта 74,2 иимэ ушар тохёолдоһон байна.

РЕСПУБЛИКЫН ДЭЭДЫН ЗУРГААНУУДАТ

Мүнөө үедэ Буряадта бээе хороһон ушарнуудай байдал ехэ хүндэ хүшэр болонхой. Түнхэнэй, Сэлэнгын, Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй, бусад аймагуудта олон хүн ами наһантаяа хахасана. Хойто аймагуудта ами наһаа хороһон зон үсөөн гэжэ һүүлэй жэлнүүд гэршэлнэ. "Нёдондо 595 хүн бээе хороожо, наһа бараа. 2010 онтой сасуулхада, 25 хүнөөр үсөөн байһан байна. Тиймэ ушарнуудай үсөөрбэшые, Россиин хараанһаа

дунда зэргээр абабал, 2,6 дахин олон ушарнууд республикада тохёолдоно, - гэжэ республикын элүүрые хамгаалгын министрэй уялга дүүргэгшын орлогшо Александр Занданов тэмдэглэнэ.

"Өөрынгөө бээе хороолго хадаа 2020 ондо бусад үхэлэй дунда хоёрдохи нуури эзэлхэ, - гэжэ республикын Хүүгэдэй эрхэ хамгаалгын талаар харюусалгата тушаалтай Татьяна Вежевич хэлэнэ. Албан зургаан бүхэн ами амьараа хүдэлнэ, тиймэһээ хүшэр хүндэ байна, нурагшадтай дунда бээе хороохо нэдэлгые болуулха комплексно хэмжээ ябуулгануудай системэ үгы дээрэһээ Росси соо эдиршүүлэй ами наһаа хороохо ушарай Буряадта олон байна".

Мүнөө сагта Буряад орондо хүүгэдые бээе хороохо ушарнууднаа нэргылхэ талаар олон хэмжээ ябуулганууд эмхидхэгдэнэ, нуралсалай эмхинүүдтэ түрэлхидэй суглаан, классай часынүүдэй хэмжээнүүд үнгэргэгдэжэ, багшанар, психологууд эдэ ушарнууд тухай ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулна.

ОЙЛГОГДОХООР БЭШЭ ҮХЭЛНҮҮД

Манай регион энэ асуудалаар түрүү нуури эзэлнэ гэнэһиний олон шанга элшэ хүсэтэй газарнуудай байһантай холбоотой гэнэ. Энэ шалтагаан бээе хороохы ушарнуудта сэхэ хабаатай байна. Республикын Зүүн зүгэй аймагуудай нэгэ нутагта багахан болзор соо нутагай хоёр эдиршүүл бээе хороогоо. Мүн үшөө хэдэн үхибүүд иимэ туршалга хэһэн байна. Хүнэй ойлгохоор юумэ тэдэ хэлэжэ шадаагүй, тийн «юуншьё даа» тэдэниие оһорто үлгэлдэхые баадхаа гэжэ ойлгуулаа.

Нютагай зон, олонхын буддын шажантан, гэр гэрнүүдтэй тусхай ном уншуулжа, ёһолол бүтээжэ, сахюусадыень хураа, тийхэдэ һүни орой газашань үхибүүдые табихаа болёо. Тэндэ тон хэрэгтэй уншалгые бүтээһэнэй удаа тэрэ "юумэниинь" үгы болоо, хүдөөгэйхидэй һанаа зобоохоёо, хүүгэдшые ехэ нүгэл бээе дээрээ абахая болёо.

ӨӨРЫГӨӨ ХОРООХО ГЭЭШЭ ЭГЭЭЛ ЕХЭ, ХҮНДЭ НҮГЭЛ

"Республикын заншалта конфессинүүдэй – үнэн алдартанай, буддын шажантанай ажал ябуулгада бээе хороохо гээшэ ехэ муу үйлэ хэрэг гэжэ олонитэдэ ойлгуулха шухала", - гэжэ Татьяна Вежевич хэлэнэ.

Энэһиниень зүбшөөхөөр байна, юуб гэхэдэ, Россиин заншалта шажануудта бээе хороохо гээшэ эгээл ехэ, хүндэ нүгэлэй нэгэн болоно бшуу.

"Ажабайдал, наһан ямар үнэтэй сэнтэй гээшэб гэжэ эдиршүүл ойлгоногүй, мэдэнэгүй. Буддын шажанаар, наһан соогоо хэһэн эгээл ехэ нүгэл хадаа бээе хороолго болоно. Энэ ушарһаа боложо, олон түрэлөө олоһоншые һаа, хүнэй ажабайдалда, хүн түрэлдөө түрэхгүй, харин тамын оёорой амитан боложо түрэнэ", - гэжэ Россиин Буддын Заншалта Сангхын албанай хүдэлмэрилэгшэ, лама Баир Будаев хөөрэнэ.

Буда БУДАЕВ.
Бэлигма ОРБОДОЕВА
оршуулба.

XVII ЖАРАНАЙ ХАРА У ҺАН ЛУУ ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ДУНДА ХАРАГШАН ТУУЛАЙ ҺАРА

Буряад литэ	10Д	11Д	12	14	15	16	17ХЭ
Европын литэ	2	3	4	5	6	7	8
Гараг Нэрэ Үдэр	ДАБАА ҺАРА ПОНЕД.	МЯГМАР МАРС ВТОРНИК	ҺАГБА МЕРКУРИ СРЕДА	ПҮРБЭ ЮПИТЕР ЧЕТВЕРГ	БААСАН СОЛБОН ПЯТНИЦА	БИМБА САТУРН СУББОТО	НИМА НАРАН ВОСКР.
Үнгэ Үдэр	харагшан Могой	хүхэ Морин	хүхэгшэн Хонин	улаан Бишэн	улаагшан Тахяа	шара Нохой	шарагшан Гахай
Мэнгэ	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара
Һуудал	уула	модон	хиш	гал	шорой	түмэр	огторгой

Гарагай 2-то хабарай дунда харагшан Туулай һарын апрелин 2 (шэнын 10).

Харагшан Могой, 8 сагаан мэнгын, уулада һуудалтай үдэр. Дашиниматай (амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Бурхан, лусууд ба тэнгэри тахиха, бурханда зальбарал үйлэдэхэ, сан табиha, хангал тахиулха, нахюуһанда үгэлгэ үгэхэ, дасан хиид бодхохо, тахиха, хэшэг даллага абаха, номын үүдэндэ орохо, Очирпүрэвийн харюулга хэхэ, гэр байшан бариха, замда мүр гаргаха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, нүүдэл хэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, мал газашань гаргаха, зээлеэр абаха, мори, үхэр хургаха, гэрэй һуури табиha, гэр бүрихэдэ һайн. Эхилжэ ном соносохо, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юумэ үгэхэ, шарил шааха, модо отолхо, эм найруулха, худалдаа хэхэ, зарга бариха, ехэ хэрэг үүдхэхэ, хүншүү хёрбоһо гутуулхада мүү.

Хүнэй үһэ абабал, бэе махабад хатуужаха.

Гарагай 3-да апрелин 3(шэнын 11).

Хүхэ Морин, 7 улаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Дашиниматай(амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, тэнгэри тахиха, ехэ хүндэ тангариг үгэхэ, шэнэ ноённиие табиha, захирхы тушаалай ажал хэхэ, дайсание дараха, нүхэртэй болохо, хурим наада хэхэ, шэмэг зүүдхэн зүүхэ, модо тариха, һэеы гэр табиha үйлэнүүдтэ һайн. Эм найруулха, замда гараха, байра бууса түбхинүүлхэ, мори худалдаха, модо отолхо, тангариг табиha, улай гаргаха, хүншүү гутуулхы тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абаа һаа, бэе махабад һайжарха.

Гарагай 4-дэ апрелин 4(шэнын 12).

Хүхэгшэн Хонин, 6 сагаан мэнгын, хиид һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, дасан шүтээн бодхохо, дасанай тахил заһаха, тарни уншаха, бэшэг зурхай зураха, хэшэг даллага абхуулха, ураг садан болохо, өөрын амидаралда тунхатай ажал хэхэ, худалдаа хэхэ, хонинһоо ашаг шэмэ абаха, мал газашань үгэхэ, ажалшание абаха, хурим найр хэхэ, тушаал зарлиг гаргаха, хүрэнгэ табиha, харюулга хэхэ, нүүхэ, угаал үйлэдэхэдэ һайн. Тээрмэ бодхохо, замда гараха, адууһа мал худалдажа абаха, хүн, мал ханаха, төөнэхэ, эм найруулха, сэргэ хүдэлгэхэ, лама болохо, ном соносохо, газашань үгэхэ сээртэй.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн, хамшаг хүрэхэ.

Гарагай 5-да апрелин 5(шэнын 13-най үдэр үгы, забһарлаба, шэнын 14).

Улаан Бишэн, 5 шара мэнгын, галда һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, дасан шүтээн һэргээхэ, арамнайлаха, лама болохо, бэшэг зурхай зураха, санаар олгохо, номын хурал байгуулха, эр-

дэмдэ һураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, замда ябаха, эм найруулха, бэри буулгаха, түрэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, сэсэрлиг байгуулха, бүжэг наада табиha, туг дарсаг хиидхэхэ, шэмэг зүүхэдэ һайн. Шэнэ хубсаһа эсхэхэ, үмдэхэ, шэмэг оёхо, худалдаа хэхэ, газар халха, хурим хэхэ, нохой абаха, наймаа хэхэдэ бүтэмжэгүй.

Хүнэй үһэ абаа һаа, эд зөөри арьбажаха, үхэр мал үдэхэ.

Гарагай 6-да апрелин 6(шэнын 15). Дүйсэн үдэр.

Улаагшан Тахяа, 4 ногоон мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, 8 лусууд тахиха, тахилда үгэлгэ үгэхэ, шүтээн бодхохо, арамнайлаха, хэшэг даллага абхуулха, лама болохо, эм найруулха, замда гараха, эрдэмдэ һураха, бэри буулгаха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, үзэл үзэхэ, гэр бариха, тангариг үгэхэ, наад тодхор дараха, ханаха үйлэнүүдтэ һайн. Нялхые гаргаха, гэрэй һуури табиha, угаал хэхэ, нүүхэ, мал агталха, нюуса зүблөө хэхэ, хурим найр хэхэ, нэхэхые хориглоно.

Хүнэй үһэ абабал, амгалан тайбан байдалда һайн.

Гарагай 7-до апрелин 7(хуушанай 16). Шара Нохой, 3 хүхэ мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, лусууд тахиха, "Чавдор", "Уһан балин", "Лусууд", "Лусын балин" үргэхэ, эм найруулха, залаха, наһанай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, модо буулгаха, хэлсээнэй ажалшание абаха, урлаха, үйлэдэ һуралсаха, ном заалгаха, анда нүхэр бололсохо, эд бараа худалдаха, тангариг үгэхэдэ һайн. Бэри буулгажа, хүрьгэ оруулжа болохогүй; хүүгэдые хүлдэ оруулха, хүүгэдые газашань ябуулха, сэргэ хүдэлгэхэ, газар хэндэхэ, харюулга хэхэ, модо отолхо, һубаг татахы тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абаа һаа, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 1-дэ апрелин 8 (хуушанай 17). Шарагшан Гахай, 2 хара мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Лама хубараг болохо, номын хурим, ном залгаха, огторгойн үүдэ сахиха, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, буянай үйлэ бүтээхэ, замда гараха, худалдаа наймаа хэхэ, эм найруулха, эрдэм номдо хургаха, мал адууһа хургаха, гүлгэ тэжээхэдэ һайн. Гэрэй һуури табиha, шэнэ гэр бариха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, бэри буулгаха, шэнэ дэгэл эсхэхэ, модо отолхо, худаг малтаха, үбшэн эмнэжэ эхилхэ, дасан дуганай һуури табиha, гэр бүрихэ, нүүдэл хэхэдэ тохиромжогүй.

Хүнэй үһэ абабал, шэг шарай муудаха.

БАРХАНАЙ ЭРХИМ ХҮБҮҮДЭЙ НЭГЭН

Бархан уулын хормойдо 1941 оной намарай һүүлшын һарада Бата-Мүнхэ хүбүүн алтан дэлхэй дээрэ мүндэлһэн намтартай. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн хүбүүнэй хуби заяандань, саашанхи ажабайдалдань ехэл нүлөө үзүүлһэн байдаг.

Эсэгэнь, Яковлев Буда Багриевич, дайнда мордохоо урдахаана заахан Бата-Мүнхэ хүбүүгээ нүхэрэйнгээ эгшэдэ, Мангутова Бундир Зарбановнада, ургэжэ үгөө һэн. Түрэнэн эхэнь, Дулма Зарбановна, дайнай хүшэр хүндэ жэлнүүдтэ гурбан заахан үхибүүдээ адуулхаһаа гадна, колхозойнгоо бэрхэ хаалишан байһан.

Галтайн долоон жэлэй хургуули 1955 ондо дүүргээд байхадань, Бата-Мүнхын хоёрдохи эхэнь наһа барашоо бэлэй. Түрүүшын багша, Будаева Будажаб Дмитриевна, Хурамхаанай дунда хургуулида һурахыень дурадхаһан байгаа. Ном үзэхэ тон дуратайшые һаа, эхэ эсэгэдээ, аха дүүнэртээ хамһалсаха баатай болоо һэн.

Залуу, оролдосо ехэтэй хүбүүн колхозойнгоо элдэб ажалда эршэтэйгээр хабаадаа. Үбһэ, түлээ бэлдэхэ, мал адуулха, тарья хуряалганда шадамар бэрхээр хүдэлжэ, бээ харуулһан байгаа. Теэд залуу хүбүүнэй һанаа бодолдонь жолоошон гү, али механизатор болохоб гэһэн эрмэлзэлын толгойһоонь гарадаггүй һэн.

Тиигэжэ 1959 оной намар одоошые Бата-Мүнхын наһанан зорилгонь бээлүүлэгдэжэ, Татаурово нютагай механизаторнуудые бэлдэдэг хургуулида һурахааа ошоһон байгаа. Трактор жолоодохо гэршэлгэ абаад, түрэл колхоздоо ажаллаха гэжэ шийдээ. Эгээн түрүүн ДТ-54 трактор жолоодоһоноо Бата-Мүнхэ мүнөөшые болотор мартадаггүй.

1960 онһоо 1963 он болотор, гурбан жэлэй хугасаада, Номгон далайн флотто алба гараа. Зүүн зүгэй далайнуудаар тamarxa үедөө, экватор хоёр дахин гаталһан, олон хари гүрэнөөр ябаһан байдаг. Албанайнгаа дүүрэхэдэ, Бархан нютагаа бүсажа, ажалайнгаа намтар саашань үргэлжэлүүлээ бэлэй. Сагаануурай орооһо, тэжээл тариадаг, хуряадаг бригадада тракторист, комбайнер, механик, мотористын ажалда олон удаан жэлнүүдтэ хүдэлжэ гараа. Бата-Мүнхэ Мангутувич сугтаа хүдэлһэн аха захатанаа, Хабтагаев Б.Т., Раднаев Г.У., Самбуев Д.Д., Гомбоев Х.Ц., Раднаев Р.У. гэгшэдээ һанан дурдан хөөрэдэг.

Уг гарбалайнгаа, эхэ эсэгынгээ нангин хургаал наһан соогоо сахин, ажабайдалайнгаа үндэр дабаанда гаража, саг жэлэй ошохо бүри Бата-Мүнхэ ажалайнгаа шадабари, нюуса аргуудые һайнаар мэдэдэг, шудалдаг болоо. Энэниие олон тоото шагналнууд гэршэлһэн. Гурба дахин ВДНХ-гай путевкоор, «Алтан хоолос» гэһэн медалаар, Бурядай АССР-эй Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдан габыятай. 1973-75 онуудаар аймагайнгаа, колхозой түрүү механизатор гэһэн нэрэдэ хүртэһэн байна.

Бурханай табисуураар, аба эжын буянгаар, нютаг нугын үргэмжөөр, Бата-Мүнхэ Мангутувич наһанайнгаа нүхэр Санжидма Эмхеновнатайгаа табан үхибүүдые гарын ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргөөд, табан аша зээнэрээ урдаа хаража, эбтэй ээтэй, аяар дүшэн жэлэй хугасаада сэдхэл дүүрэн жаргалтай Бархан нютагтаа ажаһууна. Иигэжэ ажабайдалай жаргалтайшые, жабартайшые зам гаталжа гараһан, мүнөө бидэнэй дунда ажаһуудаг буурал сагаан толгойтой аха захатамнай элүүр энхэ һуунал даа. Хүндэтэ Бата-Мүнхэ Мангутувич, танаа үнэн зүрхэнһөө доро дохин амаршалаад, иигэжэ юрөөхэ байнабди:

- Тандаа дэлхэйн гурбан зөөлэниие хүсэжэ, үдэр бүри жаргалай һайханиие үзэжэ, үглөө бүри наранай гарахые хаража, буянтай, бурхантай, наһанайнгаа нүхэртэй алтан дэлхэйдээ зулаа бадаруулжа, буян хэшэгтэй Бархан уулынгаа хормойдо, гэр бүлэдөө - үри хүүгэдээрээ, аша зээнэрээрээ амгалан тайбан жаргажа һуухатнай болтогой!

Виктор ДАРМАЕВ.

<p>Учредители: Президент, Народный Хурал, Правительство Республики Бурятия Ген.директор-гл. редактор - Э.Д.ДАГБАЕВ Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев (замгендиректора - руководитель редакций газет), Л.Г.Будаев (замгендиректора-директор по экономике и развитию), С.Б.Байминова (бильд-редактор), Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>Телефоны: 21-54-54 - приемная 21-35-95 - замгендиректора - руководитель редакций газет 21-68-08 - редактор 21-55-97 - замгендиректора - директор по экономике и развитию 21-64-36 - бильд-редактор 21-67-81 - компьютерный центр 21-66-76 - производственный отдел 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 - отдел социально-политических проблем 21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, отдел оперативной информации 21-06-25 - редакция журнала «Байгал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», редакционно-издательский отдел 21-62-62 - реклама 21-50-52 - подписка и распространение</p>	<p>АДРЕС: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн». Учредитель - Правительство Республики Бурятия</p>	<p>Подписной индекс 73877 Газета зарегистрирована ФГУ «Восточно-Сибирское межрегиональное территориальное управление». Регистрационный №Б0079 e-mail: unen@mail.ru</p>
	<p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диалозитивов в ОАС «Республиканская типография» тиражом 5000 экз. Объем 6 п.л. Заказ №496. 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсова, 13. Подписана в печать 28.03.2012 в 16.00 - по графику; 28.03.2012 г. в 16.00 - фактически. Общий тираж изданий ИД «Буряад үнэн» - 18900 экз. Цена свободная.</p>		<p>* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж), Тел.: 21-62-62, тел./факс: 21-54-54</p>

Сэдьхэл сэбэрлэн үзэсхэлэндэ Түрүүшын Пандито хамба лама ДАМБА-ДАРЖА ЗАЯЕВАЙ малгай сэнтэй экспонат гээд нэрлэгдээ

Даржа Заяевай малгайн гидэй хэлэхээр, выставкын эгээл сэнтэй экспонат гээд тоологдоно. Ханада шара торгон дээрэ - XIII дугаар Далай-ламын Буряадай буддын шажантанда хандалга. Экспозициин хэрэгсэлнүүдые «ЦАМ» гэжэ шажанай зүжэгтэ хэрэглэгдэдэг хубсаһан, багууд дүүргэнэ.

**Даша-Доржын СЭСЭГ,
Р-Н.БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.**

ракцаевай, ганжарба-гэгээн Д.Норбоевой, Пандито хамба лама Ч.Иролтуевай, Д-Д.Этигэловэй, цанид хамба лама А.Доржиевай хэрэгсэлнүүд олоной хонорто табигдаа.

Россиин Эрдэмэй академиин Сибириин таһагай Буряадай Эрдэмэй түбэй ИМБИТ-эй Эрдэмэй Советтэ 2003 ондо иимэ үзэсхэлэн байгуулгын гол ханаа элирхэйлэн автор, түүхын эрдэмэй доктор, дэлхэй дээрэ мэдээжэ буддолог Ксения Герасимова. Буряад Республикын Үндэһэтэнэй музейн ахамад эрдэмтэ мэргэжэлтэн, "Буддизм" гэжэ бүлэгэй харюусалгата хадагалагша Светлана Бардалеева тус үзэсхэлэнгэй куратор

энэ үзэсхэлэнгэй ехэ гол үүргэ тухай үгэ бариба. Тэрэнэй тэмдэглэхээр, буряад арад хэдэн мянгаад үеын хэмжээн соо иимэ бүтээлнүүдые хэнэн байна.

Хүндэтэ айлшадай дунда Буряад Республикын соёлой министрэй орлогшо Сергей Добрынин, Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо Цыденжап Батуев, «Справедливая Россия» гэжэ партиин Буряад таһагай хүтэлбэрилэгшэ, Арадай Хуралай депутат Иринчей Матханов болон бусад Буряадай мэдээжэ сэхээтэн тус хэмжээ ябуулгада ерээ.

Эржена Найданова, музейн эрдэмтэ секретарь, выставкын

Мартын 22-то, Сагаалганай хүүлшын үдэр, Буряадай Үндэһэтэнэй музейдэ «Буддын шажантанай уран баялиг. Шэнэ таланууд» («Сокровища буддийского искусства. Новые грани») гэжэ нэрэтэй үзэсхэлэн нээгдээ.

Энэ үдэр ехэ дэмбэрэлтэй байшоо: бурханай номоор энэ үдэр хэнэн найн хэрэгүүд хүндэ ехэ буян асарха юм. Энээн тухай Даши Чойнхорлин гэжэ Буддын шажантанай дээдэ хургуулийн проректор Аюр лама сугларагшадта хэлээ. Ивалгын дасанай шэрээтэ Аюр лама сугларагшадта тус экспозициин бүтээлнүүдэй ехэ адистай байһан тухайнь ойлгуулжа үгэбэ. Мүнөөдэрэй экспонатууд гансал Буряадай талаан бэлигтэнэй гараар бүтээгдэнэн байгаа.

Энэ гайхалтай үзэсхэлэн дээрэ музейн жасануудһаа буддын шажантанай бүтээлнүүд, бурхадай дүрэнүүд, Янгаажанай дасанай шэрээтэ-лама Лубсан Ниндаг Банза-

болоходоо, К.Герасимовагай гол ханаа хэрэглээд, тэрээн соогоо Буряадай алдарт лама нар тухай шэнэ хуби оруулаад, олоной хонирхол татаха үзэсхэлэн бүтээгээ.

- Сагаалганда зорюулагдаһан үйлэ хэрэгүүдэй хүүлшын хэмжээ ябуулга болоно, - гээд Буряад Республикын соёлой министр Тимур Цыбиков онсолбо, тэрэнэй удаа үзэсхэлэн эмхидхэгшэдые халуунаар амаршалба.

Тус выставкэдэ 250 экспонат дэлгээгдэнэн тухай Үндэһэтэнэй музейн директор Татьяна Бороньева мэдүүлээ. Арадай Хуралай депутат, Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой болон искусстваны академиин ректор Раиса Пшеничникова

гид, сугларагшадта буряад арадай урашуулай ажалнуудые харуулжа, хөөрөжэ үгэбэ.

Түрүүшын экспонат - "Абаралай харгынууд" ("Пути спасения"). Шэлэй саана - Буряадай талаан бэлигтэнээр бүтээгдэнэн буддын шажантанай бурхадай дүрэ хүрэгүүд. Олоной анхарал Хориин аймагай Анаагай дасанай ламанарай хэрэгсэлнүүд татаха байха. Буддын шажантанай номуудые хадагалха зорилготойгоор хэгдэнэн гэр (футляр) хонирхол татана.

"Сагаан Дара Эхэ" гэжэ буряад бэлигтэн Санжи Цыбиковэй бүтээлээр буддын шажантанай бурхадуудай дэлгээгдэнэн таһаг эхилнэ. "Иимэ 34 бүтээл Үндэһэтэнэй музей соо хадагалаатай" гээд Эржена Найданова дуулгаа.

Выставкын таһагай зүүн таладахи бүтээлнүүд буддын шажанай мэдээжэ багшанарта зорюулагданхай. Түрүүшын Пандито хамба лама Дамба-

